

บทที่ 2

กำเนิดรัฐชาติและสำนักความเป็นชาตินิยม

2.1 การก่อตัวของรัฐลาวสมัยใหม่

“ล้านช้าง” อาณาจักรที่สถาปนาโดยพระเจ้าฟ้างุ้มในศตวรรษที่ 14 รุ่งเรืองกว่าสามร้อยปี ต่อมาเกิดความขัดแย้งภายในทำให้อาณาจักรล้านช้างแตกแยก โดยในปี ค.ศ.1699 อาณาจักรล้านช้างได้แตกออกเป็นสองฝ่ายคือ หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ หลังจากนั้นในปี ค.ศ.1713 จึงแตกออกเป็นสามฝ่ายอันได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ อำนาจของศูนย์กลางทั้งสามอ่อนแอ ต่อมาในปี ค.ศ. 1779 ศูนย์อำนาจทั้งสามจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจไทย แต่ได้มีความพยายามปลดแอกจากไทยนำไปสู่การปราบปรามอย่างรุนแรงของไทยในต้นศตวรรษที่ 19

ปลายศตวรรษที่ 19 การรุกเข้ามาเพื่อขยายอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเหนือดินแดนที่เป็นหัวเมืองลาว อันเนื่องมาจากแนวคิดที่แตกต่างกันในเรื่องอำนาจอธิปไตย ลักษณะรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐของไทย และฝรั่งเศส โดยเขตแดนที่ “ซ้อนทับ” กันของดินแดนหัวเมืองลาวเนื่องจากการถ่วงดุลย์อำนาจในระบบความสัมพันธ์แบบบรรณาการของทั้งไทยและเวียดนามทำให้อำนาจอธิปไตยเหนือหัวเมืองลาวซ้อนทับกันอยู่ คือมีอำนาจขององค์อธิปัตย์มหาอำนาจ และองค์อธิปัตย์ประเทศราชด้วย¹ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองเวียดนามในฐานะ “อาณานิคม” เนื่องจากตรรกะความคิดเรื่องอธิปไตยเหนือดินแดนที่แตกต่างกันระหว่างรัฐไทยและฝรั่งเศส สำหรับฝรั่งเศสนั้นการตกเป็นอาณานิคมในยุคจักรวรรดินิยมศตวรรษที่ 19 หมายถึงอำนาจอธิปไตยตกเป็นของประเทศแม่โดยเด็ดขาดและไม่มีกรณีที่ดินแดนหนึ่งจะเป็นอาณานิคมของสองประเทศแม่ในเวลาเดียวกัน “ประเทศราช” จึงมีความหมายคนละอย่างกับ “อาณานิคม” (ธงชัย 2530: 161-162)

เมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในหัวเมืองลาวและกัมพูชา ฝรั่งเศสอ้างสถานะตามที่เวียดนามเคยมีเหนือหัวเมืองเหล่านั้นมาแต่ก่อน ไทยก็อ้างเช่นเดียวกัน นั่นคือต่างฝ่ายต่างพยายามแปลความคลุมเครือของอธิปไตยเหนือหัวเมืองลาวทั้งหมดไว้ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตน ในที่สุดแล้วฝรั่งเศสใช้กำลังที่เหนือกว่าบีบบังคับไทย ดินแดนลาวจึงถูกแบ่งแยกโดยสนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศส

¹ ภาวะเช่นนี้เองที่เรียกกันในกลุ่มหัวเมืองลาวว่าเป็นเมือง “สองฝ่ายฟ้า”, “สามฝ่ายฟ้า” (ธงชัย 2530: 161)

เศสในปี ค.ศ. 1893 โดยฝรั่งเศสเข้าครอบครองดินแดนลาวทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ส่วนลาวทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงถูกรับครอบครองโดยไทย

ผลจากสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและไทยใน ค.ศ. 1893 รวมถึงสนธิสัญญาฉบับต่อมาในปี ค.ศ. 1903 และ ค.ศ. 1907 หัวเมืองลาวจึงได้ถูกรวมเข้าด้วยกันเป็นรัฐลาวสมัยใหม่ (modern state) ภายใต้อาณานิคมของฝรั่งเศส ในทางเศรษฐกิจมุมมองของชาวฝรั่งเศสต่อลาวมีสองลักษณะคือ การพัฒนาเศรษฐกิจของลาวทำให้ประเทศแม่รุ่งเรือง และฝรั่งเศสมองลาวในความสัมพันธ์กับเวียดนาม ลาวเป็น “ดินแดนสำหรับผู้อพยพ” ชาวเวียดนาม ด้วยประชากรลาวจำนวนน้อยและด้อยคุณภาพในสายตาฝรั่งเศส ทรัพยากรที่มีค่าในลาวต้องได้รับการพัฒนาโดยใช้แรงงานชาวเวียดนาม ดังนั้นผลประโยชน์ที่จะมีอันเกิดจากดินแดนลาวจึงตกสู่แก่ชาวฝรั่งเศสหรือแรงงานเวียดนามมากกว่าคนลาว (Stuart-Fox 1996: 24)

ในทางการเมืองก็เช่นกัน เมื่อมุมมองของฝรั่งเศสที่มีต่อลาวคือ คนลาวหัวอ่อน จี้เกียดและอ่อนแอ ดังนั้นที่สุดแล้ววิธีการที่จะทำให้ประเทศก้าวหน้าคือ การนำเศรษฐกิจและการเมืองผูกพันเข้ากับเวียดนาม ภายใต้ “อินโดจีนของฝรั่งเศส” จากมุมมองดังกล่าว ทำให้ลาวไม่เคยถูกมองว่ามีสิทธิและตัวตนโดยไม่ผูกติดกับเวียดนาม ยกตัวอย่างในปี ค.ศ. 1895 เมื่อลาวถูกแบ่งแยกโดยหลวงพระบางหรือลาวภาคเหนือเป็นรัฐอารักขา ส่วนลาวภาคใต้ถูกปกครองโดยตรง ส่วนเมืองหัวพันกลับถูกตัดแบ่งให้ไปขึ้นกับแขวงทันหว่า มีเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสแคว้นอันนัมเป็นผู้ปกครอง ซึ่งฝรั่งเศสอ้างว่าเพื่อความสะดวกในการปกครอง (กะซวงละเหลงข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 518-519) นอกจากนี้ฐานะตามกฎหมายของดินแดนลาวทั้งหมดก็ยังไม่ชัดเจน ดินแดนทั้งสองส่วนนี้มีการเกี่ยวพันกันทางการเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

นโยบายต่าง ๆ ของฝรั่งเศสมีเพียงส่วนน้อยที่จะช่วยพัฒนาความเจริญและความอยู่ดีกินดีให้กับคนลาว เช่นในด้านสาธารณสุขนั้น แม้ว่าฝรั่งเศสจะอ้างว่าได้นำการแพทย์แผนใหม่เข้าไปทำให้สุขภาพอนามัยของชาวพื้นเมืองดีขึ้นแต่ในลาวหาเป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งแคว้นมีโรงพยาบาลเพียงแห่งเดียวคือในเวียงจันทน์ นอกจากนั้นเป็นเพียงสถานีนอนามัยในเมือง 4 แห่ง คือที่หลวงพระบาง ท่าแขก ปากเซ และสะหวันนะเขต (กระทรวงศึกษาธิการ กีฬา และวัฒนธรรม 2543: 73) โรงพยาบาลและสถานีนอนามัยดังกล่าวให้บริการแก่ชาวยุโรป ข้าราชการ และกลุ่มคนลาวจำนวนน้อยเท่านั้นที่อาศัยอยู่ในเมือง (McCooy 1970: 82) ประชาชนลาวที่อยู่ห่างไกลจากเมือง จึงไม่ได้รับบริการสาธารณสุขแบบสมัยใหม่ ส่วนการจัดตั้งโรงเรียนมีน้อยมาก ประชาชนทั่วไปส่วนใหญ่ยังศึกษาเล่าเรียนที่วัด ต่อมาภายหลังเมื่อมีคนลาวรู้ภาษาฝรั่งเศสมากขึ้น ทางฝรั่งเศสจึงได้จัดตั้งโรงเรียนชั้นประถมขึ้นตามหัวเมืองและแขวงต่าง ๆ โดยให้นักเรียนเรียนหนังสือลาวและหนังสือฝรั่งเศสควบคู่กันไป ส่วนโรงเรียนชั้นมัธยมก็ค่อย ๆ จัดตั้งขึ้นตามลำดับ (สิลา 2540: 312) แต่ใน

ขณะที่เวียดนามและกัมพูชามีมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยหลายแห่งแต่ลาวกลับไม่มีวิทยาลัยเลยสักแห่ง โรงเรียนใหญ่ที่สุดคือโรงเรียนมัธยมปาวีเพียงแห่งเดียวที่สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1922 ที่เวียงจันทน์ ต่อมาโรงเรียนหลังนี้จึงขยายเป็นวิทยาลัยในปี ค.ศ. 1947 ก่อนที่ลาวจะได้รับเอกราชอย่างแท้จริง (ค.ศ. 1953)ไม่กี่ปีเท่านั้น

ในขณะที่นโยบายทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวลาวน้อยมากแล้ว ยังมีการเก็บเกณฑ์ภาษีและแรงงานชาวลาวอย่างหนักหน่วง ทำให้คนลาวเดือดร้อนและได้รับความกดดันก่อให้เกิดขบวนการต่อต้านเจ้าอาณานิคมในเวลาต่อมา

2.2 พัฒนาการสำนึกความเป็นชาติลาวและขบวนการชาตินิยม

พัฒนาการสำนึกความเป็นชาติในลาวนั้นเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน เนื่องจากมีปัจจัยและเหตุการณ์ที่ทำให้สำนึกความเป็นชาติค่อย ๆ ปรากฏตัวและเข้มข้นขึ้นจนถึงขีดสุดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยทั้งนโยบายด้านการเมืองและเศรษฐกิจของฝรั่งเศสต่อ “แคว้นลาว” ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการก่อตัวของสำนึกความเป็นชาติและขบวนการชาตินิยม รวมถึงการอาศัยเงื่อนไขของสงครามโลกครั้งที่สอง เคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชต่อเจ้าอาณานิคม อย่างไรก็ตามเราไม่สามารถจะละเลยที่จะกล่าวถึงการต่อต้านของของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แม้สาเหตุของการต่อต้านฝรั่งเศสจะมาจากสาเหตุทางเศรษฐกิจที่มิได้มีเรื่อง “ชาติ” (nation) อยู่เบื้องหลัง แต่การต่อต้านดังกล่าวก็ได้สร้างผู้นำและสมาชิกคนสำคัญที่ต่อมาได้รวมเข้าสู่กระแสหลักของขบวนการชาตินิยมที่เรียกร้องเอกราชต่อไป

2.2.1 สำนึกต่อต้านเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (ค.ศ. 1901 – 1936)

ผลจากการเข้ามาปกครองลาวของฝรั่งเศส ด้วยการนำเอาระเบียบการปกครองแบบใหม่ (ค.ศ. 1899-1941) ที่ต้องขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการอินโดจีนชาวฝรั่งเศสควบคุมอำนาจในการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตสังคมวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างฉับพลัน ประชาชนลาวไม่พอใจที่ถูกฝรั่งเศสเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษีอย่างหนักหน่วงได้ก่อตัวขึ้นเป็นขบวนการต่อต้านฝรั่งเศส ซึ่งได้ลุกขึ้นต่อสู้อยู่ทั่วทุกหนแห่งตั้งแต่เหนือจรดใต้ อันได้แก่ ขบวนการกลุ่มพ่อกะควด (ท้าวฮี้ หรือฮ้อฮี้) (ค.ศ. 1901 -1903) ขบวนการกลุ่มองแก้วและองกมมะดำ (ค.ศ. 1901-1936) ขบวนการกลุ่มพะยาคำลื้อ เมืองสิง (ค.ศ.1908) ขบวนการกลุ่มม้งเจ้าวันนะพุมแห่งเมืองอุ แขวงพงสาตี (ค.ศ. 1908-1910) ขบวนการต่อต้านที่ซำเหนือ (ค.ศ. 1914-1915) ขบวนการ กลุ่มอง

แสนแห่งพงสาลี (ค.ศ. 1915-1927) ขบวนการกลุ่มเจ้าฟ้าป่าใจ (ค.ศ. 1918-1922) และขบวนการนายคูคำ (ค.ศ. 1920)²

ขบวนการดังกล่าวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของลาว คือกลุ่มลาวเทิงที่อยู่บริเวณที่ราบสูงบอโลเวนทางตอนใต้ของลาว กลุ่มลาวสูง คือ ม้ง และกลุ่มไตลื้อทางตอนเหนือของลาว ขบวนการต่อต้านเหล่านี้ได้ก่อตัวขึ้นมาจากสาเหตุหลักคือเรื่องเศรษฐกิจ นั่นคือคนพื้นเมืองเหล่านี้ไม่สามารถทนการกดขี่ขูดรีดเกณฑ์แรงงานและการเก็บภาษีอากรในอัตราที่หนักหน่วงของเจ้าอาณานิคมได้ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมถูกรบกวน ระบบอาณานิคมและทุนนิยมมีผลให้สภาพการยังชีพของชาวลาวไร้เสถียรภาพมากขึ้น เหล่านี้จึงกลายเป็นแรงกดดันทำให้เกิดการลุกฮือของคนพื้นเมืองขึ้น

ลักษณะและรูปแบบของการต่อต้านของกลุ่มชาติพันธุ์นี้คล้ายกับขบวนการต่อต้านในภาคอีสานของไทยในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ตามทัศนะของฉัตรทิพย์(1984) คือ เป็นการต่อต้านอำนาจรัฐสมัยใหม่ที่มีลักษณะรวมศูนย์ ไม่ว่าจะเป็นรัฐศักดินา กึ่งศักดินา หรือกึ่งทุนนิยมก็ตาม เป้าหมายในการต่อสู้ก็เพื่อต้องการดำรงสภาพสังคมไว้เช่นเดิม โดยทำลายอำนาจจากภายนอก ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความทุกข์ยากของคนในสังคม (Nartsupha 1984: 124) ดังเช่น ขบวนการพ่อกะดวดและขบวนการขององแก้วองกมมะคำ ที่เป็นขบวนการต่อสู้เพื่อสังคมอุดมคติ (millenarian movement) หรือที่รู้จักกันว่าขบวนการพระศรีอารีย์ หรือกบฏผู้มีบุญ ซึ่งในทางมานุษยวิทยาเป็นความคิดว่าด้วยการแสวงหาอำนาจ ซึ่งอำนาจดังกล่าวนี้เรียกว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต่างจากอำนาจทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ จะมองเห็นได้โดยการผ่านทางพิธีกรรม หรือขบวนการทางสังคมเท่านั้น อำนาจศักดิ์สิทธิ์นี้จะยกฐานะบุคคลให้สูงขึ้นได้เรื่อย ๆ โดยผ่านการปฏิบัติที่มีกระบวนการสลับซับซ้อนทางวัฒนธรรม(อานันท์ 2535: 38) ดังในกลุ่มขององแก้วองกมมะคำ ที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ทั้งมีคาถาอาคมรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ สร้างความศรัทธายอมรับ และยังเป็น การดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมด้วย มีข้อสังเกตว่าผู้อ้างตนเป็น “ผู้มีบุญ” มักจะเป็นบุคคลที่เป็นปัญญาชนในสังคม หรือได้รับการบวชเรียนมาแล้ว

ถ้าพิจารณาในอีกมิติหนึ่งจะเห็นว่าปฏิริยาความเคลื่อนไหวนอกจากจะพบในรูปของกบฏผู้มีบุญแล้ว ยังอยู่ในรูปของการกบฏเชื้อชาติด้วย นั่นคือ แต่ละขบวนการรวมตัวกันอยู่เฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง และส่วนใหญ่ของขบวนการต่อต้านนี้เป็นกลุ่มลาวสูงและลาวเทิง ได้แก่ พวกม้งซึ่งอยู่ทางภาคเหนือ และชนเผ่าข่า ขมุ ในภาคใต้ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นกลุ่มที่

² มีผู้เขียนรายละเอียดเกี่ยวกับขบวนการต่อต้านดังกล่าวหลายท่านแล้ว จึงไม่ขอกกล่าวในที่นี้ โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน กะชวงละแหล่งข่าวและวัดทะนะท่า. ปะหวัดสาตลาว(ตีกคำบัน-ปะจูนัน). เวียงจัน: โองพิมแห่งลัด, 2000: 577-632. หรือ สุวิทย์ ธีรศาสตร์. ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท, 2543.

ถูกฝรั่งเศสกดขี่ขูดรีดแรงงานและเก็บภาษีในอัตราที่ไม่เป็นธรรมและเก็บในอัตราที่มากกว่าพวก ลาวลุ่ม การลุกฮือของลาวในทึราบหรือลาวลุ่มจึงไม่ค่อยปรากฏ เข้าใจว่าเป็นเพราะประชาชนกลุ่ม ลาวลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ปกครองและควบคุมอำนาจรัฐของแคว้นลาวมาโดยตลอด

นอกเหนือจากการเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษีในอัตราที่สูงแล้ว การปกครองโดยเจ้าอาณานิคมที่ไม่ได้ทำอะไรอันจะมีส่วนในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังกล่าวที่กระจัดกระจายอยู่ตาม ป่าเขาทั่วประเทศทำให้ไปมีส่วนร่วมในการเมืองในการปกครองเลย จึงเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ ก่อให้เกิดการต่อต้านเจ้าอาณานิคมด้วยเช่นกัน ซึ่งฝรั่งเศสเองคงจะรับรู้ได้ถึงปัญหานี้ เห็นได้จากการเจรจาสงบศึกกับองกมะด้า ในปี ค.ศ. 1936 ฝรั่งเศสได้เกลี้ยกล่อมองกมะด้าด้วยการยอมที่จะ ให้องกมะด้าเป็นใหญ่ในภาคใต้ของลาว

อย่างไรก็ดี การต่อต้านฝรั่งเศสในช่วงเวลาดังกล่าว กลายเป็นสิ่งที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ของ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” นั่นคือถูกระบุว่าเป็นขบวนการชาตินิยมเพื่อ ต่อต้านฝรั่งเศส ดอกผลจากสำนึกประวัติศาสตร์ดังกล่าวคือหนังสือประวัติศาสตร์ของรัฐในยุค ปัจจุบัน³ แม้ในความเป็นจริงแล้วในช่วงเวลานั้นสำนึกรู้ความเป็นรัฐชาติลาวยังไม่ได้เกิดขึ้น หลวง พระบางและลาวภาคกลางและภาคใต้ยังมิได้รวมตัวกันเป็น “ประเทศลาว” แต่การต่อต้านดังกล่าว นำพาให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เข้าสู่กระแสหลักของการต่อต้านเพื่อเอกราชของชาติในเวลาต่อไป โดยเฉพาะกำลังต่อต้านของฝ่ายปะเทดลาวในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกา

สมาชิกคนสำคัญที่มีตำแหน่งสูงในฝ่ายปะเทดลาวที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์เช่น สีทน กมมะด้า (ลูกชายขององกมะด้า) เป็นลาวเทิงที่มาจากทึราบสูงบอโลเวน และไฟด่าง ลอเบ็ยยาว ชาวม้ง ที่อยู่ในเชียงขวาง การที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ได้เข้าร่วมในกองกำลังของฝ่ายปะเทดลาวและ พรรคประชาชนปฏิวัติลาวในการต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของกลุ่มชาติ พันธุ์เหล่านั้น การที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิวัติชาตินั้นได้สร้างสำนึกของ ความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาติให้เกิดขึ้น และยังสร้างความชอบธรรมทางอำนาจให้กับพรรค ประชาชนปฏิวัติลาวด้วย (Stuart-Fox 1997: 79-80,149)

³ มี 2 เล่มสำคัญ ได้แก่ ทองสา ไชยะวงคำดีและคนอื่น ๆ . ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3: 1893 ถึงปัจจุบัน. เวียงจัน: สถาบันค้นคว้าวิทยาสังคม, 1989. และ กะซวงถะแห่งง่าวและวัดทะนะท่า. ประวัติศาสตร์ลาว(ตีพิมพ์ฉบับ-ปะ จุบัน). เวียงจัน: โขงพิมพ์แห่งสัด, 2000.

2.2.2 โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ: การนิยามอัตลักษณ์ความเป็นลาวโดยฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. 1938 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล. พิบูลสงคราม มีจุดประสงค์ที่จะรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น ภายใต้คำว่า “ไทย” ได้ทำการรณรงค์ที่เรียกว่า “ไทยรวมไทย” โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะรวมคนเชื้อชาติไทย ทั้งในพม่าและอินโดจีน ภายใต้การสนับสนุนอย่างออกนอกหน้าของญี่ปุ่น จึงมีการเรียกร่องเอาดินแดนในบางส่วนที่อยู่ในลาวคิ่น คือ แขวงไซยะบุรี และจำปาศักดิ์ รวมไปถึงเมืองพระตะบอง และเสียมเรียบของกัมพูชา โดยไทยได้โฆษณาณรณรงค์ต่อต้านอำนาจฝรั่งเศสในอินโดจีน มีการกระจายเสียงผ่านวิทยุและแจกจ่ายใบปลิวแก่ประชาชนในดินแดนที่ไทยอ้างว่าเคยเป็นของไทยมาก่อนให้ต่อต้านฝรั่งเศส (Gunn 1988: 99)

“รายการสนทนาของนายมั่น ชูชาติ และนายคง รักไทย” เป็นรายการสนทนาทางวิทยุที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลไทยในช่วงของการเรียกร่องดินแดน ค.ศ. 1940 (ชาญวิทย์ 2544: 386) โดยได้ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยทราบถึงสิทธิอันชอบธรรมที่ไทยจะเรียกดินแดนคืนมา ดังคำกล่าวที่ว่า “หากพวกเขาจะย้ายกลับมาอยู่ในมาตุภูมิไทย ก็จะได้รับ的帮助เหลือจากชาวไทย” (อาทร 2528: 9-10) และไทยยังสร้างสถานีวิทยุเคลื่อนที่ ทำการกระจายเสียงภาคภาษาลาว เขมร และญวน ข้ามไปยังอินโดจีนฝรั่งเศส เพื่อประชาสัมพันธ์การเรียกร่องดินแดนที่เคยเป็นของไทยคืน รวมถึงให้คนไทยในอินโดจีนต่อต้านฝรั่งเศส (ชาญวิทย์ 2544: 388) และยังมีการแต่งเพลงปลุกใจเพื่อเรียกร่องดินแดนคืน เช่นเพลง “ข้ามโขงมาสู่แคว้นไทย” แต่งโดยหลวงวิจิตรวาทการ (ใหญ่ 2544: 46) การประชาสัมพันธ์ของฝ่ายไทยมีผลค่อนข้างมากต่อคนลาวที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ติดกับไทย

การแผ่ขยายลัทธิไทยเป็นใหญ่เข้ามาในอินโดจีน จึงเป็นการท้าทายฐานะของฝรั่งเศสในอินโดจีน ฝรั่งเศสจำเป็นต้องเข้าร่วมการนิยาม “เรา” “เขา” “ผู้อื่น” ของลาว โดยพยายามผูกมัดใจชาวลาวโดยมีนโยบายที่มุ่งสร้างให้คนลาวนิยมบูชาคนฝรั่งเศส รัฐบาลฝรั่งเศส ระมัดระวังญี่ปุ่น และยูให้เกลียดไทย (กะซวงละแหล่งข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 675) รวมถึงพยายามกระตุ้นและนิยามเอกลักษณ์ของความเป็นลาวขึ้น ก็เพื่อต้องการให้คนลาวมองเห็นและรู้สึกได้ถึงความต่างไปจากไทย

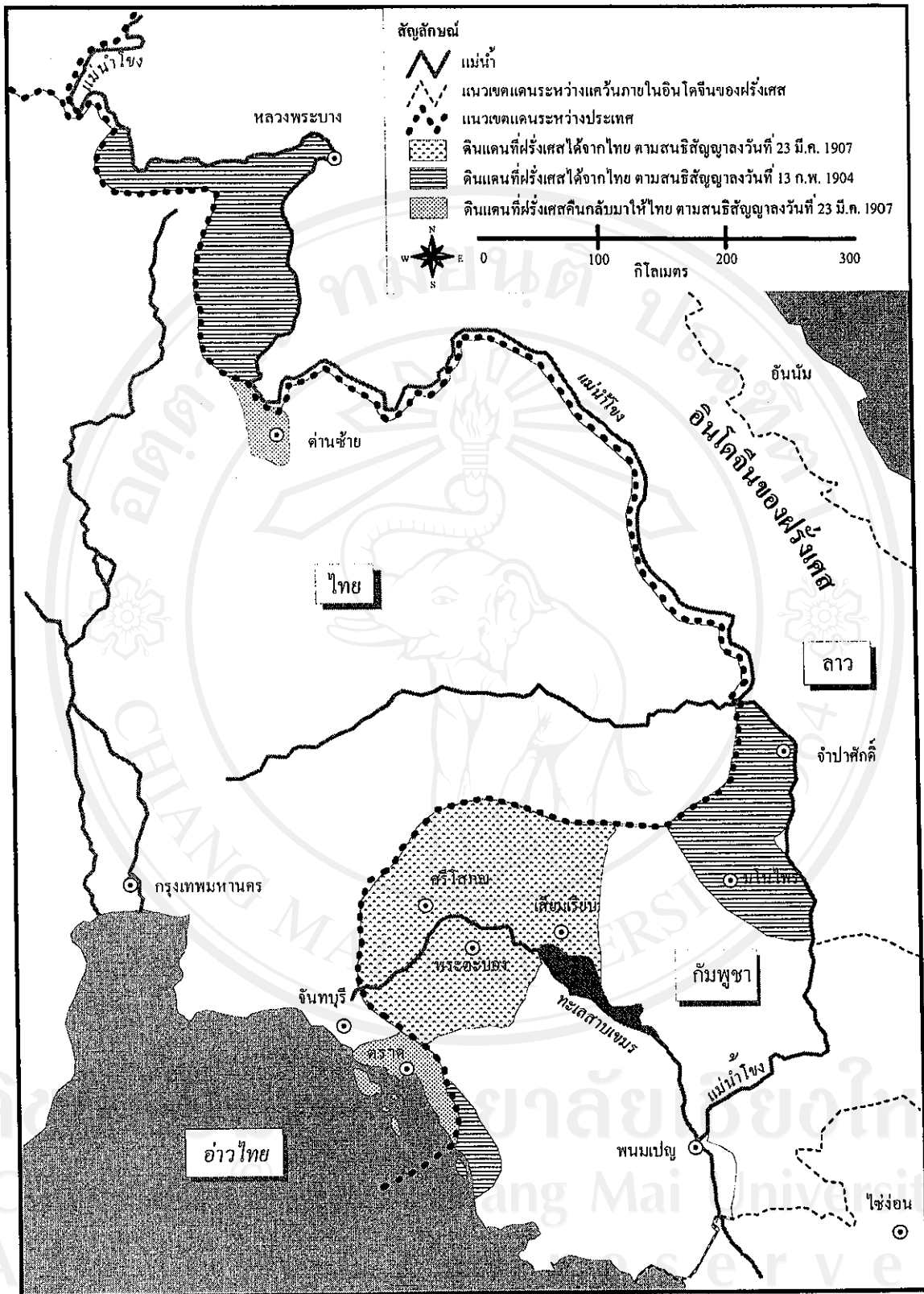
“โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ” (Lao Renovation Movement) เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1941 (Stuart-Fox and Kooyman 1992: 77) โดยมีมาตรการที่สนับสนุนและให้ความสำคัญต่อชาวพื้นเมืองมากขึ้น ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แม้การรณรงค์ยังคงเน้นความเป็นสหพันธ์อินโดจีนด้วยก็ตาม (Ivarsson 1999: 63) การเคลื่อนไหวดังกล่าวผู้ออกหน้าคือ Charles Rochet ผู้

อำนวยการการศึกษามวลชนในเวียงจันทน์ (Director of Public Education) และกลุ่มปัญญาชนลาวคือหนู อะไพ และกะต่าย โคนสะโสลิด โดย Jean Decoux ข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสแห่งสหพันธ์อินโดจีน เป็นผู้อยู่เบื้องหลังนโยบายดังกล่าว (Stuart-Fox 1997: 54-55)

ผลจากเคลื่อนไหวดังกล่าว ทำให้ลาวได้รับงบประมาณที่แบ่งมาจากงบประมาณกลางอินโดจีนมากขึ้น โดยงบประมาณนี้ได้กระจายลงไปสู่ภาคต่างๆ ของสังคม มีการสร้างถนนสายใหม่เพื่อเชื่อมส่วนต่างๆ ของลาวและเชื่อมลาวกับแคว้นต่างๆ ในอินโดจีน ในขณะเดียวกันการผลิตในทางเกษตรกรรมเริ่มถูกกระตุ้นมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่ราบสูงบอโลเวน แผนกป่าไม้ได้เปิดขึ้นอีกครั้งเพื่อจะปรับปรุงการใช้ทรัพยากรป่าไม้ (Ivarsson 1999: 63-64)

ทางด้านสาธารณสุขมีการตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เพื่อเข้าไปให้บริการในเขตห่างไกลในทางการเมืองนั้น กลุ่มผู้นำชาวลาวได้รับการสนับสนุนให้มียบทบาทในทางการเมืองการปกครองมากขึ้น เช่น ให้นำคนลาวเข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าแขวง ซึ่งก่อนหน้านี้ผู้ที่มาดำรงตำแหน่งดังกล่าวได้ต้องเป็นคนฝรั่งเศสเท่านั้น ทำให้การนำชาวเวียดนามเข้ามาทำงานราชการในลาวถูกระงับไว้ชั่วคราว และวิทยาลัยการปกครอง (E'cole d'Administration) ในเวียงจันทน์มีการปฏิรูปการเรียนการสอนเพื่อจะรองรับความต้องการข้าราชการชาวลาวที่มีความรู้ (Ivarsson 1999: 63-64) และเร่งให้คนลาวเข้าเป็นข้าราชการแทนที่คนเวียดนาม (Stuart-Fox 1997: 55) รวมถึงการตั้งโรงเรียนศิลปกรรมลาวขึ้นที่เมืองโขง ทางภาคใต้ของลาว เหตุผลหนึ่งก็เนื่องมาจากทางภาคใต้มีการโฆษณาของลัทธิไทยเป็นใหญ่จากประเทศไทยมากกว่าในจุดอื่นๆ ของลาว

นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมให้คนหนุ่มเข้าอยู่ในสโมสรกีฬา และองค์กรต่าง ๆ ที่มีลักษณะฝึกฝนด้านการทหาร โดยได้เลือกเฟ้นเอาผู้ที่มีความสามารถจัดส่งไปฝึกอบรมต่อในโรงเรียน “พินเทียด” ที่เวียดนาม และยังจัดการแข่งขันกีฬาครั้งใหญ่ขึ้นระหว่างชาวนุ่มและประชาชน 3 ชาติอินโดจีน เพื่อเป็นการสอนให้พร้อมกันปฏิบัติกับผู้นับถือบูชาฝรั่งเศส ทั้งยังเป็นการสร้างความอาฆาตบาดหมางต่อกันของทั้งสามชาติ เพื่อฝรั่งเศสจะได้ปกครองได้ง่ายดายมากขึ้นตามนโยบายแบ่งแยกแล้วปกครอง (กะซวงทะเหล่งข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 675-676) การแข่งขันกีฬาดังกล่าวได้กระตุ้นกระแสชาตินิยมให้เกิดขึ้น เพราะองค์กรด้านการกีฬาจะเปิดโอกาสต่างๆ สำหรับปลุกฝังให้คนลาวเกลียดชังคนไทยและสนับสนุนฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีนโยบายให้คนลาวทุกคนต้องมีนามสกุล (Stuart-Fox 1997: 55) ซึ่งการเกิดขึ้นของระบบนามสกุลนั้นเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของฝรั่งเศสในความพยายามที่จะจัดการและควบคุมผู้คนที่มีความหลากหลายในประเทศ และสะท้อนถึงเจตนาธรรมที่ต้องการแบ่งแยกให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนลาวและคนไทย

ที่มา: คัดแปลงจากวงศ์ สังเจริญ และวรสุทธิศรี 'สังเจริญ. สมเด็จพระปิยมหาราชกับนักเขียนฝรั่งเศส. นนทบุรี: มุลนิธิเอกชนพัฒนาภูมิภาค, 2542.

แผนที่ 2 ดินแดนของฝรั่งเศสหลังทำสนธิสัญญากับไทย ค.ศ. 1907

ฝรั่งเศสยังเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลาว เพราะเล็งเห็นว่าพุทธศาสนาสามารถเข้าถึงชาวลาวได้มากที่สุด และช่วยเสริมให้ฝรั่งเศสทำการครอบงำชาวพื้นเมืองได้ง่ายดายขึ้น ฝรั่งเศสจึงสนับสนุนพุทธศาสนาในลาว เริ่มด้วยการที่ให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบสถ์วิหารต่าง ๆ เช่น ชาติอุหลวงเวียงจันทน์ที่ถูกทำลายเมื่อศตวรรษที่ผ่านมาในสงครามกับกองทัพสยามและฮ่อ ได้ถูกฝรั่งเศสสร้างให้กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติลาวไป (Evans 1998: 49-50) ส่งผลให้ในเวลาต่อมา ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักรลาวได้สนับสนุนให้ประเพณีบุญชาติอุหลวงเป็นงานบุญประจำชาติ และได้กลายเป็นงานบุญประจำชาติที่ยิ่งใหญ่จนกระทั่งปัจจุบัน (Evans 1998: 41-42) นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังได้ส่งเสริมการแต่งกลอน ศิลปะวรรณคดีลาว อันที่ไม่มีเนื้อหาต่อต้านฝรั่งเศส (กะหวง ณะหลงข่าวและวัฒนธรรมท่า 2000: 675)

ตามแนวคิดของ Anderson (1991: 22-36) ระบบทุนนิยมและเทคโนโลยีการพิมพ์สมัยใหม่ เป็นปมเงื่อนไขสำคัญยิ่งในกำเนิดและพัฒนาการของลัทธิชาตินิยม การพิมพ์เป็นเครื่องมืออันสำคัญที่หนุนช่วยการต่อสู้ของการขบวนการชาตินิยม วรรณกรรมและหนังสือพิมพ์ ก่อเกิดการรับใน “ชุมชนจินตนาการ” สร้างความรู้สึกถึงการเป็นคนชาติเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมแม้จะไม่รู้จักหน้าค่าตาผู้ร่วมในชุมชนจินตนาการเดียวกันก็ตาม

เทคโนโลยีด้านการพิมพ์ถูกฝรั่งเศสนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันของชนชาติเดียวกันของคนลาว โดยกระบอกเสียงสำคัญในการปลุกฝังและเผยแพร่นโยบายของโครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ คือ หนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” ซึ่งชื่อนี้แสดงถึงนัยในเรื่องชาติอย่างชัดเจน โดยตีพิมพ์ครั้งแรกในเดือนมกราคม ค.ศ. 1941 จำนวน 10 หน้า โดย 8 หน้าเป็นภาษาลาว และที่เหลืออีก 2 หน้าเป็นภาษาฝรั่งเศส (Stuart-Fox 1997: 55) ในฉบับแรกมีคอลัมน์ที่กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม นั่นคือ เรื่องราวของการต่อสู้ของเจ้าอะนูนงกับไทย และทำให้เวียงจันทน์ถูกเผาทำลายและประชาชนลาวถูกกวาดต้อนไปไทยในปี ค.ศ. 1828 (Ivarsson 1999: 7) ส่วนเนื้อหาโดยทั่วไปก็เต็มไปด้วยข่าวสารต่าง ๆ ในแต่ละภาคของประเทศ ทั้งข่าวการเมือง ข่าวการเกษตรและข่าวทั่วไปเช่น งานแต่งงาน งานศพ งานวันเกิด และการนัดหมายต่าง ๆ รวมถึงโคลงกลอนทั้งแบบโบราณและสมัยใหม่ แต่ในแรกเริ่มนั้นข่าวส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับฝรั่งเศส จนถึงปี ค.ศ. 1943 ข่าวที่เกี่ยวกับฝรั่งเศสก็หมดไป เนื่องจากมีหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสโดยตรงคือ Le Nouveau Laos หนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” ได้พิมพ์จนกระทั่งยุติลงเข้ามาในเดือนมีนาคม 1945 จึงหยุดพิมพ์ นับรวมได้ 97 ฉบับ (Ivarsson 1999: 65)

อย่างไรก็ดีหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่กลับไม่ได้เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกความเป็นชาติท่ามกลางประชาชนลาวได้มากนัก เนื่องจากพิมพ์จำนวนน้อย ครั้งละเพียง 5,000 ฉบับ และผู้อ่านส่วนใหญ่ก็คือกลุ่มที่อาศัยอยู่ในเมืองเท่านั้น แต่หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ทำให้เห็นว่าฝรั่งเศสพยายาม

ใช้เทคโนโลยีการพิมพ์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างสำนึกชาตินิยมลาวและความเป็นพื้นที่เดียวกันที่เป็นประเทศลาวในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เช่นในคอลัมน์ “ข่าวจากลาว” เป็นข่าวที่มาจากแขวงต่าง ๆ ของลาวรวมถึงข่าวท้องถิ่น ซึ่งข่าวดังกล่าวเป็นเรื่องของคนลาวซึ่งเป็นชนชาติเดียวกันกับผู้อ่าน ทำให้คนอ่านจินตนาการถึงกันได้แม้จะไม่เคยเห็นหน้าค่าตากันก็ตาม คนลาวจึงซึ่งถูกเชื่อมโยงกันเข้าเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ประเทศลาว ลาวที่เป็นหนึ่งเดียวจึงไม่ใช่เป็นพื้นที่ในทางจินตนาการอีกต่อไป แต่ได้ถูกทำให้เกิดขึ้นก่อนด้วยการเห็นด้วยตาของผู้อ่าน (Ivarsson 1999: 65-66)

“ภาษาประจำชาติ” เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของลัทธิชาตินิยม คนในประเทศจะจินตนาการถึงกันโดยผ่านภาษาประจำชาติ โดยภาษาเป็นเครื่องช่วยในการสร้างเอกบุรุษ (uniformity) ทางโลกทัศน์ ความนึกคิด และวัฒนธรรมอีกต่อหนึ่ง (นพพร 2540: 154) การรณรงค์ “โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ” สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามสร้างมาตรฐานและสร้างภาษาลาวให้เป็นภาษาของชาติ โดยมีหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่เป็นพื้นที่หนึ่งที่เป็นสื่อกลางในการสร้างมาตรฐานของภาษาลาว (Ivarsson 1999: 69-76)

อย่างไรก็ดี ความพยายามในการสร้างมาตรฐานภาษาลาวได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ในปี ค.ศ. 1929 ได้มีการก่อตั้ง “พุทธะบันดิดสะพาจันทะบุรี” มีเจ้าฟ้าเพชรรัตนเป็นประธาน และมหาสิลา วีระวงษ์เป็นเลขานุการ ซึ่งเป็นองค์กรในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและจัดตั้งการศึกษาทางศาสนา โดยได้เสนอให้ตัดแปลงและเพิ่มเติมตัวอักษรลาวเนื่องจากการเรียนอักษรธรรมและบาลีของพระสงฆ์สามเณรนั้นจะใช้อักษรลาวตามที่มีมาแต่เดิมนั้นไม่สะดวก ในที่สุดพุทธะบันดิดสะพาจันทะบุรีได้จัดพิมพ์ไวยากรณ์ลาวภาคอักษรวิธีในปี ค.ศ. 1935 เพื่อเป็นแบบเรียนแก่พระสงฆ์และฆราวาสใช้อ้างอิง⁴ (สิลา 1995: 32-34) ต่อมาค.ศ. 1944 เกิดเหตุการณ์ที่แสดงถึงความขัดแย้งกันระหว่างฝรั่งเศสและลาว เมื่อ Charles Rochet สนับสนุนการเขียนภาษาลาวโดยใช้ตัวอักษรโรมัน โดยอ้างว่าเป็นการสะดวกในการพิมพ์หนังสือ และเพื่อก้าวขึ้นสู่ความเจริญ (กะซวง ละเหลงข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 675) แต่เจ้าฟ้าเพชรรัตนได้คัดค้าน ทำให้ความคิดนี้ถูกระงับไป

⁴ การเปลี่ยนแปลงไวยากรณ์ลาวเกิดขึ้นอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา เช่น ปี ค.ศ. 1948 โดยคณะกรรมการอักษรศาสตร์ลาวออกข้อบังคับเป็นพระราชโองการเลขที่ 10 (อ่านรายละเอียดในสิลา วีระวงษ์. ภัตหนังสือลาว. เวียงจัน: ใพ่นาม, 1995.) และหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 โดย พุมิ วงวิจิต ซึ่งมาตรฐานไวยากรณ์หลังสุดนี้ได้ใช้มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ยังมีประสพปัญหาต่าง ๆ เช่น การเขียนคำที่มาจากภาษาต่างประเทศ มีการเสนอให้นำอักษรตัว ร รด กลับมาใช้ แต่ก็ยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน สถาบันค้นคว้าวัดทะนะท่า. กองประชุมโตะมนวิทยาสาเดเกี่ยวกับพาสาลาว วันที่ 8- 10 ตุลาคม 1990. เวียงจัน: สำนักพิมพ์และจำหน่ายปื้มแห่งลัด, 1995.)

แต่ชัยชนะของเจ้าเพ็ดชะราดนี้ทำให้สังเกตได้ถึงลัทธิชาตินิยมที่กำลังก่อตัวขึ้นแล้ว และได้แผ่ขยายและเติบโตภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศส (Stuart-Fox 1997: 55)

การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมลาวผ่านหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่มีข้อจำกัดในด้านจำนวนประชาชนที่รับรู้เป็นเพียงส่วนน้อย หมอคำซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารทางสังคมหนึ่ง สามารถเข้าถึงมวลชนในวงกว้างมากกว่าหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ โดยเฉพาะการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งได้รับความนิยมในชนบทของลาวและภาคอีสานของไทย (Grabowsky 1997: 146) เรื่องวีรกรรมของเจ้าอะนุ เป็นเรื่องเล่าที่สามารถสร้างสำนึกต่อต้านอำนาจภายนอกได้เป็นอย่างดีในมวลชนของขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในลาวในปี ค.ศ. 1901/02 รวมถึงขบวนการผู้มีบุญในภาคอีสานของไทย (Nartsupha 1987: 126-127) และยังเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ มหาสิลา วีระวงษ์ นักปราชญ์และนักชาตินิยมลาวคนสำคัญ ที่ในช่วงวัยหนุ่มรู้สึกประทับใจกับเรื่องเล่าของวีรกรรมเจ้าอะนุ จนทำให้ในปี ค.ศ. 1930 เขาได้ตัดสินใจละทิ้งบ้านเกิดในร้อยเอ็ดแล้วอพยพมาที่เวียงจันทน์ และกลายเป็นผู้ช่วยที่ใกล้ชิดกับเจ้าเพ็ดชะลาด ต่อมาในระหว่างปี ค.ศ. 1945-1949 เขาได้เข้าร่วมในขบวนการลาวอิสระเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส และไม่น่าแปลกใจว่าบรรดานักชาตินิยมลาวกลุ่มต่างๆ ก็อ้างถึงเจ้าอะนุในฐานะ “วีรบุรุษของชาติ” ผู้ต่อสู้กับอำนาจต่างชาติเช่นกัน รวมไปถึงฝ่ายขบวนการปฏิวัติลาวที่กำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. 1949 โดยไกสอน พมวิหาน ที่ตั้งชื่อกองกำลังต่อต้านว่า “กองราชะวง” ตามชื่อของโอรสของเจ้าอะนุผู้ซึ่งเป็นแม่ทัพลาวในการทำสงครามกับไทยปี ค.ศ. 1827 (Grabowsky 1997: 146)

ในภาพรวมแล้วโครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ มีเป้าหมายสองประการ ประการแรกคือ Decoux และผู้มีอำนาจฝรั่งเศสต้องการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นลาว (Lao Identity) นั้น ไม่ใช่เพื่อคนลาวเอง แต่เพื่อต้องการจะรวมลาวเข้าในสหพันธ์อินโดจีนและทำให้ลาวเป็นสมาชิกที่มีศักยภาพในการพัฒนาในสหพันธรัฐอินโดจีน ประการที่สองคือ ฝรั่งเศสต้องการต่อต้านลัทธิไทยเป็นใหญ่ (pan-Thai movement) ของจอมพลป.พิบูลสงคราม ที่ต้องการรวมลาวเข้าเป็นของไทยด้วยการอ้างถึงว่าดินแดนลาวเคยเป็นของไทยมาก่อน ดังนั้นการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นลาวจะทำให้เกิดการรับรู้ได้ถึงความแตกต่างระหว่างลาวและไทย

โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติทำให้เราเห็นได้ว่ากลุ่มนักชาตินิยมใช้ความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนให้เป็นประโยชน์ในการต่อต้านเจ้าอาณานิคม แต่อย่างไรก็ตามนักชาตินิยมเหล่านี้ยังต้องการปัจจัยอย่างอื่นที่สามารถให้คำอธิบาย วิเคราะห์ ตลอดจนชี้แนวทางต่อไปในการแก้ปัญหาจากระบบอาณานิคม กลุ่มนักชาตินิยมลาวจึงได้รับเอาแนวคิดบางอย่างจากตะวันตก คือ ประชาธิปไตย เสรีนิยม สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ เป็นเครื่องมือในทางความคิดที่จะเอามาปรับใช้กันต่อไป

2.2.3 ขบวนการชาตินิยมเพื่อเรียกร้องเอกราช

ขบวนการชาตินิยมลาวในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็นการต่อต้านไทย ฝรั่งเศส และเวียดนาม โดยสำนักทางประวัติศาสตร์ของลาวในด้านลบที่มีต่อไทยและเวียดนาม รวมไปถึงการคุกคามภายใต้ลัทธิไทยเป็นใหญ่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการขยายตัวของชาวเวียดนามจำนวนมากที่เข้ามาตั้งชุมชนในลาวที่นำเข้ามาโดยฝรั่งเศส รวมถึงความมุ่งหมายของเวียดนามที่จะสร้างอินโดจีนให้เป็นหนึ่งเดียว ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดความกังวลแก่ลาวและกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม แต่ต่อมาขบวนการชาตินิยมลาวกลับพัฒนาจุดยืนของตนเองขึ้น โดยจุดหมายหลักนั้นไม่ใช่เพื่อต่อต้านไทยและเวียดนามอีกต่อไป⁵ แต่เป็นการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส โดยตัวแรงที่ทำให้เกิดการเรียกร้องเอกราชมาจากการเข้ามาของญี่ปุ่นในวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ.1945 ซึ่งเป็นการทำลายสิ่งที่แสดงถึงความเป็นฝรั่งเศส และเปิดไปสู่การสร้างขบวนการชาตินิยมให้กว้างขวางออกไป

ปลายทศวรรษที่ 1930 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของฝรั่งเศสต่อเยอรมันในยุโรป ทำให้เสถียรภาพของฝรั่งเศสในอาณานิคมอินโดจีนกระทบกระเทือนไปด้วย ฝรั่งเศสจำยอมทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1940 โดยตกลงว่าญี่ปุ่นจะยอมรับอธิปไตยและเคารพต่อบูรณาการทางดินแดนของฝรั่งเศสในอินโดจีน ขณะเดียวกันฝรั่งเศสจะต้องยอมรับการดำรงอยู่ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออก แต่ในทางปฏิบัติแล้วการดำรงอยู่ของระบอบการปกครองฝรั่งเศสขึ้นอยู่กับความพอใจของญี่ปุ่นเป็นสำคัญ (เชิดเกียรติ 2540: 115-116)

ญี่ปุ่นได้โฆษณาชวนเชื่อว่าจะปลดปล่อยภูมิภาคนี้จากระบอบอาณานิคม โดยมีกรมอบตำแหน่งหน้าที่ของชาวฝรั่งเศสเดิมแก่ชาวลาว ข้าราชการจำนวนมากได้เลื่อนตำแหน่งอย่างรวดเร็ว หนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” กระบอกเสียงของฝรั่งเศสได้ถูกญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงเป็น “ลาวเจริญ” เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้แก่ตน คนลาวส่วนใหญ่ที่เป็นข้าราชการจึงเชื่อว่าด้วยการสนับสนุนของญี่ปุ่นจะทำให้ลาวสามารถประกาศเอกราชปลดแอกจากฝรั่งเศสได้ ต่อมาวันที่ 8 เมษายน ค.ศ.1945 ญี่ปุ่นได้บังคับให้เจ้ามหาชีวิตสีสว่างวงศ์ประกาศตัดความสัมพันธ์ทั้งหมดกับฝรั่งเศสและให้ลาวเป็นเอกราช แต่เอกราชดังกล่าวก็มีระยะเวลาเพียง 4 เดือนเท่านั้นเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม อย่างไรก็ตาม ภารกิจและการเมือง (กะชวงละแห่งข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 686-688) ทำให้คนลาวบางกลุ่มเห็นว่าญี่ปุ่นก็มีได้แตกต่างไปจากฝรั่งเศส มีการเคลื่อนไหวต่อต้านฝรั่งเศสและญี่ปุ่นก่อตั้งเป็นสมาคมต่าง ๆ เช่น

⁵ เห็นได้จากบรรดานักชาตินิยมลาวตลอดระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมมือกับทั้งไทยและเวียดนามในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส

สมาคมสวัสดิการ สมาคมด้านจักรพรรดิ สมาคมสัมพันธ์มิตรลาวเอกราช (กะซวงอะแห่งข้าวและ
วัดทะนะท่า 2000: 684) .

การพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นอย่างไม่คาดคิดในสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ลาวตระหนักว่าฝรั่งเศสจะต้องหวนกลับเข้ามาปกครองอีก เจ้าเพ็ชชะวาคผู้นำคนสำคัญของขบวนการชาตินิยมลาวฉวยโอกาสที่เกิดสูญญากาศทางการเมือง ประกาศรวมหลวงพระบางและลาวภาคกลางและภาคใต้เป็น “ประเทศลาว” ในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ. 1945 และเดือนต่อมาก็ได้ประกาศเอกราชในวันที่ 12 ตุลาคม และจัดตั้งรัฐบาลลาวอิสระ ช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏว่าเจ้ามหาชีวิตที่หลวงพระบางมิได้เข้ามามีส่วนร่วมในพัฒนาการทางการเมืองดังกล่าวที่เกิดขึ้นในเวียงจันทน์แต่อย่างใด กลับเตรียมตัวที่จะนำอาณาจักรของตนกลับเข้าสู่อำนาจของฝรั่งเศสอีกครั้ง

ผู้นำและแนวร่วมของขบวนการชาตินิยมลาวที่เรียกชื่อเอกราชส่วนใหญ่ได้แก่กลุ่มปัญญาชน ข้าราชการ และกลุ่มเจ้านายที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ กล่าวได้ว่าการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่ฝรั่งเศสนำเข้ามาเป็นปมเงื่อนสำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดพัฒนาการในเรื่องสำนึกความเป็นชาติลาว นั่นคือกลุ่มผู้นำและแนวร่วมในขบวนการต่อต้านได้รับแนวคิดเรื่องความเสมอภาค เสรีภาพ และได้เชื่อมโยงเข้ากับสังคมวัฒนธรรมของตนเองในขณะนั้น ที่เห็นความไม่เท่าเทียม ความไม่ยุติธรรม การกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบ และการปิดกั้นทางการเมือง ความรู้สึกสำนึกร่วมกันของคนกลุ่มนี้ ทำให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวได้กลายมาเป็นผู้นำและแนวร่วมในเพื่อล้มล้างเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเองโดยที่ฝรั่งเศสเองมิได้คาดคิดมาก่อน

ขบวนการชาตินิยมลาวในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นหลายกลุ่ม บางกลุ่มมีการรวมตัวกันเพียงระยะสั้น ๆ และสลายตัวไป บางกลุ่มเกิดจากการรวมตัวขึ้นมาใหม่ของกลุ่มที่สลายตัวไปก่อนหน้าตามแต่สถานการณ์และเงื่อนไข โดยขบวนการชาตินิยมของลาวที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง คือ ขบวนการเสรีลาว ขบวนการลาวอิสระ คณะพรรคแคว้นลาว ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นพรรคประชาชนลาวและพรรคประชาชนปฏิวัติลาวตามลำดับ

1. ขบวนการเสรีลาว

ขบวนการลาวเสรีรวมตัวขึ้นในปี ค.ศ. 1944 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง คนลาวจำนวนหนึ่งในเวียงจันทน์ซึ่งอยู่ในขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสได้ถูกทางการฝรั่งเศสสงสัยว่าเป็นภัยต่อบ้านเมืองจึงเข้าทำการจับกุม แต่คณะบุคคลดังกล่าวได้ข้ามหนีมาอยู่ในประเทศไทยประมาณ 50 คน บรรดาผู้ที่เป็นแนวหน้าข้ามมานั้นเช่น มหาสิลา วีระวงษ์ ท้าวฮุ่น ชะนะนิกอน เป็นต้น และได้ใช้ชื่อ

คณะของตนว่า “คณะกู้อิสระภาพ” โดยได้ประชุมที่หนองคายและมีการตกลงให้จัดตั้งขบวนการเสรีลาวขึ้น (ประภาส 2542: 51)

จุดมุ่งหมายเริ่มแรกคือการต่อต้านญี่ปุ่นแบบองค์กรใต้ดิน แต่ต่อมานอกจากจะต่อต้านญี่ปุ่นแล้วยังต่อต้านฝรั่งเศสด้วย ขบวนการนี้อยู่ภายใต้การสนับสนุนของไทยและมีฐานปฏิบัติการในภาคอีสานของไทย โดยกลุ่มสมาชิกทั้งคนไทยและลาวได้รับการสนับสนุนจากองค์การ Office of Strategy Services: OSS หน่วยงานนี้ต่อไปได้พัฒนาขึ้นเป็นหน่วยสืบราชการลับของสหรัฐอเมริกา (Central Intelligence Agency: CIA) กลุ่มนักชาตินิยมชาวลาวได้ถูกฝึกในภาคอีสานของไทยเพื่อเตรียมที่จะยึดอำนาจการปกครองในลาวหลังจากการพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น สมาชิกคนสำคัญคืออูน ชะนะนิคอน ซึ่งมาจากตระกูลเศรษฐีในเวียงจันทน์ แม้ว่าขบวนการนี้จะต่อต้านเวียดนามด้วยแต่ก็ถูกไทยซึ่งเป็นผู้สนับสนุนตั้งแต่เริ่มแรกระแวงสงสัยเนื่องจากเกรงว่าลาวอาจจะขยายรวมเอาภาคอีสานของไทยเข้าเป็นประเทศลาวด้วย (Stuart-Fox 1997: 57) ขบวนการเสรีลาวจึงสลายตัวไป แต่สมาชิกส่วนใหญ่ก็ได้เข้ามารวมตัวกันเป็นขบวนการลาวอิสระต่อไป

2. ขบวนการลาวอิสระ

ขบวนการลาวอิสระก่อตั้งขึ้นเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 หลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ชาวลาวรู้ว่าฝรั่งเศสจะต้องกลับมาอีกและการสู้กับฝรั่งเศสจะต้องเกิดขึ้น บุคคลสำคัญที่เข้าร่วมขบวนการมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และปัญญาชนลาว เช่น เจ้าสุวณัฎฐา พะยาคำม้าว ท้าวหยูย ท้าวกะต่าย มหาสิลา วีระวง เป็นต้น โดยมีเจ้าเพ็ชชะราดเป็นผู้นำ ขบวนการลาวอิสระ สมาชิกของลาวอิสระไม่เพียงแต่กลุ่มที่เรียกร้องเอกราชในช่วงญี่ปุ่นปกครองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกับไทยคือขบวนการเสรีลาว และกลุ่มที่นิยมเวียดนามและญี่ปุ่น รวมถึงกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลมาจาก “โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ” (Stuart-Fox 1997: 57-58)

ในเดือนสิงหาคม 1945 ขบวนการลาวอิสระได้เข้ายึดแขวงสะหวันนะเขต และเมืองท่าแขก แขวงคำม่วนเอาไว้เป็นฐานที่มั่นได้สำเร็จ โดยได้รับการช่วยเหลือจากชาวเวียดนามที่ท่าแขกและนครพนม มีการจัดการชุมนุมใหญ่ของมหาชนที่เมืองท่าแขกและเดินขบวนเพื่อแสดงความยินดีต่อเอกราช (สุวิทย์ 2543: 290) ในช่วงที่ต่อสู้กับการหวนกลับเข้ามาของฝรั่งเศสที่สมรภูมิต่าแขก คนลาวและเวียดนามที่อยู่ในลาวยังได้รวมกันจัดตั้งกองกำลังประกอบอาวุธ โดยมีท่านสิงกะโปเป็นผู้ตั้งค่ายฝึกทหาร (ดวงใจ 2000: 30)

หนึ่งเดือนต่อมาเจ้าเพ็ชระราดประกาศรวมลาวภาคเหนือและภาคใต้ที่ถูกรฝรั่งเศสแบ่งแยกไว้เป็น “ประเทศลาว” ในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ. 1945 แต่เจ้ามหาชีวิตไม่ทรงเห็นชอบที่จะรวมลาวและขอให้ราชอาณาจักรหลวงพระบางเป็นอาณานิคมฝรั่งเศสต่อไป และได้ปลดเจ้าเพ็ชระราดออกจากตำแหน่งมหาอุปราชและเรียกตัวกลับหลวงพระบาง แต่ถึงตอนนั้นกระแสมหาชนลาวต้องการเอกราชโดยสมบูรณ์ ที่ประชุมของขบวนการลาวอิสระไม่ยอมกลับไปอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศสอีกต่อไป

วันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1945 ผู้นำขบวนการลาวอิสระ คือ เจ้าเพ็ชระราดจึงได้ประกาศเอกราช และจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว และประกาศใช้ธงชาติลาว ซึ่งปัจจุบันยังใช้อยู่ (แต่ธงรุ่นนี้เลิกใช้ไปช่วงหนึ่งคือประมาณปี ค.ศ. 1946-1975) มีเพลงชาติและประกาศใช้ภาษาลาวเป็นภาษาราชการ (สุวิทย์ 2543: 292-293) แต่เพียงไม่ถึงปี รัฐบาลนี้ได้สลายตัวไปเมื่อฝรั่งเศสกลับมายึดอำนาจได้สำเร็จ

ภายหลังที่มีการประกาศเอกราชและจัดตั้งรัฐบาลลาวอิสระขึ้นสำเร็จแล้ว มีนักเคลื่อนไหวการเมืองจำนวนหนึ่งได้จัดตั้ง “สมาคมลาวเป็นลาว” ขึ้น เพื่อรวบรวมกำลังสนับสนุนรัฐบาลให้ดำเนินงานไปด้วยดี สมาคมนี้ได้ตั้งสาขาอยู่ในหลายแขวงของลาว (คณะชั้นนำคือนักวิชาติและพีศติกำสุนทงพัก 1997: 45)

วันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1945 รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามประกาศยอมรับรัฐบาลลาวอิสระ และวันที่ 16 ตุลาคม รัฐบาลสองประเทศได้ลงนามในสัญญามิตรภาพที่เวียงจันทน์ ยืนยันความสามัคคีช่วยเหลือกันในทุกด้าน พร้อมกันนั้นยังได้ตกลงสร้างตั้งกองทหารผสมลาว-เวียดนามขึ้นเพื่อช่วยกันต่อสู้กับการรุกรานเข้ามาใหม่ของฝรั่งเศส

จะเห็นว่าเป้าหมายแรกเริ่มขบวนการชาตินิยมลาวที่ต้องต่อสู้กับทั้งฝรั่งเศส เวียดนาม หรือญี่ปุ่นก็เพื่อต้องการมีอิสระในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง และประสบความสำเร็จเมื่อสามารถประกาศเอกราชได้ แต่การที่ผู้นำในขบวนการลาวอิสระกลับเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนเวียดนาม แสดงถึงการทบทวนบทบาทของตนเองที่มีต่อเวียดนาม และสมาชิกขบวนการลาวอิสระส่วนใหญ่สนับสนุนขบวนการเวียดนาม (Gunn 1988: 133-162) การที่ขบวนการชาตินิยมลาวรวมตัวกันกับผู้ที่ได้ชื่อว่าเคยเป็นศัตรูเช่นเวียดนาม เพราะถือว่าขบวนการเวียดนามมีเป้าหมายเดียวกันคือต่อต้านฝรั่งเศส และการที่ขบวนการเวียดนามมีประสบการณ์ในต่อสู้ การร่วมมือกันจึงเป็นการสร้างมั่นใจว่าการหวนคืนอำนาจของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1946 ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ง่ายอีกต่อไป

เมื่อฝรั่งเศสกลับเข้ามาปกครองลาวอีกครั้งหนึ่ง ฝรั่งเศสพยายามผูกมัดใจผู้นำขบวนการลาวอิสระด้วยสัญญาจะให้เอกราช (19 กรกฎาคม ค.ศ. 1948) โดยอยู่ภายใต้เครือสหพันธฝรั่งเศส มีเจ้ามหาชีวิตสีเสหว่างวงเป็นกษัตริย์ กุศโลบายดังกล่าวทำให้ขบวนการลาวอิสระแตกแยก รวมถึง

ปัจจัยที่เกี่ยวกับสถานการณ์ในไทย เมื่อรัฐบาลลาวอิสระอพยพมาตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่หนองคาย โดยรัฐบาลไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ มีนโยบายสนับสนุนกู้เอกราชของประเทศเพื่อนบ้าน แต่เมื่ออำนาจเปลี่ยนมือมาที่จอมพลป. พิบูลสงคราม ก็มีการสั่งเลิกการช่วยเหลือขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของลาว ทำให้รัฐบาลลาวพลัดถิ่นตกต่ำและทุกข์ยาก สมาชิกแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่มและมองหาความช่วยเหลือจากอำนาจภายนอก กลุ่มที่กลับไปร่วมมือกับฝรั่งเศส คือ เจ้าสุววันนะพума กะต่าย โคนสะโฮลิด ผุย ชะนะนิคอน ส่วนเจ้าเพ็ดชะราดและเจ้าสุพานวงได้แยกตัวออกมาด้วยเห็นว่าเอกราชดังกล่าวเป็นเพียงเรื่องหลอกลวงเท่านั้น และท้ายสุดกลุ่มเจ้าสุพานวงซึ่งมีความใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ได้ดำเนินการต่อสู้กับฝรั่งเศสต่อไปในเขตปลดปล่อย โดยเห็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามคือพันธมิตรที่แท้จริงในการปลดปล่อยลาวให้หลุดพ้นไปจากอำนาจของฝรั่งเศสได้ และร่วมมือกับคณะพรรคแคว้นลาวก่อตั้ง “แนวลาวอิสระ” ในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1950

3. คณะพรรคแคว้นลาว

คณะพรรคแคว้นลาว คือ ขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของแคว้นลาว โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนเป็นผู้ช่วยเหลือและวางระบบองค์กรการต่อสู้ ช่วงทศวรรษที่ 1930 พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนจีน (Indochinese Communist Party: ICP) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญในอินโดจีน เพื่อต่อต้านฝรั่งเศส โดยมีภารกิจสำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสและนำเอกราชกลับคืนมา และประการที่สองคือการต่อสู้กับระบบศักดินาและจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวนา (เซิดเกียรติ 2540: 86) กิจกรรมเริ่มแรกของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในลาวคือ การจัดการชุมนุมชนชาวเวียดนามที่อพยพเข้าทำงานในลาวตอนกลางและใต้ (Stuart-Fox 1997: 52-53) กลางปี ค.ศ.1934 ทัวแคว้นลาวมีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน 32 คน รวมมี 6 หน่วยพรรค (คณะชี้แนะค้ำคว้าทิศตะวันตกและพีคติก่าสูนกางพัก 1997:21)

ตามคำสั่งของคณะนำพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน วันที่ 6-7 กันยายน ค.ศ. 1934 ผู้แทนหน่วยพรรคจำนวน 15 คนได้รวมกันเปิดกองประชุมใหญ่ที่เวียงจันทน์ และได้เลือกตั้งคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนประจำแคว้นลาวชุดแรกโดยเรียกว่า “คณะพรรคแคว้นลาว” และได้ขยายเครือข่ายหน่วยพรรคไปตามแขวงต่าง ๆ ในปี ค.ศ. 1934-1935 คณะพรรคแคว้นลาวได้พิมพ์จำหน่ายหนังสือพิมพ์ “เงื่องจุง”(แปลว่ากระเจกเงา) ซึ่งเป็นภาษาเวียดนาม และหนังสือพิมพ์ “เพื่อนจน”เป็นภาษาลาว และวารสาร “บอนเซวิก”ของคณะนำของพรรค และทำการขยายสมาชิกให้มากขึ้น (คณะชี้แนะค้ำคว้าทิศตะวันตกและพีคติก่าสูนกางพัก 1997: 23)

ภารกิจหลักของคณะพรรคแคว้นลาวคือ การขยายมวลชนพื้นฐานในเขตชนบท และ บริเวณชนเผ่าต่าง ๆ ควบคู่กับการจัดตั้งองค์กรมหาชนต่าง ๆ เพื่อประท้วงและเรียกร้องสิทธิต่างๆ จากฝรั่งเศส โดยมุ่งสนับสนุนการเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมในเขตตัวเมืองเป็นหลัก ควบคู่กับการจัดตั้งและสนับสนุนขบวนการประท้วงเจ้าอาณานิคม โดยชี้ให้เห็นว่าฝรั่งเศสกอบโกยผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เช่น แรงงาน ค่าจ้าง ที่ดิน ภาษี ภายใต้การสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนมีการประท้วงของประชาชนและคนงานในเมืองสำคัญของลาว เช่น ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1935 มีการเดินขบวนชาวหนุ่มลาวและเวียดนามในเวียงจันทน์คัดค้านฝรั่งเศสที่จับกุมชายหนุ่มผู้หนึ่งอย่างไม่เหตุผล และเดือนธันวาคมปีเดียวกันกรรมกรเหมืองแร่โพพนตีวได้นัดหยุดงานต่อต้านเจ้าของเหมืองที่ตัดเงินเดือน ต่อมามีการหยุดงานสี่วันติดต่อกันของเจ้าหน้าที่ไฟฟ้าเวียงจันทน์ที่เรียกร้องการขึ้นเงินเดือนในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1937 (คณะชั้นนำคั่นคว่ำทิดสะดีและพิดติกำ สุนกางพัก 1997: 23-24,29)

ภายหลังการกลับเข้ามาปกครองของฝรั่งเศสอีกครั้งในลาวเมื่อ ค.ศ. 1946 กลุ่มคณะพรรคแคว้นลาวได้หันไปร่วมมือกับกลุ่มขบวนการลาวอิสระภายใต้การนำของเจ้าสุพานวง เพื่อต่อต้านการหวนคืนสู่อำนาจของฝรั่งเศส และไม่ยอมรับรัฐบาลราชอาณาจักรเนื่องจากเห็นว่ารัฐบาลดังกล่าวเป็นหุ่นเชิดให้กับฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1947 จึงได้รวมตัวจัดตั้งกองกำลังประกอบอาวุธขึ้น ได้แก่ กองฟ้ารุ่งม กองไซจักกะพิด และกองสามแสนไทที่มีเจ้าสุพานวงเป็นผู้บัญชาการ กองปิดใจ(ป่าใจ) มีท่านไฟด่าง ลอเบียวาวเป็นผู้บัญชาการ และในวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1949 มีการประกาศสร้างตั้งกองทัพลาวอิสระขึ้น โดยมีท่านไกสอน พมวิหานเป็นผู้บัญชาการ (คณะชั้นนำคั่นคว่ำทิดสะดีและพิดติกำ สุนกางพัก 1997: 56-58) ซึ่งกองกำลังดังกล่าวได้เคลื่อนไหวและปฏิบัติการต่อต้านฝรั่งเศสทั่วทุกภาคของลาว

ต่อมาในวันที่ 13-15 สิงหาคม ค.ศ.1950 กองประชุมใหญ่แนวลาต่อต้านได้เปิดขึ้นและได้ก่อตั้ง “แนวลาอิสระ” และรัฐบาลลาวต่อต้านขึ้น โดยมีเจ้าสุพานวงเป็นประธาน และได้ออกโครงการเมือง 12 ข้อขึ้น มีเนื้อหาคือ

“โค่นล้มพวกล่าเมืองขึ้นฝรั่ง พวกอเมริกาผู้แทรกแซง และพวกขายชาติ สร้างประเทศลาวให้เป็นประเทศเอกราช เอกภาพ และพัฒนา ลาวร ปฏิบัติสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย เสมอภาคระหว่างเผ่า ระหว่างหญิงชาย เสรีภาพในการเชื่อถือ....”

โดยแนวท้าวอิสระมีเครือข่ายตั้งแต่ศูนย์กลางลงสู่ท้องถิ่น ในปี ค.ศ. 1951 สามารถขยายสมาชิกได้กว่าหมื่นคนทุกชนเผ่าและทุกชนชั้น หนังสือพิมพ์ “ลาวอิสระ” ได้พิมพ์จำหน่ายเพื่อเผยแพร่แนวทางนโยบายของพรรคและรัฐบาล (คณะผู้นำค้ำค้ำว่าทิดสะดีและพิดติคำสูนกางพัก 1997: 68-70) รวมถึงการตกลงเอาชวงเดือนซึ่งเป็นธงของขบวนการลาวอิสระเป็นธงประจำชาติ และรับรองเอาเนื้อร้องเพลงชาติที่แต่งโดยท่านสีชนะนะ สีสาน (กะชวงละเพลงข้าวและวัดทะนะท่า 2000: 757)

ภายหลังกองประชุมใหญ่ครั้งที่สองของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ในวันที่ 11-19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1951 สมาชิกของพรรคที่เป็นคนลาวได้รวมกันจัดตั้ง “กลุ่มประชาชนลาว” ขึ้นเพื่อสืบต่อนำพาการปฏิวัติและเตรียมการสร้างตั้งพรรคการเมืองของตน มาจนถึงเวลานี้คณะพรรคแคว้นลาวถือว่าถูกยุบไปในตัว (คณะผู้นำค้ำค้ำว่าทิดสะดีและพิดติคำสูนกางพัก 1997: 73)

เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1954 เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้อย่างยับเยินในการรบกับเวียดนามที่ยุทธภูมิตีเยนเบียนฟู ฝรั่งเศสไม่อยู่ในฐานะที่จะกลับมาสร้างความสำเร็จในการครอบงำเศรษฐกิจและสังคมของลาว เวียดนาม และกัมพูชาได้อีกต่อไป ฝรั่งเศสยินยอมลงนามสนธิสัญญาในกองประชุมเจนีวายอมรับการถอนกำลังในอินโดจีน และรับรู้กำลังต่อต้านของลาว เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นความสำเร็จในการต่อสู้เพื่อเอกราชแนวใหม่ของคณะพรรคแคว้นลาวที่ต้องใช้ระยะเวลาถึง 20 ปี (ค.ศ. 1934-1954) ภายใต้การชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน สำหรับคณะพรรคแคว้นลาวและรัฐบาลต่อต้าน ชัยชนะในครั้งนี้ถือเป็นการสิ้นสุดยุคอาณานิคมเก่า แต่การเข้ามาแทรกแซงของสหรัฐอเมริกาในลาวเนื่องจากที่ไม่ยอมรับในสนธิสัญญาเจนีวา คณะพรรคแคว้นลาว/กลุ่มประชาชนลาวจึงถือเป็นการเริ่มต้นยุคอาณานิคมแบบใหม่ ต้องมีการจัดตั้งกลยุทธ์ในการต่อสู้เพื่อให้ได้เอกราชที่แท้จริงต่อไป

ในภาพรวมแล้ว จุดเริ่มต้นของขบวนการชาตินิยมลาวนั้นเกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยสมาชิกของขบวนการชาตินิยมกลุ่มต่าง ๆ เช่น ขบวนการเสรีลาว ขบวนการลาวอิสระ สมาคมลาวเป็นลาว เป็นต้น มักจะกระจุกตัวในกลุ่มลาวลุ่มที่เป็นชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษา และในหมู่ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ตามป่าเขามิได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่อย่างใด ซึ่งเข้าใจได้ว่าเนื่องจากสื่อต่างๆ ที่จะเผยแพร่ความรู้ศึกษาดินนิยมยังเข้าไม่ถึงทั่วถึง อาจกล่าวได้ว่าขบวนการชาตินิยมลาวที่ลงสู่ประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวางนั้นนำโดยคณะพรรคแคว้นลาว เมื่อคณะพรรคแคว้นลาวเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งอำนาจทางสังคมย่อย ๆ ทั้งหลาย โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (ลาวสูงและลาวเทิง) ด้วยวิธีการขยายมวลชนพื้นฐานในเขตชนบท และบริเวณชนเผ่าต่าง ๆ ทำให้ฝ่ายปะเทดลาวสามารถดึงกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวเข้ามามี

ส่วนร่วมในขบวนการชาตินิยมเพื่อขับไล่เจ้าอาณานิคมเก่า(ฝรั่งเศส)และเจ้าอาณานิคมใหม่(สหรัฐอเมริกา)ได้ การที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้เข้าไปมีส่วนในการปฏิวัติชาตินั้นได้สร้างสำนึกของความ เป็นหนึ่งเดียวกันของชาติให้เกิดขึ้น

2.3 โฉมหน้ารัฐชาติลาว

ขบวนการชาตินิยมและกลุ่มรักชาติที่เกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองมีจุดหมาย ปลายทางอันเดียวกันคือ การสร้างรัฐใหม่ที่มีความคิดและความฝันที่เป็นของประชาชนร่วมกัน นั่น คือ การได้รับเอกราช เสรีภาพ และความอยู่ดีกินดี จนถึงขั้นสร้างความเจริญของประเทศให้ ทัดเทียมกับอารยะประเทศ แต่อุดมการณ์และการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมจะปรากฏเป็น จริงได้ก็ต้องผ่านการสร้างรัฐทางการเมืองขึ้นมาให้ได้ด้วย หนทางและวิธีการในสมัยสงครามโลก ครั้งที่สองของขบวนการชาตินิยมต่าง ๆ คือ การลุกฮือ ประทุวงและโค่นล้มรัฐเก่าแบบอาณานิคม การทำสงครามปฏิวัติเพื่อปลดปล่อยประเทศ

2.3.1 จุดเริ่มต้นของรัฐชาติลาว

ถ้าจะใช้แนวคิดรัฐที่เกี่ยวกับลักษณะภายนอกที่เห็นได้เกี่ยวกับรัฐชาติมาพิจารณาถึงจุดเริ่ม ต้นของรัฐชาติลาว นั่นคือ การมีองค์ประกอบความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับรัฐชาติที่สำคัญ อันได้ แก่ ประชากร เส้นเขตแดน องค์การบริหาร และอำนาจอธิปไตย เมื่อลาวประกาศเอกราชในวันที่ 12 ตุลาคม 1945 ถือได้ว่าวันดังกล่าว “เป็นจุดเริ่มต้น” ของรัฐชาติลาวเพราะมีองค์ประกอบสำคัญดัง กล่าวครบถ้วน แน่นนอนว่ามีประชาชนลาว องค์ประกอบต่อมาคือ การมีดินแดนที่มีขอบเขตที่แนบ นอนตามการประกาศรวมแผ่นดินลาวของเจ้าเพชรราชเป็น “ประเทศลาว” ในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ.1945 โดยมีได้้อยู่รวมในสหพันธ์อินโดจีนฝรั่งเศสอีกต่อไป มีรัฐบาลที่เรียกว่า “รัฐบาลลาว อิสระ” เป็นรัฐบาลของคนลาวที่ปกครองตนเองโดยเป็นการเลือกเอาตัวแทนของประชาชนลาวเข้า ร่วม องค์ประกอบสุดท้ายคือ อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นปัจจัยหลักของความเป็นรัฐชาตินั้น ได้ถูกระบุ ไว้ในรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1945 ในมาตรา 4 ว่า “อำนาจอธิปไตยแน่นอนมาจากประชาชนลาวทั้งหมด เจ้าชีวิตแผ่นดินประมุขรัฐซึ่งปฏิบัติสิทธิอำนาจของตนโดยอิงตามรัฐธรรมนูญ” (ลัดละท่ามะบุญปี ค.ศ.1945 อ้างใน พงสะหวัด 1996: 46)

นอกจากนี้ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับรัฐชาติคือ มีการเชิญธงชาติผืนใหญ่ขึ้นเสาอยู่ที่ตึกข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสในลาว ธงดังกล่าวประกอบด้วยสามสี คือ สีแดงอยู่ข้างบนและข้างล่างมีความหมายว่าเลือดเนื้อของประชาชนเพื่อปกป้องประเทศชาติ สีฟ้าอยู่ระหว่างกลางสีแดงหมายถึงประเทศชาติที่อุดมมั่งมี สีขาวรูปวงเดือนอยู่ใจกลางของธงหมายถึงความปลอดภัยและความเป็นธรรมของประชาชนลาว ซึ่งธงดังกล่าวต่อมาได้กลายเป็นธงของแนวลาวยุทธชาติอันเป็นสัญลักษณ์ในการรวมประชาชนลาวบรรดาเผ่า และใช้ตลอดระยะเวลาการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติเมื่อสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในวันที่ 2 ธันวาคม 1975 ธงดังกล่าวได้ถูกประกาศรับรองเอาเป็นธงชาติของลาว (พงสะหวัด 1996: 46)

แต่รัฐชาติในฐานะที่เป็น “ชุมชนในจินตนาการ” ตามที่Anderson (1983) เรียกนั้น “ชุมชนในจินตนาการ” ของลาวในระยะเริ่มต้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนของชนชั้นนำในศูนย์กลางเท่านั้น มิใช่เป็น “ชุมชนในจินตนาการ” ของชนชั้นนำในท้องถิ่นต่าง ๆ หรือประชาชนทั่วไป เพราะรัฐชาติลาวในมิติของด้านการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของประชาชนกลับปรากฏอยู่น้อยมาก แม้จะให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1955) แต่ก็เกิดความล้มเหลวในการจัดตั้งรัฐบาลผสมทั้งสามครั้ง (ค.ศ. 1957, 1962 และ 1973) นอกจากนี้ยังเกิดวงจรอุบาทว์ทางการเมืองขึ้นบ่อยครั้ง มีการทำปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้งเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์สำหรับตนเองและพวกพ้อง เช่น การทำรัฐประหารโดยนายพลพูมี หน่อสะหวัน (1 มกราคม ค.ศ. 1960) การทำรัฐประหารโดยร้อยเอกกองแล (9 สิงหาคม ค.ศ. 1960) การลอบสังหารผู้นำฝ่ายซ้ายและฝ่ายเป็นกลาง เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาของรัฐชาติลาวมิได้แตกหักหรือเป็นพัฒนาการใหม่ที่ไม่สัมพันธ์กับรัฐเก่าในยุคอาณานิคมแต่อย่างใด เพราะปรากฏว่ากลไกของรัฐ คือ ระบบราชการ บรรดาข้าราชการ และรัฐการก็ล้วนรับทอดมรดกจากรัฐเก่าก่อนหน้า การที่รัฐชาติลาวยังดำเนินนโยบายการปกครองที่ไม่มีผลประโยชน์ของประชาชนเป็นเป้าหมายอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นลักษณะของนโยบายการเมืองการปกครองแบบศักดินาและแบบรัฐอาณานิคมที่การเมืองไม่ใช่เรื่องและประโยชน์ของผู้ถูกปกครองหากแต่เป็นเรื่องและประโยชน์ของผู้ปกครองเท่านั้น นโยบายสวัสดิการสังคม ยกระดับความอยู่ดีกินดีของประชาชน การสร้างสรรค์สังคมที่เป็นธรรมที่มีประสิทธิภาพล้วนเป็นสิ่งสุดท้ายที่ชนชั้นปกครองจะกระทำ การล้มเหลวของระบบการเมืองการปกครอง และการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม มีส่วนทำให้เสถียรภาพและความต่อเนื่องทางการเมืองของรัฐคลอนแคลนตั้งแต่เริ่มแรก ซึ่งนี่เป็นเหตุผลหนึ่งสำคัญที่ฝ่ายปะเทดลาวอ้างและใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ล้มล้างรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรลาว ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองในลาวเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี

2.3.2 สงครามกลางเมือง: ความขัดแย้งระหว่างสองสังกัดทางอุดมการณ์

เราไม่อาจจะโยนความผิดพลาดทั้งหมดให้กับปัจจัยภายในของลาวเองที่ทำให้รัฐชาติลาวใหม่นี้ประสบปัญหาตั้งแต่เริ่มก่อร่างสร้างรัฐชาติที่เนื่องมาแต่อิทธิพลของรัฐเก่า เช่น ปัญหาระบบราชการที่ไร้ประสิทธิภาพ การคอร์รัปชันในชนชั้นผู้ปกครอง ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศถูกละเลยในอันที่จะทำให้เกิดความอยู่ดีกินดี การแทรกแซงของสองมหาอำนาจที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน คือ เสรีนิยมและคอมมิวนิสต์ยังเป็นอีกหนึ่งตัวแปรสำคัญที่ทำให้รัฐชาติลาวใหม่นี้ประสบปัญหา โดยรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรได้รับการสนับสนุนอย่างออกนอกหน้าโดยสหรัฐอเมริกาและไทยเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ส่วนฝ่ายปะเทศลาวมีเวียดนามและสหภาพโซเวียตหนุนหลัง และต่างฝ่ายก็อ้างว่าการกระทำของฝ่ายตนเองเพื่อเอกราช และเสรีภาพของชาติลาว

ในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1953 เมื่อเห็นว่าไม่ทางจะรักษาประเทศลาวไว้ในอารักขาได้อีกต่อไป ฝรั่งเศสได้ตกลงมอบเอกราชที่สมบูรณ์แก่ลาว โดยการลงนามในสนธิสัญญา France-Lao Treaty 1953 แต่การต่อสู้เพื่อเอกราชของลาวไม่ได้ยุติลงเพียงเท่านั้น เพราะฝ่ายปะเทศลาวไม่ยอมรับรองรัฐบาลลาวของเจ้าสุวัณนะพุมมาที่เวียงจันทน์ และการสู้รบระหว่างฝ่ายปะเทศลาวกับฝรั่งเศสก็ยังไม่ยุติลง ฝ่ายขบวนการปะเทศลาวได้เรียกร้องและมีอำนาจต่อรองทางการเมืองและทางการเมืองทหารมากขึ้นเมื่อเวียดมินห์มีชัยชนะต่อทหารฝรั่งเศสในอินโดจีน (สุรชัย 2542: 11)

เมื่อฝรั่งเศสแพ้ต่อทหารเวียดมินห์ในสมรภูมิริบเบียนเบียนฟูในวันที่ 7 พฤษภาคม 1954 ทำให้ฝรั่งเศสรับข้อตกลงหยุดยิงระหว่างทหารฝรั่งเศสและกองกำลังต่อต้านฝรั่งเศสต่าง ๆ ในเวียดนาม กัมพูชา และลาว ในการประชุมสันติภาพอินโดจีนที่เจนีวา และฝ่ายปะเทศลาวได้รับสิทธิในการรักษาที่มั่นของตนในสองแขวงคือ แขวงซำเหนือและพงสาตี ในระหว่างที่มีการหยุดยิงและระบอการจัดให้มีการเลือกตั้งทางการเมืองของกลุ่มการเมืองทุกฝ่าย รวมทั้งฝ่ายปะเทศลาวมีสิทธิที่จะเข้าร่วมการเลือกตั้งได้อย่างเสรีและเท่าเทียมกันทุกกลุ่มในลาว (Dommen 1964: 51-57)

แต่ปรากฏว่าสหรัฐอเมริกาปฏิเสธที่จะลงนามในข้อตกลงดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าข้อตกลงดังกล่าวเป็นชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์และเป็นความพ่ายแพ้ของกลุ่มประเทศเสรีนิยม สหรัฐอเมริกากลั้บจัดตั้งกลุ่มพันธมิตรทหารองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organization: SEATO) ในปลายปี ค.ศ. 1954 ประกาศให้เวียดนามใต้ ลาว

⁶ ฝ่ายปะเทศลาวเป็นชื่อที่ได้มาจากการประชุมเจนีวาเพราะในห้วงระยะคายเอกสารหรือจดหมายใด ๆ ของฝ่ายแนวลาวรักชาตินั้นจะเขียนว่า “ปะเทศลาว” เพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นเอกสารมาจากดินแดนลาวหรือปะเทศลาว จากนั้นฝรั่งเศสและประเทศตะวันตกจึงมักเรียกฝ่ายแนวลาวรักชาติว่า “ฝ่ายปะเทศลาว” (ดวงไช 2000: 42)

และกัมพูชาเป็นประเทศในอารักขาของสนธิสัญญา และสนับสนุนการจัดตั้งรัฐบาลเสรีนิยมที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน การกระทำดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาเป็นการละเมิดต่อเจตจำนงของสนธิสัญญาเจนีวาและเป็นการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผย (สุรชัย 2542: 13)

ตลอดระยะเวลาเกือบ 20 ปี จากปี ค.ศ. 1954-1975 รัฐบาลลาวที่เวียงจันทน์โดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาและไทยได้พยายามปราบปรามฝ่ายปะเทดลาวแต่ก็ล้มเหลว เนื่องจากฝ่ายปะเทดลาวได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธ กำลังพลจากเวียตนามเหนือ และด้านการเงินและอาวุธจากสหภาพโซเวียต จีน และกลุ่มประเทศสังคมนิยม ส่วนสหรัฐอเมริกาได้ช่วยรัฐบาลฝ่ายขวาทั้งในด้านการเงิน การทหาร ผ่านองค์การยูเสด(United States Aid for International Development: USAID) หน่วยสืบราชการลับสหรัฐอเมริกา (CIA) และสถานทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศลาว

ความหวาดระแวงว่าคอมมิวนิสต์จะขยายอิทธิพลไปยังประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสหรัฐอเมริกาและไทยมองเห็นการปฏิวัติของพวกนักปฏิวัติคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ว่าเป็นการยุ่งจากภายนอก นักปฏิวัติพื้นเมืองไม่เคยถูกมองว่ากระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีการติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ นักปฏิวัติจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือการเมืองของประเทศมหาอำนาจภายนอก ดังนั้นผู้นำฝ่ายปะเทดลาวถูกมองโดยสหรัฐอเมริกาและไทยว่าเป็น “เอเยนต์” ของเวียตนาม ซึ่งรับคำสั่งมาจากโซเวียตและจีนอีกต่อหนึ่งในแผนการครองโลก (สุรชัย 2542: 22-23)

การแทรกแซงทางการเมืองและทหารของสหรัฐอเมริกาและไทยในประเทศลาวเกิดขึ้นนับแต่ปลายปี ค.ศ. 1960 และมีการลดอิทธิพลของฝรั่งเศสในลาวโดยการเชื่อมโยงลาวให้ใกล้ชิดกับไทยให้มากขึ้น โดยแผนการทางเศรษฐกิจและการทหาร สหรัฐอเมริกาจึงเริ่มโครงการขยายและพัฒนาเส้นทางคมนาคมทั้งถนนและรถไฟของไทยให้มุ่งสู่ชายแดนลาวมากขึ้น เพื่อที่จะเปลี่ยนเส้นทางขนส่งสินค้าลาวจากไซ่ง่อนมาเป็นกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีการส่งนายทหารและตำรวจลาวมาอบรมโดยเจ้าหน้าที่ของไทยและสหรัฐอเมริกาในไทย และงบประมาณของรัฐบาลลาวทั่วประเทศก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา องค์การต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาในลาวยังมีหน้าที่ที่จะปลูกฝังแนวคิดเสรีประชาธิปไตยให้กับชาวลาวโดยทั่วไป และให้ต่อต้านแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ (สุรชัย 2542: 25-26)

การแทรกแซงของสหรัฐอเมริกาและไทยในความขัดแย้งทางการเมืองในลาวทำให้การสู้รบกลายเป็นสงครามใหญ่และยืดเยื้อ 10 กว่าปี (ค.ศ. 1960-1973) และทำให้ไทยและสหรัฐอเมริกาเป็นศัตรูที่สำคัญของฝ่ายปะเทดลาว เมื่อฝ่ายปะเทดลาวได้ชัยชนะทางทหารและการเมืองอย่างเด็ดขาดในปี ค.ศ. 1975 ส่งผลให้พรรคคอมมิวนิสต์ลาวไม่ไว้ว่างใจประเทศไทยตลอดมาด้วย

ความตกลงทางการเมืองระหว่างรัฐบาลราชอาณาจักรและฝ่ายปะเทดลาวตามสนธิสัญญาเจนีวาไม่อาจกระทำสำเร็จ โดยความพยายามจัดตั้งรัฐบาลผสมที่เป็นกลางภายใต้การนำของเจ้าสุวัณนะพุมทังสามครั้ง (ค.ศ. 1957 1962 และ 1973) ประสบความล้มเหลวเนื่องมาจากการแทรกแซงทางการทหารและการเมืองของมหาอำนาจภายนอกและเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายในประเทศ แต่อย่างไรก็ดีการจัดตั้งรัฐบาลผสมครั้งสุดท้าย ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่สหรัฐอเมริกาประกาศถอนตัวจากเวียดนามในสงครามอินโดจีนในค.ศ. 1973 ทำให้รัฐบาลราชอาณาจักรไร้ผู้สนับสนุนและสถานะด้านเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลอนแคลน ฝ่ายปะเทดลาวฉวยโอกาสดังกล่าวโฆษณาโจมตีถึงความไม่มีประสิทธิภาพของระบอบราชการเก่า และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในเมืองสำคัญ ๆ เช่น เวียงจันทน์ และปากเซ ซึ่งเป็อหน่ยต่อสงครามที่ยืดเยื้อ ระบบสังคมที่มีลักษณะกึ่งศักดินา และคอร์รัปชันในวงราชการ ประชาชนลาวคาดหวังว่าฝ่ายปะเทดลาวจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ในที่สุดฝ่ายปะเทดลาวได้ชัยชนะทั้งทางการเมืองและทหารในปี ค.ศ. 1975

2.3.3 หนึ่งประเทศสองระบบ

หลังการประมุขเจนีวาปี ค.ศ. 1954 ดินแดนประเทศลาวถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนโดยปริยาย เขตฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักรประกอบด้วย 10 แขวง มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ส่วนเขตปลดปล่อยของฝ่ายปะเทดลาวมี 2 แขวงที่เป็นฐานที่มั่นสำคัญ คือ แขวงซำเหนือ และพงสาลี ต่อมาพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายปะเทดลาวได้เพิ่มขึ้น นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1962 ถึงปี ค.ศ. 1968 สามารถปลดปล่อยดินแดนถึง 2/3 ของประเทศ และปลดปล่อยประชาชนได้เกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด จนถึงต้นปี ค.ศ. 1973 สามารถปลดปล่อยดินแดนถึง 4/5 ของประเทศและประชาชนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนประชาชนทั้งประเทศ ส่วนดินแดนของฝ่ายขวามีเพียงแต่ในตัวเมืองที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเท่านั้น (กะขวางละ แผลงข่าวและวัดทะนะท่า 2000: 931,964-965)

เขตปลดปล่อย หมายถึง พื้นที่และมวลชนที่แน่นอน และได้หลุดพ้นจากการควบคุมทางการทหารและทางการปกครองของอำนาจรัฐเก่าแล้วโดยสิ้นเชิง ที่สำคัญก็คือ ได้มีการสร้างอำนาจรัฐใหม่ขึ้นมาอย่างเปิดเผยในรูปของ “ประเทศ” เล็กๆ ที่แข็งข้ออยู่ในจุดอ่อนแอที่สุดของ “ประเทศ” ประเทศหนึ่ง (พ.เมืองชมพู 2543: 308)

ฝ่ายปะเทดลาวพัฒนาเขตปลดปล่อยในลักษณะเหมือนกับรัฐหนึ่ง มีการตั้งรัฐบาลโดยมีแนวลาพรรคชาติเป็นองค์กรผู้แทนสูงสุด คณะบริหารศูนย์กลางแนวลาพรรคชาติประกอบด้วยกรรมการ 40 คน เป็นผู้บริหารสูงสุด และมีคณะกรรมการประจำของศูนย์กลางทั้งหมด 11 คน มี

ประชาชน 1 คน และรองประชาชน 3 คน ซึ่งเป็นตัวแทนให้กับบรรดาเผ่าต่าง ๆ คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง

นอกจากนี้ยังมีองค์การที่สำคัญเช่น กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพลดปล่อยประชาชนลาว บรรดาห้องกรับผิดชอบต่าง ๆ คือ ห้องว่าการศูนย์กลางแนวลาวยุทธศาสตร์ ห้องการปกครอง ห้องการต่อสู้การเมือง ห้องการต่างประเทศ ห้องการโฆษณาอบรมและวัฒนธรรม ห้องการศึกษา ห้องการเศรษฐกิจ การผลิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์การจัดตั้งมหาชน คือ สหพันธ์กัมมะบาน แนวลาวยุทธศาสตร์ ชาวหนุ่มลาวยุทธศาสตร์(ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นชาวหนุ่มประชาชนปฏิวัติลาว สมาคมหญิงลาวยุทธศาสตร์ สมาคมชวามาเป็นต้น (พงสะหวัด 1996: 109-111) เขตปลดปล่อยนี้ยังได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือทางด้านการเงินและอาวุธจากบรรดาประเทศสังคมนิยม และยังได้รับการเยี่ยมเยียนจากผู้แทนบรรดาประเทศสังคมนิยมด้วย (พงสะหวัด 1996: 116)

เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่สหรัฐอเมริกาไม่ยอมรับในข้อตกลงสนธิสัญญาที่เจนีวา และเริ่มเข้าแทรกแซงในการเมืองลาว ในวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ.1955 ฝ่ายปะเทดลาวจึงเปิดกองประชุมใหญ่สร้างตั้งพรรค โดยในขณะนั้นมีสมาชิกพรรคเกือบ 400 คนทั่วประเทศได้มีมติตั้ง “พรรคประชาชนลาว” ขึ้น โดยมีบทราจงานสร้างตั้งพรรคชี้แจงว่า “เป็นพรรคที่เดินตามลัทธิมาร์กซ์-เลนิน เป็นพรรคที่สืบทอดภารกิจของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน เป็นพรรคที่เป็นตัวแทนที่แท้จริงของชนชั้นกรรมกรและประชาชนผู้ออกแรงงาน เด็ดเดี่ยวปกป้องรักษาสิทธิและผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชนบรรดาเผ่าและ “ชั้นคน” ต่าง ๆ ในทั่วประเทศ โดยพรรคถือเอาการรับใช้ประเทศชาติรับใช้ประชาชนเป็นทิศนำในการเคลื่อนไหวของตน” โดยมีไกสอน พมวิหาน เป็นเลขาธิการใหญ่ของพรรค (คณะชี้้นำค้ำคว้าทิศดีและพิศดีกำสุณกางพัก 1997: 96,100)

ปีต่อมาในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ.1956 กองประชุมใหญ่ผู้แทนทั่วประเทศได้ตกลงสร้างตั้ง “แนวลาวยุทธศาสตร์” แทนแนวลาวยุทธศาสตร์ โดยแนวลาวยุทธศาสตร์เป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเปิดเผยและถูกกฎหมาย ภายใต้การชี้้นำของพรรคประชาชนลาวซึ่งมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างปิดลับ นโยบายของพรรคทั้งต่อภายในและต่างประเทศล้วนแต่ผ่านแนวลาวยุทธศาสตร์เพื่อดำเนินการต่อไป โดยพรรคได้แต่งตั้งเจ้าสุพานวงเป็นผู้นำของแนวลาวยุทธศาสตร์ เจ้าสุพานวงจึงถือเป็นตัวเปิดในการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองอย่างเปิดเผย ความเป็นเจ้าที่มีเชื้อสายวงศ์กษัตริย์แต่กลับดำรงชีวิตแบบติดดิน รวมถึงภาพพจน์ผู้นำการต่อสู้อย่างกล้าหาญกับฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องเอกราชในช่วงทศวรรษที่ 1940 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนลาวเชื่อมั่นและเข้าร่วมกับแนวลาวยุทธศาสตร์จำนวนมาก

ภายหลังแนวลาวัรักษชาติได้รับการสร้างตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ เข้าสู่พานวง ได้ออกแถลงเกี่ยวกับนโยบายสันติภาพ เป็นกลางของลาว เรียกร้องให้ประชาชนร่วมชาติทั่วประเทศลุกขึ้นต่อต้านจักรพรรดิอเมริกาและพวกลูกมือ ทวงให้รัฐบาลราชอาณาจักรต้องร่วมมือกับฝ่ายปะเทดลาวอย่างจริงจังในการปฏิบัติตามสนธิสัญญาเจนีวา ในขณะที่เดียวกันก็ปลุกระดมประชาชนในสองแขวงคือ พงสาลีและซำเหนือ ที่อยู่ในความครอบครองของตน รวมทั้งขยายการปลุกระดมประชาชนใน 10 แขวงของฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักรด้วย (คณะชี้แนะค้ำว่าทิดสะดีและพีคติกำสุนกางพัก 1997: 106)

ฝ่ายปะเทดลาวได้ปลุกระดมเพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมกับฝ่ายตน การเคลื่อนไหวเริ่มต้นในสองแขวงที่มั่นซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของลาวเทิง ลาวสูง และ กลุ่มคนไท กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่ถูกละเลยทั้งในด้าน “ความมีตัวตน” และการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ตั้งแต่รัฐจารีตจนถึงรัฐยุคอาณานิคมที่กดขี่ขูดรีดแรงงานและภาษีอย่างหนัก ฝ่ายปะเทดลาวได้รับความช่วยเหลือด้านกำลังคนจากกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวและสัญญาที่จะมอบสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมและการมีส่วนร่วมในทางการเมืองหรือเป็นตัวแทนในรัฐบาลเมื่อได้รับชัยชนะ (Wekking 1982: 188) ดังในโครงการการเมืองของพรรคประชาชนลาวในปี ค.ศ. 1955 ที่ระบุว่า

“พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทุกชั้นคน...ปฏิบัติสิทธิเสรีภาพระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ปฏิบัตินโยบายเสมอภาพและสามัคคีระหว่างบันดาเผ่า ลบล้างความบาดหมาง ความแบ่งแยกระหว่างเผ่าต่างๆ ภายในประเทศที่พวกล่าเมืองขึ้นและศักดินาเป็นผู้ก่อขึ้น เคารพสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือและยึดครองประเพณีของประชาชนเผ่าต่าง ๆ ด้านกิจการไม่รู้หนังสือ ขยายวัฒนธรรมแห่งชาติ ตั้งหน้าก่อสร้าง บำรุงพนักงานเฉพาะอย่างยิ่งการเอาใจใส่พนักงานกรรมกรชาวไร่นา ชนเผ่าส่วนน้อย...” (คณะชี้แนะค้ำว่าทิดสะดีและพีคติกำสุนกางพัก 1997: 97-98)

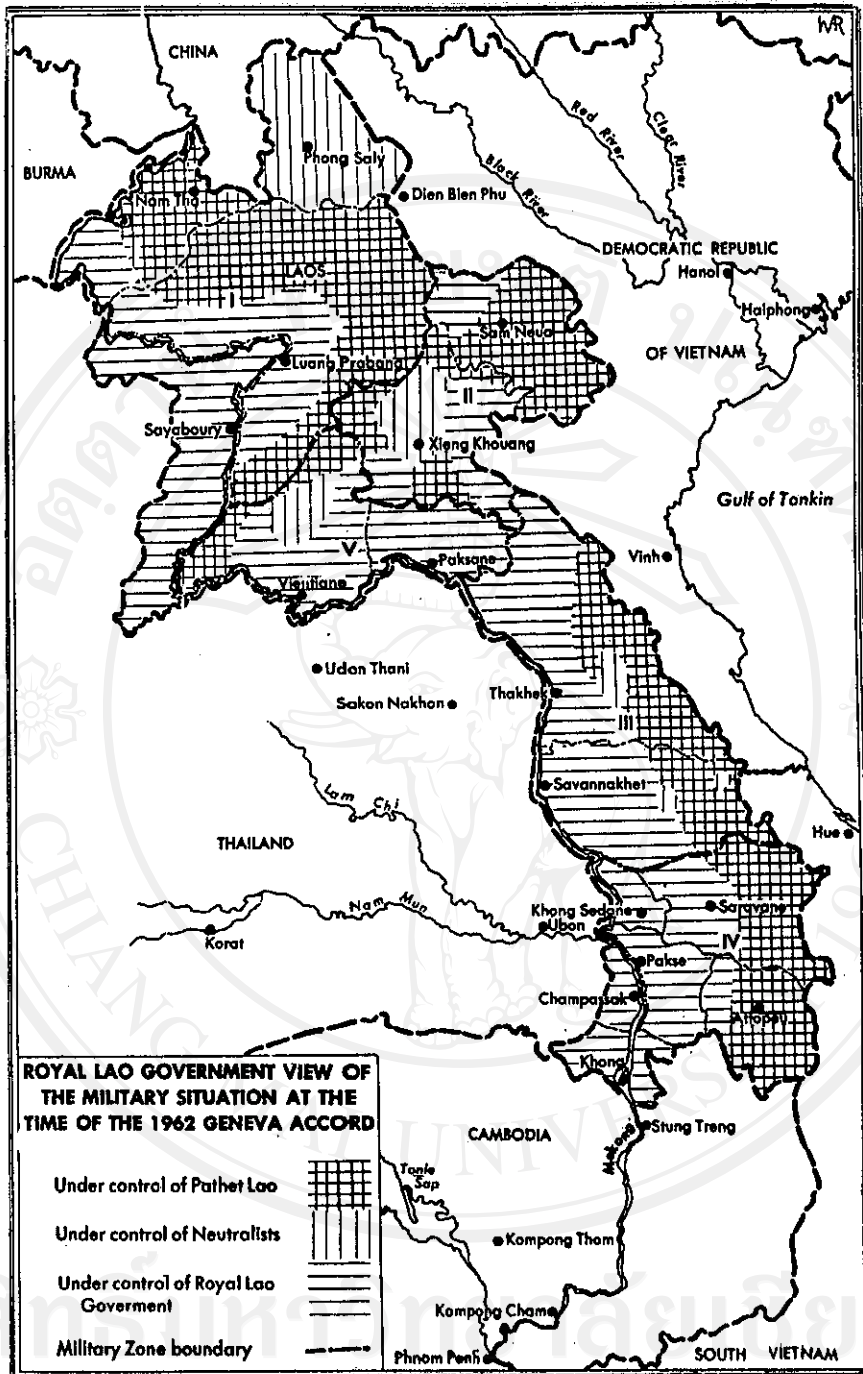
ชัดเจนว่าผู้นำฝ่ายปะเทดลาวเชื่อว่าประเทศลาวมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์สูง การรวมรัฐลาวนั้นบรรดาเผ่าต้องมีโอกาสเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ประเทศและเอกลักษณ์ความเป็นชาติลาว (Wekkin 1982: 189) ในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายปะเทดลาวและชาวเขาและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมถึงบทบาทความช่วยเหลือของบรรดาเผ่าในความสำเร็จของฝ่ายปะเทดลาว เหล่านี้ทำให้ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างนี้มี “ตัวตน” อยู่ในรัฐชาติภายใต้ชื่อสา

ธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โครงสร้างของฝ่ายปะเทดลาวไม่ว่าจะเป็นขบวนการชาตินิยมหรือมาร์กซิสต์ก็ตาม ช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมสงครามต่อต้านนี้ ได้รับผลที่ตามมาก็คือก่อให้เกิดความสำนึกของความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาติ และก่อให้เกิดพื้นฐานใหม่ของรัฐในด้านความชอบธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในการมีส่วนร่วมในการปกครอง

ในทำสงครามเพื่อชิงมวลชนกับลาวฝ่ายขวานั้น ฝ่ายปะเทดลาวยังคงยืนหยัดทั้งในด้านการต่อสู้และโฆษณาชวนเชื่อในลักษณะมุ่งต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา มุ่งสร้างสันติภาพความเป็นกลางและความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ประชาชน ในเขตปลดปล่อยนั้นฝ่ายปะเทดลาวไม่เคยเน้นการเผยแพร่ลัทธิสังคมนิยมขั้นพื้นฐานเพื่อช่วงชิงบทบาทการนำจากชาวเขาในแต่ละเขตปลดปล่อยเลย ในทางตรงกันข้ามกลับประสบความสำเร็จในการจัดตั้งแนวร่วมรักชาติจากประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทและจากชาวเขาในถิ่นทุรกันดาร ด้วยการยึดหลักการที่เน้นเฉพาะเอกราชที่แท้จริงของประเทศชาติ (Brown 1982: 26)

ผู้เข้าร่วมกับฝ่ายปะเทดลาวได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปลายปี ค.ศ. 1957 ปรากฏว่าสมาชิกพรรคประชาชนลาวเพิ่มมากถึง 4,500 คน เคลื่อนไหวอยู่ใน 578 หน่วยพรรคทั่วทั้ง 12 แขวง ซึ่งส่วนใหญ่เคลื่อนไหวอยู่ในชนบท และในการเปิดกองประชุมใหญ่ครั้งที่สองของพรรคในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 ที่แขวงหัวพัน สมาชิกพรรคได้เพิ่มขึ้นเป็นสองหมื่นกว่าคนทั่วประเทศ และได้ตกลงเปลี่ยนชื่อพรรคประชาชนลาวมาเป็น “พรรคประชาชนปฏิวัติลาว” โดยไกสอน พมวิหาน ได้รับการเลือกตั้งเป็นเลขาธิการใหญ่พรรคเช่นเดิม (คณะนี้้นำค่าน้ำทิດสะตือและพืดคักำสูนทาง พัก 1997: 168,173)

ในที่สุดความปราชัยของฝ่ายรัฐบาลลาวก็มาถึงเมื่อสหรัฐอเมริกาตัดสินใจถอนตัวออกจากเวียดนามในปี ค.ศ. 1973 ความฮึกเหิมของเวียดนามเหนือและฝ่ายปะเทดลาวต่อชัยชนะที่มีต่อสหรัฐอเมริกาทำให้รัฐบาลราชอาณาจักรลาวยอมลงนามใน “สนธิสัญญาฟื้นฟูสันติภาพและความปรองดองแห่งชาติในลาว” กับฝ่ายปะเทดลาวที่เวียงจันทน์ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1973 อันนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสมชุดที่สาม

ที่มา Adam and McCoy. Laos: War and Revolution. New York: Harper&Row, 1970

แผนที่ 3 พื้นที่เขตควบคุมทางการเมืองของลาวในช่วงเวลาการลงนามสนธิสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1962 (ตามมุมมองฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักร)

เลขหมู่.....
 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนธิสัญญาเวียงจันทน์นี้นอกจากจะทำให้ฝ่ายปะเทดลาวเข้าร่วมในรัฐบาลผสมแล้ว ยังมีอิสระในการโฆษณาโยบายการเมืองของตนในเขตของรัฐบาลลาวฝ่ายขวาได้โดยอิสระด้วย เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลผสมชั่วคราวแห่งชาติในเดือนเมษายน ค.ศ. 1974 ปรากฏว่าอำนาจการเมืองตกอยู่ในมือของฝ่ายปะเทดลาวหมดแล้ว ตลอดช่วงค.ศ. 1974 ฝ่ายปะเทดลาวก็สามารถพัฒนาฐานทางการเมืองการปกครองของตนขึ้นในเวียงจันทน์ ในขณะที่ผู้นำลาวฝ่ายขวาวอพยพครอบครัวหนีออกนอกประเทศ ผู้นำบางคนที่ยังเหลืออยู่ในลาวก็ล้วนแต่เป็นพวกนอกราชการบังหลวงและก็ไม่มั่นใจว่าสหรัฐอเมริกาจะยังคงให้การสนับสนุนเขาต่อไป

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จึงเปิดโอกาสให้ฝ่ายปะเทดลาวสามารถช่วงชิงโอกาสและปลุกปั่นสถานการณ์ได้เพิ่มขึ้น โดยปลุกระดมมวลชนนัดหยุดงานขึ้นในเวียงจันทน์ มีการหยิบยกประเด็นเงินเพื่อและการชิงชังชาวต่างชาติเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถปลุกระดมชาวลาทั้งที่เป็นลูกจ้าง ขยายแรงงาน นักเรียน นักศึกษา ทหาร และตำรวจให้ตระหนักถึงภัยคุกคามประเทศชาติในขณะนั้น พร้อมกับการประกาศเจตนารมณ์ของตนเองด้วยการประกาศ “โครงการสิบแปดประการ” ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับความสามัคคีของคนลาวเพื่อสร้างชาติใหม่ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชาติ การแก้ปัญหาคมนว่างงานในเมือง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชนบท เป็นต้น นอกจากนี้ยังเน้นย้ำถึงความเป็กลางและการสนับสนุนการต่อสู้ของประชาชนอินโดจีน (Brown 1982: 21-22, ไพโรจน์ 2519: 22-23)

การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ได้เริ่มขึ้นในวันกรรมกรสากล 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1975 มีการเดินขบวนในหลายเมืองและทำภาพล้อนักการเมืองฝ่ายขวาซึ่งเป็นที่รู้จักกันในฐานะผู้ทรยศและถือโกงประเทศชาติมากล่าวประนาม ในขณะที่เดียวกันเศรษฐกิจของประเทศก็อยู่ในภาวะย่ำแย่ ฝ่ายปะเทดลาวจึงหยิบยกประเด็นเหล่านี้มารณรงค์มวลชนจึงได้เนวร่วมมากมาย (ไพโรจน์ 2519: 6) การชุมนุมประท้วงได้ยืดเยื้อมาจนถึงวันที่ 7 พฤษภาคม ในที่สุดผู้นำทางการเมืองฝ่ายขวาก็ลาออกและหลบหนีเข้าประเทศไทย คณะกรรมการของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวจึงได้ปรากฏตัวออกมาในหัวเมืองภาคใต้ แล้วยึดอำนาจการปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการเคลื่อนกำลังทหารของฝ่ายปะเทดลาวเข้าสู่เมืองสำคัญต่าง ๆ โดยปราศจากการต่อต้านจากรัฐบาล ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต่อต้านก็จะถูกนำไปขึ้นศาลประชาชน และสัมมนาทางการเมือง (Brown 1982: 22)

วันที่ 23 สิงหาคม 1975 ฝ่ายปะเทดลาวก็ประกาศยืนยันอย่างเป็นทางการว่าตนเองสามารถยึดครองอำนาจทางการเมืองทั่วประเทศเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว หลังจากนั้นในเดือนกันยายนปีเดียวกัน พรรคประชาชนปฏิวัติลาวที่เคยดำเนินการเคลื่อนไหวแบบปิดลับก็ได้ปรากฏตัวสู่สาธารณชนเป็นครั้งแรก และประกาศจะดำเนินการปฏิวัติประเทศลาว (Brown 1982: 22-23)

ถึงวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 ผู้แทนประชาชนทุกเขตแขวงทั่วประเทศของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เปิดกองประชุมขึ้นที่เวียงจันทน์ กองประชุมรับรองเอกสารสละราชสมบัติของเจ้ามหาชีวิตสีสะหว่างวัดทะนา ประกาศยุบรัฐบาลผสมชั่วคราวแห่งชาติ จัดตั้งรัฐบาลสังคมนิยมภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว พร้อมลงมติรับรองเอกราชชาติ เนื้อร้องเพลงชาติใหม่⁷ ภาษาประจำชาติ และสถาปนา “ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” (กระทรวงศึกษาธิการ กีฬาและกรรมการ 2543: 84)

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายปะเทดลาวกับพัฒนาการโดยรวมของชาตินิยมลาวสมัยใหม่นั้นสลับซับซ้อน สำหรับในทัศนะของฝ่ายปะเทดลาวต่อประวัติศาสตร์ของลัทธิชาตินิยมในลาวนั้นชัดเจนว่า ขบวนการชาตินิยมลาวเริ่มต้นจากการร่วมกันในการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส แต่ในช่วง ค.ศ. 1949 ชนชั้นนำทางการเมืองลาวส่วนใหญ่เข้ากับฝรั่งเศสและรัฐบาลราชอาณาจักรลาวเป็นเพียงหุ่นเชิดของต่างชาติเท่านั้น ส่วนฝ่ายปะเทดลาวยังคงต่อต้านลัทธิอาณานิคมต่อไปเพื่อให้ได้รับเอกราชอย่างแท้จริง จากมุมมองดังกล่าว นั่นคือแม้ว่าลาวจะได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส และมีรัฐบาลปกครองตนเองตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 - 1975 แต่ก็ยังเป็นเอกราชที่จอมปลอม เนื่องจากการแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอกคือสหรัฐอเมริกาและไทย วันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975ต่างหากที่ถือว่าเป็นชัยชนะของการปฏิวัติ “ประชาธิปไตยแห่งชาติ” อย่างแท้จริง (Christie 1982: 62)

ในทางตรงกันข้าม ทัศนะของนักชาตินิยมลาวที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์มองการเคลื่อนไหวของฝ่ายปะเทดลาวว่าดำเนินรอยตามคอมมิวนิสต์เวียดนามอย่างใกล้ชิด และยังคงรักษาบทบาทเช่นนั้นตราบจนปัจจุบัน เพราะฉะนั้นมิติที่สำคัญของปัญหานี้คือ ทัศนะของฝ่ายปะเทดลาวเองต่อเรื่องชาตินิยม คือ การที่ฝ่ายปะเทดลาวมิได้ละทิ้งอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน ทำให้ดูเหมือนว่าห่างไกลกับจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของนักชาตินิยม แต่อย่างไรก็ตามอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนินเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ประกันความมั่นใจของฝ่ายปะเทดลาวว่าชาติลาวจะได้รับเอกราชอย่างแท้จริง การที่จะสร้างสังคมนิยมจะไม่สามารถเริ่มได้จนกว่าจะได้รับเอกราชอย่างแท้จริงผ่านกระบวนการการปลดปล่อยชาติ ดังนั้นรากฐานในทัศนะของฝ่ายปะเทดลาวต่อลัทธิชาตินิยมนั้นคือ การให้เหตุผลยืนยันว่าถ้าเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิล่าอาณานิคมกับลัทธิทุนนิยมไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการปลดปล่อยชาติและลัทธิสังคมนิยมก็เช่นเดียวกัน ดังนั้นบทบาทสำคัญที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวทำ คือ การปลดปล่อยชาติ (Christie 1982: 64)

⁷ ดูเนื้อเพลงหน้า 68

2.4 อัตลักษณ์ของความเป็นชาติลาว

แกนหลักในการมองชาติของระบอบเก่าภายใต้รัฐบาลราชอาณาจักรคือ ชาติ พุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่วนแกนหลักในการมองชาติของระบอบใหม่ (ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975) คือ ความมีเอกราชที่แท้จริงภายใต้การนำของพรรค ยุติการพึ่งพาต่างชาติ ความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นชาติลาวที่ไม่มีการแบ่งเชื้อชาติและชนชั้น และการก้าวเดินไปสู่เส้นทางสังคมนิยมอันเป็นเส้นทางสว่างนำไปสู่ความรุ่งเรืองของชาติ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของแกนหลักในการมองชาติ ทำให้เรามองเห็นอัตลักษณ์ของความเป็นชาติลาวได้ดังนี้

2.4.1 ประวัติศาสตร์ชาติลาว: ความทรงจำที่ถูกเลือก

Benedict Anderson กล่าวไว้ว่าเนื่องจาก “ชาติ” เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม แต่คนส่วนใหญ่มักจินตนาการชาติว่ามีมานานแล้วตั้งแต่โบราณกาล “ชาติ” จึงไม่มีอัตลักษณ์อะไรของตัวมากนัก ฉะนั้นอัตลักษณ์ของชาติอันหนึ่งคือ ความทรงจำร่วมกัน และความทรงจำอันนี้ถูก “สร้าง” ขึ้นเพื่อใช้เป็นฐานรองรับ โครงสร้างอำนาจ วัฒนธรรม สังคม และการเมืองของชาติ (นิธิ 2546: 31)

แท้จริงแล้วรัฐชาติลาว เพิ่งจะเกิดขึ้นมาในปลายศตวรรษที่ 19 เนื่องจากการรุกเข้ามาเพื่อขยายอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส เดิมดินแดนลาวเป็นเพียงหัวเมืองที่ต่างปกครองตนเองและส่งบรรณาการให้กับไทยและเวียดนามเป็นครั้งคราว เพื่อแสวงหาความคุ้มครองจากรัฐที่มีอำนาจมากกว่า ฝรั่งเศสใช้กำลังทางทหารที่เหนือกว่าบังคับให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ในปี ค.ศ. 1893 และมีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศสสองฉบับในปี ค.ศ. 1904 และ ค.ศ. 1907 ยกดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงบางส่วนได้แก่ไชยะบุรี และจำปาศักดิ์ ให้กับฝรั่งเศส

ด้วยประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำให้ “ชาติ” ดูเหมือนดำรงคงอยู่มานานแสนนาน ประวัติศาสตร์ของชาติไหนๆก็ตามรวมถึงชาติลาวล้วนแต่สามารถย้อนได้ไปถึงอดีตกันไกลโพ้นเสมอ อดีตของ “ชาติลาว” จึงเริ่มกำเนิดเกิดขึ้นตั้งแต่หลายพันปีที่ผ่านมานี้ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ลาวที่ถูกสร้างและตีความในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักร ผ่านงานเขียนประวัติศาสตร์ลาวของสิลา วีระวง (1953) นักปราชญ์คนสำคัญของลาวในขณะนั้น หรือของอู่คำ พมวงสา (2501) ซึ่งล้วนแล้วแต่อ้างอิงความเป็นมาของชาติลาวที่มีมายาวนานตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง มีขุนบรมเป็นกษัตริย์ ต่อมาถูกจีนรุกรานจนต้องหนีลี้ภัยมาตั้งเป็นอาณาจักรล้านช้างมีขุนลอเป็นปฐมกษัตริย์ จนถึงเจ้าฟ้าผู้มที่ถือว่าเป็นผู้รวบรวมผู้คนและแผ่นดินลาวให้เป็นปึกแผ่น

ประวัติศาสตร์แนวนี้ยังคงดำรงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง แม้เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังคำกล่าวของไคสอน พมวิทาน

“ชาติลาวเราเป็นชาติหนึ่ง ที่มีประวัติศาสตร์อันสง่างามแห่งการก่อตั้งประเทศ และปกป้องรักษาประเทศเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว นับตั้งแต่ประเทศชาติของพวกเรา ได้รวมกันเข้าเป็นอาณาจักรล้านช้าง(ปี 1353) ภายใต้การนำของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง วีรบุรุษแห่งชาติเป็นต้นมา ประชาชนเราได้ดำเนินสงครามปกป้องรักษาปฏิวัติ และลุกฮือขึ้นต่อสู้ช่วงชิงอิทธิปไตยแห่งชาติ ด้านการรุกรานและครอบครองของบรรดากลุ่มศักดินาสยาม-พม่า...”
(ไคสอน 2531: 3)

ประวัติศาสตร์มักทำให้คนในชาติเชื่อเช่นนั้นมาตลอด อาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ชาติลาวที่ตีความและสร้างใหม่โดยอำนาจระบอบใหม่เป็นเรื่องของการเมืองอย่างเด่นชัดที่สุด ด้วยว่าความทรงจำในอดีตเกี่ยวกับชาติ มีการเลือกรับที่ต้องจำเหตุการณ์บางอย่าง และก็เลือกจะลืมไปในเวลาเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น เลือกที่จะ “จำ” ว่าชาติลาวเป็นชาติที่รุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรืองถึงขีดสุด และมีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

“...มาถึงกลางศตวรรษที่ 14 คนลาวเผ่าต่าง ๆ ได้การนำพาของพะยาฟ้าผู้มั่งคั่ง กษัตริย์เมืองขวา(หลวงพระบาง) ชนเผ่าไท-ลาว ตระกูลขุนพลแห่งเมืองแกน (เดียนเบียนฟู) สามารถเข้าโสมรัฐต่าง ๆ อยู่สองฝั่งโขงแม่น้ำของเข้าเป็นอาณาจักรหนึ่ง ชื่อว่า “ล้านช้าง” ต่อมาเห็นว่าลาวล้านช้าง มีเอกราช เอกภาพ และเข้มแข็งรอบด้าน อาณาจักรนี้มีเขตแดนกล่าวไว้ดังนี้...ทางทิศใต้ตั้งแต่แก่งหลี่ผี สายภูคองแห ลงไปทางจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ขึ้นมา ทางทิศตะวันตกตั้งแต่โคราช หรือนครราชสีมา ชัยภูมิ เพชรบูรณ์ นครไทย เมืองแพะ เมืองคง ...” (กะซวงละเหล่งข้าวและวัดทะนะท่า 2000: 113)

การสร้างชาติลาวจึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่ดำรงอยู่มานานแล้ว เหตุการณ์ของการหลั่งเลือดเพื่อชาติบ้านเมืองหรือมาตุภูมิของวีรบุรุษ วีรกรรมที่เต็มไปด้วยความกล้าหาญ และเสียสละเพื่อส่วนรวมหรือชาติลาว เป็นเรื่องที่ได้รับการตอกย้ำ ได้แก่ เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง กษัตริย์ผู้รวมลาวเข้าเป็น

อาณาจักรล้านช้างที่ยิ่งใหญ่ เจ้าไชยเชษฐาธิราช วีรบุรุษผู้ต่อต้านศักดินาพม่า เจ้าสุริยวงศาทำมี
 ภาระตผู้สร้างอาณาจักรล้านช้างที่รุ่งเรืองในทุกด้าน หรือเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ผู้กล้าหาญ เสียสละชีวิต
 เพื่อต้องการแย่งเอาเอกราชจากไทย วีรกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกเลือกให้จำ การมีวีรบุรุษยังทำให้
 เห็นว่า มีการหลั่งเลือดให้มาตุภูมิและชาติบ้านเมืองมีมานานแล้ว โดยการสร้างอนุสาวรีย์เป็นการ
 ตอกย้ำความจริงของประวัติศาสตร์ดังกล่าว

ประวัติศาสตร์ลาวเลือกที่จะจดจำการหลั่งเลือดหรือการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองของ
 กษัตริย์ลาวพระองค์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้น แต่ในขณะเดียวกันประวัติศาสตร์ชาติในระบอบใหม่
 กลับเลือกที่จะไม่กล่าวถึงชะตากรรมของกษัตริย์องค์สุดท้ายของลาวเลย

ความทรงจำของการต่อสู้และหลั่งเลือดเพื่อมาตุภูมิเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประวัติศาสตร์การ
 ทะเลาะกันเองของคนในชาติมักจะถูกเลื่อนราง การไม่กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวเพื่อสร้างความเป็น
 ปึกแผ่นภายในชาติ โดยเฉพาะในช่วงสงครามกลางเมืองในทศวรรษที่ 1950 - ค.ศ. 1975 ซึ่งเป็นช่วง
 เวลาที่ฝ่ายปะเทดลาวทำสงครามต่อสู้กับรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อให้ได้มาซึ่งการก้าวขึ้นสู่
 อำนาจในวันที่ 2 ธันวาคม 1975 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการแตกแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่ายภายใน
 ชาติ

ประวัติศาสตร์ชาติของระบอบใหม่พยายามให้คำอธิบายถึงการแตกแยกดังกล่าวในหลาย
 ประการ ประการแรกคือ การอธิบายว่า ฝ่ายตรงข้าม หรือกลุ่มปฏิการ ไม่ใช่คนลาว หรือถ้าเป็นคน
 ลาวแต่ถูกหลอกใช้ให้เป็นเครื่องมือของอำนาจต่างชาติ เช่น กลุ่มมั่งนายพลวังเปา ลูกสหรัฐอเมริกา
 ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความแตกแยกในชาติ ประการที่สองคือ การเพิกเฉยต่อความจริงที่ว่า
 ประเทศลาวได้รับเอกราชอย่างแท้จริงตั้งแต่ในปี ค.ศ. 1953 แต่เลือกที่จะอธิบายว่าช่วงเวลาตั้งแต่
 ค.ศ. 1953 ภายใต้การปกครองของระบอบรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรเป็นยุคที่ลาวเป็น “เมืองขึ้นแบบ
 ใหม่” ถูกแทรกแซงทางการเมืองจากสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย ประการที่สามคือ ประวัติ
 ศาสตร์ถูกเขียนให้เป็นแบบแยกส่วน เช่น ในขณะที่ระบุว่าเจ้าเพ็ชชะรัตเป็นผู้นำขบวนการลาว
 อิสระในการประกาศเอกราชในปี ค.ศ. 1945 ต่อจากนั้นดูเหมือนเจ้าเพ็ชชะรัตจะไร้ซึ่งตัวตนใน
 ประวัติศาสตร์ชาติลาว หรือเหตุการณ์ที่สหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงลาวโดยให้การสนับสนุนฝ่ายรัฐ
 บาลราชอาณาจักรเพื่อต่อต้านฝ่ายปะเทดลาวมักจะถูกเน้นย้ำอยู่เสมอ แต่ในประวัติศาสตร์ดังกล่าว
 กลับไม่มีการเอ่ยถึงการเข้าแทรกแซงและการรับความช่วยเหลือจากกองทัพเวียดนามของฝ่ายปะเทด
 ลาว หรือถ้าจะกล่าวก็มักกล่าวอ้างไปในทางที่กองทัพเวียดนามเป็นพันธมิตรร่วมต่อสู้กับพวก
 จักรวรรดินิยม

2.4.2 สถาบันกษัตริย์และพุทธศาสนา

ระบอบใหม่พยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นลาวแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมภายใต้รัฐบาลราชอาณาจักร แต่ทั้งนี้ระบอบใหม่ระมัดระวังต่ออัตลักษณ์ความเป็นลาวในแบบเดิม โดยเฉพาะพุทธศาสนา ส่วนสถาบันกษัตริย์ถือว่าเป็นอุปสรรคของระบอบสังคมนิยมตามแนวทางมาร์กซิสต์ ระบอบกษัตริย์จึงถูกยกเลิกเป็นอันดับแรก

เจ้ามหาชีวิตระหว่างวัดตะนา ถูกลดตำแหน่งลงเป็นเพียงที่ปรึกษาของรัฐบาล ตำแหน่งดังกล่าวเพียงเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบใหม่เท่านั้น อย่างไรก็ตามก็แท้จริงแล้วก่อนหน้านั้น กษัตริย์ของลาว มิได้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติเท่าใดนัก โดยเฉพาะในลาวใต้ซึ่งเคยมีกษัตริย์ของตนเอง ในช่วงสงครามปฏิวัติฝ่ายปะเทดลาวเองจึงประเมินแล้วว่าเจ้าชีวิตมิได้เป็นสัญลักษณ์รวมจิตใจของคนในชาติแต่อย่างใด แต่ถือเป็นศัตรูทางชนชั้นที่สำคัญ (Zasloff 1973: 22)

ส่วนพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาประจำชาติในระบอบเก่า ในสงครามกลางเมือง ช่วงทศวรรษที่ 1950 ฝ่ายปะเทดลาวเองก็ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนฝ่ายตนเอง โดยมีการตั้งกลุ่มตัวแทนทางพุทธศาสนาขึ้นมาหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มที่สำคัญได้แก่ สมาคมพุทธศาสนิกชนลาว (Laotian Buddhist Association) ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 1954 มีหน้าที่หลักในการโฆษณาอุดมการณ์ของฝ่ายปะเทดลาวในส่วนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมในพุทธศาสนา สมาคมนี้ขยายตัวรวดเร็วมากจนสามารถรวมเอากลุ่มของพุทธศาสนาอื่น ที่มีวัตถุประสงค์และลักษณะคล้ายคลึงกันเข้าไว้ได้

ในปี ค.ศ. 1963 มีการจัดตั้งสมาคมพุทธศาสนิกชนแห่งชาติลาว (National Association of Lao Buddhists) ขึ้น ดำเนินกิจกรรมเฉพาะหน้าเป็นตัวแทนของฝ่ายปะเทดลาวในการโฆษณาเผยแพร่จุดยืนในด้านศาสนาของตน เพื่อต่อสู้การแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา ปลุกฝังความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นมรดกของชาติให้กับประชาชน ตลอดจนเรียกร้องให้ประชาชนลาวสามัคคีกัน เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งหลักธรรมและคุณธรรมตามหลักการของพุทธศาสนาที่แท้จริง รวมถึงการช่วยกันปกป้องพุทธศาสนาและชาติลาวให้รอดพ้นจากลัทธิจักรวรรดินิยมอีกด้วย (Zasloff 1973: 141)

ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฝ่ายปะเทดลาวมักเน้นว่าต้องรักษา ปกป้อง พุทธศาสนาให้รอดพ้นจากการย่ำยีของสหรัฐอเมริกา และการบิดเบือนของรัฐบาลลาว เพื่อปลุกเร้าให้ประชาชนต่อสู้กับความชั่วร้ายของจักรวรรดินิยม ในช่วงที่ฝ่ายปะเทดลาวมีบทบาทในคณะรัฐบาลผสมในปี ค.ศ. 1962 เจ้าสุพานวงผู้นำฝ่ายปะเทดลาว ได้ปราศรัยในวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า

“ด้วยความร่วมมือและความอดสาหัสของประชาชนลาว กลุ่มและองค์กรทางศาสนาทุกกลุ่มทุกชนชั้น และด้วยอำนาจบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตลอดจนพระบรมเชษฐาภพของเจ้ามหาชีวิต...ทำให้เราสามารถได้รับชัยชนะในที่สุด...” (สมบูรณ 2534: 96)

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระสงฆ์หลายรูปได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย สถานภาพของพุทธศาสนาได้รับการกล่าวขานมากกว่า ฝ่ายปะเทดลาวต้องการล้มล้างพุทธศาสนา ในความเป็นจริงแล้ว ฝ่ายปะเทดลาวทราบดีถึงบทบาทพุทธศาสนาในสังคมลาว เป็นการอันตรายมากหากจะล้มล้างสถาบันที่เป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสของคนในชาติ ดังนั้นสถาบันพุทธศาสนาจึงยังคงอยู่ในระบอบใหม่ แต่บทบาทของพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป โดยถูกเน้นให้มีบทบาททางสังคมมากขึ้น ส่วนหน้าที่ของพิธีกรรมต่าง ๆ ถูกลดบทบาทลง

นอกเหนือจากแนวคิดที่ว่าพุทธศาสนาจะช่วยสนับสนุนการสร้างชาติลาวใหม่ได้อย่างเต็มที่ โดยมีการปรับปรุงหรือโครงสร้างแบบลำดับขั้นของคณะสงฆ์ให้เปรียบเสมือนเป็นองค์กรภายใต้การควบคุมของพรรคที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับองค์กรมวลชนต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลได้เปลี่ยนโฉมหน้าและบทบาทของวัดที่มีอยู่มากมายในประเทศให้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ไม่ใช่เน้นหน้าที่เป็นเพียงศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมตามประเพณีดั้งเดิม แต่วัดถูกตัดแปลงให้เป็นองค์กรทางสังคมที่พรรคสามารถควบคุมได้ในทางอ้อม ในฐานะเป็นศูนย์กลางการทำงานและการสร้างความสมานฉันท์ระหว่างประชาชนลาวกลุ่มต่าง ๆ พระที่มีความรู้จะต้องเป็นผู้รักษาชาติโดยการให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนที่ยากไร้ตามหลักการของพุทธศาสนา แต่สาระเนื้อหาของคำสอนต้องสอดคล้องกับแนวคิดมาร์กซิสต์ด้วย

พระสงฆ์ซึ่งเป็นปัญญาชนกลุ่มหนึ่งของสังคมลาว มิใช่จะเรียนเฉพาะคัมภีร์ศาสนา ภาษาบาลีและสันสกฤตเท่านั้น แต่ต้องให้ความสนใจในการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์และการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อมิให้กิจการที่สงฆ์รับผิดชอบจำกัดอยู่เพียงการทำให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ตามนโยบายต่อต้านการไม่รู้หนังสือของรัฐบาลเท่านั้น แต่สงฆ์จะต้องช่วยรัฐในการรณรงค์ทางการเมืองเพื่อให้ความรู้แก่สังคมด้วย เพราะถ้าหากนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังและด้วยความรับผิดชอบอย่างสูงของพระสงฆ์ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนทุกระดับชั้นแล้ว เป้าหมายสูงสุดของการปฏิวัติคือ การปลดปล่อยชาติให้พ้นจากทุกข์และทำให้ทุกคนมีความสุขก็จะต้องบรรลุผล เพราะระบอบสังคมนิยมลาวก็ไปกันได้กับหลักการของพุทธศาสนา ส่วนสิทธิอื่น ๆ ของพระสงฆ์ในลาว เช่น การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมและการศึกษาก็ยังคงมีอยู่ แต่จะ

แตกต่างกับระบอบเก่าตรงที่พระสงฆ์ยุคใหม่จะต้องปรับปรุงตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ในแนวทางที่ส่งเสริมให้ลัทธิสังคมนิยมเดินทางไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จเท่านั้นเอง

ในหลักเหตุผลแล้ว ฝ่ายปะเทดลาวมักกล่าวอ้างอยู่เสมอว่า พุทธศาสนาและสังคมนิยมเป็นระบบความเชื่อที่สอดคล้องกัน ทั้งสองแนวคิดสอนให้มนุษย์มีความเสมอภาค มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นพี่น้องกัน กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลหรือสมบัติเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับการมีไว้ครอบครอง ส่วนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนรวมได้รับการสนับสนุนยกย่องสรรเสริญว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า จุดมุ่งหมายเหมือนกันคือต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่เพื่อให้ประชาชนมีความสุขที่แท้จริง (สมบูรณ 2534: 105)

พระสงฆ์นักสังคมนิยมอย่างท่านคำตัน เทบบัวลี กล่าวว่า ในอดีตพุทธศาสนาได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถที่จะเข้ากันได้กับการเมืองในทุก ๆ ระบอบ อย่างไรก็ตามในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมนิยม พุทธศาสนาในลาวต้องการที่จะกำจัดความเชื่อที่ฝังงายในสิ่งเหนือธรรมชาติในแบบเก่าที่ทำให้ชาวลาวยังงมงาย (Stuart-Fox 1986: 164)

อย่างไรก็ตาม ในระดับความเชื่อแล้ว ฝ่ายปะเทดลาววิพากษ์วิจารณ์ในพิธีกรรมและการประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน โดยได้พยายามหาทางที่จะทำลายโลกทัศน์ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพุทธศาสนา เจ้าหน้าที่ของพรรคมักเยาะเย้ยดูถูกความเชื่อในเรื่องสวรรค์นรก ภูตผี วิญญาณ และบาปบุญของพุทธศาสนิกชน ยิ่งกว่านั้นยังวิจารณ์ความไม่ยึดถือในวัตถุของพุทธศาสนา และเร่งให้เห็นถึงความสำคัญของการสะสมวัตถุเพื่อความก้าวหน้าของสังคมและบรรเทาความยากจน เงินหรือผลผลิตส่วนที่เหลือที่ชาวนานำไปทำบุญแก่สงฆ์ควรจะนำไปให้รัฐมากกว่า ซึ่งรัฐจะใช้ไปทางที่มีประโยชน์กว่า (Stuart-Fox 1986: 164)

ในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พระสงฆ์ต้องออกแรงช่วยพื้นฟูเศรษฐกิจอีกทางหนึ่งด้วย โดยการขอร้องให้พระสงฆ์ ทำไร่ ทำสวน ปลูกผัก ทำอาหารเองและห้ามไม่มีการรับบริจาคจากชาวบ้าน พระสงฆ์มีสิทธิได้รับเพียงการแบ่งปันข้าวจากรัฐบาลเพราะถือว่าพระก็ทำงานเพื่อเพิ่มผลผลิตเช่นกัน การบิณฑบาตรของพระสงฆ์ในตอนเช้าก็ยังสามารถเห็นได้อยู่ในต่างจังหวัดยกเว้นที่เวียงจันทน์ แต่ในช่วงปี ค.ศ. 1976-1978 ที่เศรษฐกิจตกต่ำ จำนวนคนใส่บาตรและเข้าวัดน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และชุมชนจึงถดถอยลงตามไปด้วย

การเข้มงวดต่อสถาบันศาสนาในช่วงแรกของการปกครองได้ผ่อนคลายมากขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เพราะรัฐตระหนักดีว่าพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนลาวมานานแล้ว การทำลายพุทธศาสนาก็เท่ากับทำลายจิตใจของคนลาว และทำลายความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลด้วย นอกจากนี้รัฐยังตระหนักแล้วว่าพุทธศาสนามีความสำคัญในการที่จะช่วยสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติลาว

หลังจากการที่รัฐมีนโยบายที่ผ่อนคลายนโยบายขึ้นหลังจากการประชุมใหญ่ครั้งที่ 7 ในเดือนธันวาคม 1979 จำนวนสามคนที่บวชใหม่จากเดิมที่ลดลงอย่างมากเริ่มเพิ่มขึ้น ประชาชนเริ่มเข้าร่วมประกอบกิจกรรมทางศาสนา และการห้ามสมาชิกพรรคเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาที่ได้รับการผ่อนคลายนโยบาย โดยในปี ค.ศ. 1985 สมาชิกพรรคเองก็ได้นิมนต์พระสงฆ์เพื่อทำพิธีในงานศพของญาติ และแม้แต่บรรดาสมาชิกกรมการเมืองและภรรยาที่เริ่มที่จะเข้าร่วมในงานบุญด้วย นอกจากนี้ภาพพระสงฆ์เดินบิณฑบาตในตอนเช้าสามารถพบเห็นเป็นปกติได้ในเวียงจันทน์ (Stuart-Fox 1986: 166)

จะเห็นว่าลาวได้หันมาทบทวนรากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง กลับไปหาเอกลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของตัวเอง มีการอนุญาตให้มีการจัดงานเฉลิมฉลอง และพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ความม่วนซื่นมีอยู่ในงานบุญงานเทศกาลต่างๆ อีกครั้ง แม้จะมีบรรยากาศแบบอิมคริมแฝงตัวอยู่บ้าง ถ้านิวโน้มยังคงเป็นแบบนี้ วัฒนธรรมลาวแบบสังคมนิยมในอนาคตจะหันกลับเข้าหาวัฒนธรรมลาวแบบดั้งเดิมมากขึ้นกว่าในช่วงแรกๆ ของระบอบใหม่

2.4.3 ระบอบใหม่ภายใต้การนำพาของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

ภายใต้ระบอบใหม่ ความเป็น “ชาติลาว” ไม่สามารถนำเรื่องเชื้อชาติมาใช้เป็นแกนหลักในการสร้างความเป็นชาติได้ ด้วยพลเมืองที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ถึง 43 กลุ่ม ซึ่งแบ่งเป็นสามกลุ่มหลัก คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง นอกจากนี้ แม้ว่าลาวลุ่มจะมีอำนาจในทางการเมืองมากกว่ากลุ่มอื่น แต่กลุ่มลาวเทิง และลาวสูงมีความชอบธรรมอยู่สูงในการมีส่วนร่วมปกครองประเทศอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ทำสงครามปลดปล่อยชาติ เมื่อลาวเทิง และลาวสูงมีส่วนอยู่ไม่น้อยทำให้พรรคได้รับชัยชนะเหนือรัฐบาลราชอาณาจักรและสถาปนา “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ในปี ค.ศ. 1975 หลังจากนั้นผู้แทนจากกลุ่มลาวเทิง ลาวสูง ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยโดยเฉพาะในคณะกรรมการศูนย์กลางพรรค (Central Committee of the LPRP) และในรัฐบาล ประกอบไปด้วยผู้แทนที่มาจากลาวเทิงและลาวสูงเป็นจำนวนมาก เฉพาะในสภาประชาชนสูงสุด (Supreme People’s Assembly) ประธานทั้งสี่คนประกอบไปด้วยผู้แทนจากลาวเทิง (สีทน กมมะคำ) ลาวสูง (ไฟด่าง ลอเบียวาว) ไต (สีสมพอน ลอวันไซ) และลาวลุ่ม (คำสุก แก้วลา) (Stuart-Fox 1986: 131)

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทั้งลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง มีจุดร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ รวมตัวอยู่ในพรรคเดียวกัน ดังนั้น “ชาติ” ลาว เป็นสังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแม้จะมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายก็ตาม โดยแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมด้วยสถาบันการปกครองหนึ่งเดียว นั่นคือ

พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความชอบธรรมในการปกครอง ความชอบธรรมมาจาก การปฏิวัติ โยงกับความชอบธรรมของระบบการปกครองที่นำพาโดยพรรค ดังนั้นพรรคจะนำพาประเทศเดินไปทางใดจึงถูกต้องไปเสียหมด แม้ว่าพรรคบอกให้ “ขายของ” คือนำเศรษฐกิจการ ตลาดมาใช้ ประชาชนต้องเชื่อและเห็นดีด้วย พวกที่ต่อต้านพรรคและรัฐบาลจึงถูกตราว่าเป็นพวก ปฏิกร หรือพวกขายชาติ ทำลายชาติ

ส่วนการชูแนวคิดชาตินิยมของพรรคเองก็มีเสมอมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 เมื่อประเทศลาวตกอยู่ภายใต้ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและเวียดนาม นำไปสู่สงครามกลางเมืองที่คนลาวทั้งประเทศเบื่อหน่าย ในปี ค.ศ. 1973-1975 เกิดปรากฏการณ์ที่ประชาชนลาวออกมาเดินขบวนต่อต้านการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากประชาชนลาวเบื่อหน่ายต่อการคอร์ปชั่นในวงราชการ เศรษฐกิจที่ย่ำแย่ กระแสชาตินิยมที่ต่อต้านสหรัฐอเมริกาและสภาพการณ์เศรษฐกิจที่ตกต่ำกลายเป็นฐานสนับสนุนการเข้ามาของฝ่ายปะเทดลาว (พรรคฯ) อาจจะไม่เป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่าฝ่ายปะเทดลาวสามารถก้าวขึ้นมามีอำนาจได้ก็เนื่อง มาจากการปลุกกระแสชาตินิยมต่อต้านสหรัฐอเมริกาในหมู่ประชาชนลาว

การเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลตามเมืองใหญ่ และต่อต้านองค์การยูเนสโกเป็นการแสดงความรู้ สึกรักชาติของประชาชนลาวโดยแท้ แม้ว่าความรู้สึกดังกล่าวจะถูกฝ่ายปะเทดลาวใช้เป็นเครื่องมือ ในการ โคนล้มฝ่ายรัฐบาลก็ตาม ในช่วงเวลานั้นฝ่ายปะเทดลาวยังแสดงตัวว่าเป็นขบวนการของผู้รัก ชาติ โดยยังคงสนับสนุนสถาบันกษัตริย์และพุทธศาสนา เจ้ามหาชีวิตลาวได้รับการต้อนรับและ อารักขาอย่างเต็มที่เมื่อเสด็จไปประทับอยู่ในเขตอิทธิพลของฝ่ายปะเทดลาวในหลวงพระบางตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1975 แม้กระทั่งช่วงที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ยึดอำนาจในเวียงจันทน์ได้เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ. 1975 ก็ยังได้ประกาศผ่านทางวิทยุกระจายเสียงถวายพระพรให้ราชอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งถือว่าเจ้ามหาชีวิตได้สืบราชสันตติวงศ์ตลอดมา ให้มีอายุยืนนานตลอดไป (Zaslloff 1973: 120)

และการประกาศยึดถือหลักการที่เน้นเฉพาะเอกราชของชาติ ต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกัน การเพิ่มบทบาทและสถานภาพให้แก่สตรี และกลุ่มชาติพันธุ์ มุ่งหวังสร้างสันติภาพความเป็นกลาง และความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชาวนาและกรรมกรทั่วไป (Brown 1982: 25) และเมื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจในปี ค.ศ. 1975 หลักการดังกล่าวก็ได้รับการปฏิบัติ ภาพลักษณ์ของพรรคจึงถูกสร้างและมอง ว่าเป็นผู้สร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นภายในชาติระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับลาวลุ่มได้ และเป็น อັดลักษณะหนึ่งของความเป็นชาติลาว แม้ว่ากษัตริย์ที่พรรคฯเคยสนับสนุนไม่ได้เป็นแกนหลักใน ความเป็นชาติลาวอีกต่อไป ส่วนพุทธศาสนาถูกลดบทบาทลงไปในช่วงแรก

2.4.4 เอกลักษณ์วัฒนธรรมชาติ

- วัฒนธรรมลาวต้องไม่เหมือนไทย

การเข้ามาแทรกแซงประเทศลาวจากอำนาจต่างชาติ เป็นสิ่งที่ลาวเผชิญตลอดมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ เนื่องจากประเทศลาวมีความอ่อนแอทั้งด้านการทหาร จำนวนพลเมือง เศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศใกล้เคียงเช่น ไทย และเวียดนาม ประการต่อมาคือในเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ ตำแหน่งที่ตั้งของลาวเป็นรัฐกั้นชนมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ระหว่างไทยกับเวียดนาม ระหว่างอังกฤษ/ไทยกับฝรั่งเศส ในช่วงทศวรรษที่ 1950-1960 ระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม ในปลายทศวรรษที่ 1980 ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ลักษณะสำนึกความเป็นชาติลาวที่เกิดขึ้น จึงเกี่ยวข้องกับอำนาจต่างชาติ โดยเฉพาะเพื่อนบ้านเช่นไทยอยู่ไม่น้อย

ด้วยการวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ของไทยและลาวมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก ความทรงจำในประวัติศาสตร์ที่ลาวตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของไทยมานาน รวมถึงสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม ลัทธิไทยเป็นใหญ่ที่ไทยอ้างเรื่องเชื้อชาติเดียวกันของลาวกับไทยเพื่อต้องการได้ดินแดนคืน ฝรั่งเศสพยายามสร้างให้ลาวมีอัตลักษณ์ของตนเองนั่นคือการทำอะไรก็ได้ให้ต่างจากไทยตั้งแต่นั้น การสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาติลาวให้ต่างจากไทยดำเนินมาเป็นเส้นตรงอย่างต่อเนื่องเริ่มตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติลาวจึงมีนัยะไม่ใช่ไทย ในที่นี้จะยกตัวอย่าง ภาษาลาว ที่ลาวพยายามสร้างอัตลักษณ์ให้กับภาษาของตัวเอง โดยพยายามหลีกเลี่ยงความเหมือนกับภาษาไทย

“พาสาบอกขาด มาละขาดบอกตะกูน” เป็นคำพูดของคนลาวที่แสดงถึงความสำคัญของภาษาที่เกี่ยวข้องกับสำนึกความเป็นชาติของคนลาว การที่ภาษาลาวและภาษาไทยมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก ทำให้ลาวพยายามที่จะสร้างความแตกต่างของภาษาให้ต่างจากไทยทั้งที่มาของภาษา และ ไวยากรณ์ ซึ่งการพยายามสร้างภาษาให้ต่างจากไทยมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ลาวอยู่ภายใต้อาณานิคม นั่นคือ ในปี ค.ศ. 1935 พุทธะบันดิตสะพาจันทะบุรีได้พิมพ์หนังสือไวยากรณ์ลาวขึ้น โดยเป็นการเพิ่มพยัญชนะลาว โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้ง่ายต่อการแปลภาษาบาลี

จนถึงทศวรรษที่ 1940 ที่กระแสชาตินิยมลาวเริ่มเข้มข้น เนื่องจากการเข้ามาของลัทธิไทยเป็นใหญ่ของจอมพลป. พิบูลสงคราม เพื่อเรียกรื้อดินแดนลาวบางส่วนคืนจากฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงสร้างสำนึกความเป็นชาติให้ลาวภายใต้ “โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ” ในประเด็นภาษาฝรั่งเศสพยายามอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าภาษาลาวนั้นต่างกับภาษาไทย เพื่อให้คนลาวรู้สึกถึงความมีอัตลักษณ์แห่งชาติลาว โดย Charles Rochet ผู้อำนวยการการศึกษามวลชนในเวียงจันทน์ ต้องการ

ให้มีเขียนภาษาลาวโดยใช้อักษรโรมัน โดยอ้างว่าเพื่อสะดวกในการพิมพ์หนังสือ นำไปสู่ความเจริญ (กะชวงละแห่งข่าวและวัฒนธรรม 2000: 675) แต่ด้วยสำนึกความเป็นชาติที่มีอย่างเข้มข้นในช่วงเวลาดังกล่าว เจ้าเพชรราชได้คัดค้าน ทำให้ความคิดนี้ของฝรั่งเศสล้มไป

“ปวัตหนังสือลาว” เขียนโดยมหาสิลา วีระวง (1973) ปราชญ์คนสำคัญที่มีอิทธิพลในวงการวรรณกรรมของลาว เนื้อหาสาระสำคัญของหนังสือเล่มดังกล่าว ตอกย้ำอีกว่าภาษาลาวไม่ได้มาจากไทย แต่มาจากภาษาสันสกฤต และเป็นอักษรที่เก่าแก่กว่าไทยเสียอีก ดังคำกล่าวในหนังสือที่ว่า

“...แต่สิ่งที่คึกคัก แน่นอนนั้น แม่นชาติลาวเราเป็นชาติที่มีตัวหนังสือเป็นของตัวเองมาแล้วแต่โบราณอย่างน้อยก็หลายร้อยปี หรืออาจจะเป็นพัน ๆ ปีก็ได้ (ก่อนขุนรามคำแหงของไทย) ฉะนั้นเราจึงควรระสอระจอยในการที่ชาติเรามีหนังสือประจำชาติเป็นของตัวเอง” บ้างก็บางชาติที่เอาตัวหนังสือของชาติอื่นมาเขียนบันทึกคำเฝ้าของตน” (สิลา 1995: 4-5)

การปฏิรูปไวยากรณ์ลาวเกิดขึ้นอีกครั้งในเขตปลดปล่อย โดย พูมี วงวิจิต พูมีเป็นสมาชิกของขบวนการปฏิวัติ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงภายในของรัฐบาลฝ่ายปะเทดลาวในปี ค.ศ. 1950 (Stuart-Fox 1997: 78) ต่อมาได้กลายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ แดงข่าว และวัฒนธรรม และเป็นสมาชิกของโปรติบรูโรของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พูมี วงวิจิตเขียนหนังสือ “ไวยะกอนลาว” ตีพิมพ์โดยแนวลาวยุคชาติที่ขำเหนือในปี ค.ศ. 1967 และถูกใช้เป็นมาตรฐานของภาษาลาวในเขตปลดปล่อย และได้แพร่กระจายทั่วประเทศใน 10 ปีต่อมา คือหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 (Enfield 1999: 269)

หลักสำคัญของไวยากรณ์ในแบบของพูมีคือ การยกเลิกการใช้พยัญชนะ “ร” (ร รด) โดยให้ใช้ตัว “ล” แทน นอกจากนี้ให้การเขียนตัวสะกดเป็นไปตามการออกเสียง เช่น คำว่า อเมริกา ฝรั่ง ลาดชะอานาจัก ถัดละบาน เป็นต้น (Enfield 1999: 272)

เหตุผลสำคัญของการปฏิรูปไวยากรณ์ลาวของพูมี มีนัยะสองประการคือ ประการแรกคือ เพื่อต้องการสร้างเอกลักษณ์ให้กับภาษาลาว โดยพยายามทำให้ภาษาลาวแตกต่างไปจากภาษาไทยนั่นเอง ประการต่อมาคือ เพื่อสะดวกในการรณรงค์เผยแพร่ภาษาลาวให้แก่บรรดาชนเผ่าที่ไม่ได้ใช้ภาษาลาวในชีวิตประจำวัน ให้สามารถเข้าใจเรียนรู้และเข้าใจภาษาลาวง่ายขึ้น ในประการหลังนี้ภาษาลาวถูกใช้เป็นเครื่องมือในการบูรณาการกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดสำนึกความเป็นชาติลาวขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามสนับสนุนภาษาเวียดนามที่ใช้อักษรโรมัน Quoc-nu เพื่อสะดวกในการรณรงค์เผยแพร่การอ่านออกเขียนได้ให้กว้างขวาง (Stuart-Fox 1998b:

233) หรือแม้กระทั่งพรรคปฏิวัติอื่นที่มีทฤษฎีมาร์กซ์ - เลนินเป็นตัวชี้นำเหมือนกัน เช่น พรรคคอมมิวนิสต์เกาหลี ซึ่งในระยะเวลาสิบปีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เกาหลีเหนือสามารถยุติการใช้อักษรจีนได้ (สุริศา 2541: 202)

กลุ่มนักปราชญ์ทางภาษาลาวที่สนับสนุนการปฏิรูปไวยากรณ์ลาวของพุมิได้ให้เหตุผลการยกเลิกการใช้ตัว “ร” ว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีตัวสะกดที่แตกต่างกันในเมื่อเวลาพูดก็ออกเสียงเหมือนกัน และทำให้ยุ่งยากที่ต้องจำตัวสะกดทั้งสองแบบ การยกเลิกการใช้ตัว “ร” จึงเป็นการสนับสนุนต่ออุดมการณ์ของพุมิในการปฏิรูปไวยากรณ์ที่จะต้องการทำให้ระบบภาษาไม่ซับซ้อนและเข้าใจได้ง่ายขึ้นต่อผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ โดยไม่จำเป็นต้องจำรากศัพท์หรือมีความรู้ภาษาไทย (Enfield 1999: 272) แต่อย่างไรก็ดี ปรากฏว่า ตัว “ร” ได้ถูกกลับนามมาใช้อีกครั้ง(อย่างไม่เป็นทางการ)หลังจากที่พุมิ วงวิจิต เสียชีวิต โดยการผลักดันของนักปราชญ์ด้านภาษาลาว โดยให้เหตุผลว่าเพื่อช่วยนักเรียนที่จะอ่านอักษรธรรมหรือหนังสือโบราณ และสามารถเข้าใจถึงความหมายของคำในภาษาลาวที่มีรากฐานจากคำศัพท์บาลี-สันสกฤตได้ง่ายขึ้น (Stuart-Fox 1998b: 233)

การพยายามสร้างเอกลักษณ์ของภาษาประจำชาติของลาวเพื่อให้แตกต่างจากภาษาไทย ไม่เว้นแม้แต่ชื่อกระทรวง สองกระทรวงสำคัญของลาวได้ถูกเปลี่ยนเพื่อให้ต่างจากไทย คือ กระทรวงป้องกันประเทศ และกระทรวงภายใน เดิมในรัฐบาลราชอาณาจักรลาวชื่อเรียกทั้งสองกระทรวงเหมือนกับของประเทศไทยคือ “กระทรวงกลาโหม” และ “กระทรวงมหาดไทย” ต่อมาจึงได้เปลี่ยนเป็น “กระทรวงป้องกันประเทศ” และ “กระทรวงภายใน” การเปลี่ยนชื่อดังกล่าวเป็นที่พอใจอย่างมากของพุมิ วงวิจิตที่ต้องการสร้างให้ลาวมีความแตกต่างจากประเทศไทย ในขณะที่กระทรวงอื่นยังคงมีชื่อเรียกแบบเดียวกับไทย แต่สองกระทรวงดังกล่าวถือเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความแตกต่างจากไทยได้อย่างดี เนื่องจากเป็นกระทรวงที่สำคัญ และการเปลี่ยนคำจากภาษาที่ยาก มาเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายก็เป็นผลดีต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะคนที่พูดภาษาลาวเป็นภาษาที่สองที่จะสามารถใช้ได้อย่างสะดวก (Enfield 1999: 276)

รัฐบาลลาวพยายามสร้างอัตลักษณ์ของชาติโดยบรรจุเรื่องวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมลงไปในชีวิตประจำวันแทบทุกเรื่องของประชาชน นอกเหนือจากภาษาแล้ว วัฒนธรรมการแต่งกายเป็นอีกแง่มุมที่สัมผัสได้ว่าลาวพยายามทำให้ต่างจากไทย รัฐบาลลาวออกกฎหมายให้นักเรียนหญิงของลาวต้องนุ่งซิ่นไปโรงเรียน รวมถึงผู้หญิงลาวที่มาติดต่อกับหน่วยงานราชการจะต้องนุ่งซิ่นด้วยเช่นกัน

รายการวิทยุลาวมีแต่รายการเพลงพื้นเมือง รายการโทรทัศน์ของลาวมีแต่ข่าวของรัฐและพรรคฯ และรายการวัฒนธรรมลาว แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ คนลาวหันมาบริโภคดนตรีไทย ฟังรายการวิทยุไทย ดูรายการโทรทัศน์จากเมืองไทย เหตุผลนอกเหนือจากรายการวิทยุและโทรทัศน์ของไทยมีคุณภาพและสอดคล้องความสนุกสนานได้มากกว่ารายการของลาวแล้ว การไม่มีอุปสรรค

ทางด้านภาษาของไทยและลาวเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนลาวนิยมรายการวิทยุและโทรทัศน์ของไทย

รัฐบาลลาวเล็งเห็นถึงการไหลบ่าอย่างห้ามไม่อยู่ของวัฒนธรรมไทย การรักษาและป้องกันการคุกคามจากวัฒนธรรมคนนอกโดยเฉพาะจากไทยนั้นต้องกระทำกันต่อไป จึงมีความพยายามที่จะสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมแห่งชาติของตน การป้องกันวัฒนธรรมของชาติก็เฉกเช่นกับการป้องกันมาตุภูมิ ชาติจะดำรงอยู่ได้เมื่อเอกลักษณ์วัฒนธรรมของไม่ถูกกลืนหายโดยชาติอื่น ดังนั้นเป็นตายร้ายดีอย่างไร “ลาวต้องไม่เป็นแบบไทย”

- วัฒนธรรมชาติแบบสังคมนิยม

นอกเหนือจากการพยายามทำให้วัฒนธรรมลาวมีเอกลักษณ์แตกต่างจากไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมลาวไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภาษา การแต่งกาย ซึ่งสังเกตได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของลาวกลุ่ม แต่มีวัฒนธรรมของชาติอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นวัฒนธรรมที่รัฐพยายามสร้างขึ้นมาใหม่ ไม่ใช่เป็นวัฒนธรรมของคนลาวกลุ่มชาติพันธุ์ใด ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าเป็น “วัฒนธรรมชาติแบบสังคมนิยม” นั่นคือ การออกแรงงาน นับถือวัตถุนิยม ไม่เชื่อถือสิ่งมงายทุกอย่างสามารถอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ทุกคนเสมอภาคกัน ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย รวมถึงการค้าขายหากำไรถือเป็นพวกทุนนิยมเห็นแก่ตัว

เอกลักษณ์วัฒนธรรมดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนมากหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ โดยระบอบใหม่ได้พยายามทำลายร่องรอยของวัฒนธรรมตะวันตก มีการสั่งให้เยาวชนชายในเมืองตัดผมสั้นและห้ามนุ่งกางเกงยีนส์ ส่วนผู้หญิงให้นุ่งผ้าซิ่นและห้ามสวมแว่นตากันแดด ที่สำคัญคือห้ามประชาชนทั่วไปฟังวิทยุของสถานีวิทยุของประเทศไทย และห้ามฟังเพลงตะวันตก ผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามจะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวก “ปฏิกร” ทันที

นอกจากนี้ยังวิจารณ์การแสวงหาความสุขของคนเมืองที่ชอบดูหนังตะวันตก ฟังเพลงและเที่ยวเตร่ตามสถานเริงรมย์ในเวลาค่ำคืน รวมทั้งการมุ่งแสวงหาผลกำไรจากการทำการค้าว่าเป็นสิ่งไม่เหมาะสม และเป็นการไม่รักชาติในยามที่ภาระกิจใหญ่ของประชาชนคือ การสร้างชาติและพัฒนาบ้านเมือง ดังนั้นประชาชนจะถูกแนะนำให้เข้านอนแต่หัวค่ำเพื่อจะสามารถตื่นแต่เช้าและทำงานได้อย่างกระปรี้กระเป่า (สุรชัย 2542: 71)

จะเห็นได้ว่าการกำจัด “ซากเสื่อมโทรม” วัฒนธรรมตะวันตกดังกล่าว ไม่ใช่เพียงเพื่อดำรงวัฒนธรรมลาว แต่เพื่อสร้างคนใหม่ในแบบสังคมนิยม แต่เมื่อลาวประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจเมื่อนโยบายการใช้ระบบนารวม ประสบความล้มเหลวในปี ค.ศ. 1979 รัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน

นโยบายด้านเศรษฐกิจโดยนำเศรษฐกิจแบบการตลาดเข้ามาใช้ตามนโยบาย “จินตนาการใหม่” ที่ออกมาในปี ค.ศ. 1986 ลาวจำเป็นต้องเปิดประเทศสร้างความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก แม้ว่ารัฐบาลลาวให้เหตุผลว่าการจะก้าวไปสู่สังคมนิยมจะต้องผ่านช่วงทุนนิยมเสียก่อน แต่วัฒนธรรมชาติแบบสังคมนิยมบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปเสียแล้ว เช่น การค้าขายหากำไรไม่ใช่เป็นเรื่องผิดอีกต่อไป การสร้างเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติเริ่มหันกลับไปสู่รากเหง้าเดิม(แบบลาวลุ่ม) เช่น พุทธศาสนา ประเพณีงานบุญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ลาวจะละทิ้งการนำพาชาติก้าวไปสู่เส้นทางสังคมนิยมแต่อย่างใด

2.4.5 ประชาชนบรรดาเผ่า: พลเมืองของ “ชาติลาว”

ภายใต้การปกครองของรัฐบาลราชอาณาจักร กลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะลาวเทิง และลาวสูงมักไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากนัก ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองที่ตำแหน่งในรัฐบาลส่วนใหญ่มาจากคนลาวลุ่มเกือบทั้งหมด การไม่ได้รับบริการด้านสาธารณสุขและการศึกษาอย่างเท่าเทียม เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลที่ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น พยายามขจัดความรังเกียจเพียงชั้นที่ระหว่างชนชาติ และมีนโยบาย “เสมอภาคบรรดาเผ่า” คือประชาชนลาวไม่ว่าจะเป็นชนเผ่าใดถือว่าเป็นคนลาวและมีสิทธิเท่าเทียมกัน ซึ่งนโยบายดังกล่าวฝ่ายปะเทดลาวใช้มาตั้งแต่อยู่ในเขตปลดปล่อย ดังคำกล่าวของไกสอน พมวิหาน เกี่ยวกันโยบายชนเผ่าที่ว่า

“สามัคคีบรรดาเผ่าเข้ากลุ่มก้อนอันเดียวกัน ทางด้านแนวคิดและการกระทำ ปฏิบัติสิทธิเสมอภาคกันในทุกด้านอย่างแท้จริง และสร้างความรักแพงช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเผ่าต่าง ๆ ในภารกิจการกู้ชาติ และสร้างชาติ สร้างสติประเทศชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียว สร้างความเชื่อมั่นในกำลังของตนเอง ความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างบรรดาเผ่า ตัดสินใจสามัคคีปวงชนทั้งชาติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน เชิดชูสติระวีงตัวด้านทุกเล่ห์กลแบ่งแยกขุยงของศัตรู...” (ไกสอน 2531: 114-115)

ความพยายามในการรวมลาวกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาสู่ความเป็นชาติลาว เห็นได้ชัดเจนจาก การเรียกชื่อคนลาวในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นลาวเทิง ลาวลุ่ม และลาวสูง โดยการเรียกคำดังกล่าวมีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1950 ในรัฐบาลต่อต้านในเขตปลดปล่อย เพื่อเป็นการสร้างความปรองดองสามัคคีใน

กำลังปฏิบัติ ดังนั้นจึงเรียกเพื่อให้มีคำว่า “ลาว” อยู่ในทุกคำ (คำใบ้ 2534: 26) โดยการแบ่งแยกออกเป็นสามกลุ่มนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานในเรื่องของนิเวศวิทยาในเรื่องพื้นที่อาศัยและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันการแบ่งดังกล่าวยังแสดงถึงความเป็นเอกภาพของชาติท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งคำดังกล่าวได้ใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับ (Trankell 1993: 13)

แม้ว่าภายหลังปรากฏว่าการเรียกชื่อดังกล่าวเกิดเป็นปัญหาขึ้น โดย นายโกสอน พมวิหาน ได้กล่าวภายหลังปี ค.ศ. 1975 ว่า การเรียกว่า ลาวเทิง ลาวลุ่ม และลาวสูง นั้นไม่สอดคล้อง โดยการเรียกชื่อดังกล่าวนั้นเป็นความหมายทางการเมืองเท่านั้น แต่ปรากฏว่าปัจจุบันในลาวก็ยังมีคนเรียกชื่อดังกล่าวอยู่เนื่องจากยังไม่สามารถจำชื่อเผ่าได้ทั้งหมด ความจริงแล้วรัฐบาลไม่ต้องการให้เรียกตามนั้นแล้ว ให้เรียกว่า “วงศ์คณาญาติแห่งชาติลาว” มีเผ่ามะก่อง เผ่าชะมุ เผ่ามั่ง เป็นต้น (คำใบ้ 2534: 26-27) เหตุผลหนึ่งก็เนื่องจากว่าเดิมนั้นการเรียกชื่อได้เรียกตามถิ่นที่อยู่อาศัย แต่ภายหลังได้มีการถกเถียงกันเป็นพิเศษเฉพาะว่า ลาวสูงและลาวเทิงนั้นใครอาศัยอยู่สูงมากกว่ากัน เพราะลาวเทิงก็อยู่บนภูเขา ลาวสูงก็อยู่บนภูเขา และชาวเขาที่อยู่บนคอกก็อพยพลงมาอยู่พื้นราบแล้วต้องเรียกว่า “ลาวลุ่ม” หรือไม่ อันนี้เป็นข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น ชื่อเรียกดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง (คำแดง 2534: 28)

รัฐยังพยายามสร้างให้ประชาชนลาวกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความรู้สึกที่ตนเองเข้าร่วมอยู่ในชาติลาว โดยการที่รัฐยกย่องวีรกรรมของขบวนการต่อสู้ของประชาชนบรรดาเผ่า เช่น ขบวนการต่อสู้ขององแก้วองกมมะด้า ขบวนการต่อสู้ของเจ้าฟ้าปาใจ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นวีรกรรมที่กล้าหาญ ตัวอย่างของวีรชนเหล่านี้ถูกนำมาเป็นบทเรียนสำหรับเด็กเพื่อใช้เป็นแบบอย่างพฤติกรรมของบรรพบุรุษที่ได้ร่วมในการต่อสู้ชาติ

อย่างไรก็ดี แม้รัฐพยายามจะสร้างให้ประชาชนทุกกลุ่มชาติพันธุ์รู้สึกว่าตนเองมีสำนึกความเป็นคนลาว แต่ไม่ได้หมายความว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างคนลาวกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะถูกขจัดออกไปได้หมด รัฐบาลเน้นการให้การศึกษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ และความพยายามที่จะฝึกพนักงานของที่เป็นชนเผ่า แต่ปรากฏว่ากลุ่มลาวลุ่มก็ยังคงมีตำแหน่งในทางการเมืองมากกว่าอยู่ดี ยิ่งไปกว่านั้นนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่ต้องการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ประชาชนบรรดาเผ่า กลับต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งกับชนเผ่าที่ไม่พอใจนโยบายของรัฐที่ไม่ต้องการให้ชนเผ่าใช้วิธีทำไร่เลื่อนลอย

นอกจากนี้รัฐยังประสบปัญหากับชาวม้ง ด้วยประวัติศาสตร์ของชาวม้งที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในเรื่องความต้องการปกครองตนเอง และความเป็นอิสระ ปัจจุบันนี้ทำให้ม้งมีการอพยพ

เรื่อยมา และมีส่วนทำให้การบูรณาการเข้าสู่ชาติสัมเผลวทั้งในจีน เวียดนาม ลาว และไทย (Christie 1982: 69)

ในช่วงสงครามกลางเมือง เมื่อสหรัฐอเมริกาสร้างความหวังให้กับม้งที่จะให้มีเขตปกครองตนเอง ภายใต้การนำของนายพลวังเป่ามีการก่อสร้างกองกำลังของตนขึ้นมา โดยเป็นอิสระจากกองทัพราชอาณาจักรลาว ด้วยที่คนม้งเชื่อว่านายพลวังเป่าคือเจ้าฟ้าผู้มาปลดปล่อย และก่อสร้างอาณาจักรม้งในอนาคต เหตุนี้ นายพลวังเป่าจึงสามารถปลุกระดมกลุ่มคนม้งให้เข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองได้เป็นจำนวนมาก เมื่อฝ่ายปะเทดลาวได้รับชัยชนะ ฝ่ายม้งวังเป่าจะถูกฝ่ายปะเทดปราบปรามจึงพากันอพยพหนีเข้าในประเทศไทยจำนวนมาก และยังมีความคิดที่จะโค่นล้มอำนาจใหม่อยู่ตลอดเวลา โดยพยายามข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาปฏิบัติการ โฆษณาชวนเชื่อชาวม้งในเขตประเทศลาวอยู่เป็นประจำ แต่ฝ่ายปะเทดลาวมักจะให้เหตุผลไปทางที่ว่าเนื่องจากกลุ่มม้งเหล่านั้นนั้นได้รับขูยจากสหรัฐอเมริกา เพื่อลดความบาดหมางกับกลุ่มชนเผ่าที่อยู่ในประเทศ

2.4.6 ธงชาติ เพลงชาติ และตราประจำชาติ: อัตลักษณ์และอธิปไตยของชาติลาว

ธงชาติ เพลงชาติ และตราประจำชาติ เป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนถึงภูมิหลัง ความคิดและวัฒนธรรมทั้งหมดของชาติได้อย่างเด่นชัด ธงวงเดือนหรือธงชาติลาวเป็นธงที่เคยประกาศใช้โดยแนวลาอิสรระเมื่อครั้งประกาศเอกราชในวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1945 และได้ใช้อีกครั้งในปี ค.ศ. 1950 ในเขตปลดปล่อยของฝ่ายปะเทดลาว โดยกองประชุมใหญ่ผู้แทนลาวต่อต้านทั่วประเทศในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1950 เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1975 รัฐบาลระบอบใหม่จึงประกาศรับรองให้ใช้ธงวงเดือนเป็นธงชาติอีกครั้งหนึ่ง

สีแต่ละสีบนธงชาติถูกให้ความหมายไว้ว่า พื้นสีฟ้าหมายถึงประเทศชาติที่อุดมมั่งมี มีสีแดงกันไว้ทั้งสองแถบข้างบนและข้างล่างอันหมายถึง เลือดเนื้อของประชาชนเพื่อปกป้องประเทศชาติ และวงเดือนเพ็ญอยู่กึ่งกลางซึ่งหมายถึงความปลอดภัยและความเป็นธรรมของประชาชนลาวที่เคยเปรียบเทียบกับตัวเองกับดวงพระจันทร์เพ็ญในบวรธรรมดั่งแต่โบราณกาลเป็นต้นมา (กะซวง ถะเหล่งข่าวและวัดทำนะทำ 2000: 720)

ส่วนเนื้อร้องและทำนองเพลงชาติลาวฉบับเดิมที่ใช้ในระบบก่อนนั้นแต่งโดยท่านหมอทอง ดี สุนทอนวิจิต

“ชาตลาวตั้งแต่เดิมมา

จีนชื่อคือซาอยู่ในอาซี

ชาตลาวผูกพันไมตรี

ฮ่วมสามัคคีฮักฮ่อโฮมกัน

อักษาดอักษะปะเทศเฮา	อักษเจ้าปอกเกดเกสา
โหมอักษอ่วมสาสนา	แต่บูฮานมาอักษาดินแดน
บ่ให้ซาดโคมารวน	ราวีรบกวนยาดแย่งชิงเอา
ไฟขึ้นเข้ามาถู่นววย	สู้จนตัวตายด้านทานสัดตุ
ช่วยซาดเซ็ดชูเลือดเนื้อเชื้อเผ่า	พื้นฟูกู้เอาบันเทาทุกกัน”

สาระของเพลงชาติฉบับเดิมเน้นในเรื่อง การปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อฝ่ายปะเทศลาวมีชัยชนะเหนือรัฐบาลราชอาณาจักรและประกาศจัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 จึงได้เปลี่ยนเนื้อร้องเพลงชาติใหม่ แต่งโดยท่านสีชนะนะ สีสาน แต่ใช้ทำนองเดิม (กะซวงละแหล่งบ่าวและวัดทะนะท่า 2000: 720,757)

“ ซาดลาวตั้งแต่โคมา	ลาวทุกถ้วนหน้าเซ็ดชูสุดใจ
อ่วมแย่งอ่วมจิดอ่วมใจ	สามัคคีกันเป็นกำลังเดียว
เค็ดเดี่ยวพ้อมกันก้าวหน้า	บุชาชูกיעดของลาว
ส่งเสริมใช้ลิดเป็นเจ้า	ลาวทุกชนเผ่าสะเหมอพอบกัน
บ่ให้ฝูงจักกะพัด	และพวกขายซาดเข้ามารบกวน
ลาวทั้งมวนชูเอกะลาด	อิดสะหละพอบของซาดลาวไว้
ตัดสินใจสู้ชิงเอาไซ	พาซาดก้าวไปสู่ความวัดทะนา”

เนื้อร้องและสาระของเพลงชาติฉบับใหม่นี้แสดงให้เห็นว่า “ชาติ” มิใช่เป็นของประชาชนลาวเผ่าใดเผ่าหนึ่ง แต่ชาติลาวประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มชนเผ่าที่หลากหลาย ประชาชนที่อยู่ในชาติล้วนมีสิทธิ และเสรีภาพเท่าเทียมกัน รวมถึงยังสามัคคีกัน แต่ด้วยความที่ชาติลาวตกอยู่ภายใต้การครอบงำของมหาอำนาจอื่นมาตลอดในประวัติศาสตร์ เพลงชาติลาวฉบับนี้จึงเน้นความมีอิสระภาพของชาติ โดยอุดมคติที่ต้องการบรรลุคือ การพาชาติก้าวหน้าสู่ความเจริญ

ในปี ค.ศ. 1991 เกือบ 20 ปี หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเป็นปีแรกหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย ถือว่าเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายประการในลาว ตั้งแต่การที่รัฐบาลระบอบใหม่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก และในปีนั้นเองตราสัญลักษณ์ของประเทศที่เป็นรูป

ค้อนและเคียว⁸ ถูกเปลี่ยนเป็นรูปธาตุหลวงเวียงจันทน์แทน ตราสัญลักษณ์ของชาติลาว ปกติจะใช้ในหัวเอกสารของหน่วยงานราชการ และในปีนั้นเองที่ตราสัญลักษณ์ของชาติอันใหม่ได้ปรากฏอยู่ในธนบัตรฉบับละ 1000 กีบ (Evans 1998: 41)

การเปลี่ยนตราสัญลักษณ์ประจำชาติ ทำให้เราตระหนักถึงทิศทางบางอย่างที่กำลังก่อขึ้นในลาว เนื่องจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ซึ่งถือเป็นผู้นำของระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม ดังนั้นกล่าวได้ว่าอุดมการณ์สังคมนิยม/มาร์กซิสต์ในทุกประเทศกำลังถูกสั่นคลอน นั่นคือ เมื่อสังคมนิยมล้มเหลวในประเทศอื่น ทำให้ลาวหันกลับไปสู่รากเหง้าของตนเอง ถ้าลาวยังคงรูปสัญลักษณ์ค้อนเคียวต่อไป ความชอบธรรมของพรรคและรัฐอาจถูกท้าทายจากขบวนการต่อต้านหรือกลุ่มผู้ที่ต้องการให้ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย

และอีกนัยหนึ่งคือ ถ้าพิจารณาพลังอำนาจที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์ทั้งสอง พบว่าธาตุหลวงและพิธีกรรมที่รายล้อมอยู่ในธาตุหลวงทรงพลังอำนาจมากกว่าค้อนเคียว ระบอบใหม่ไม่สามารถทำให้ค้อนเคียวกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทรงอำนาจขึ้นมาได้ แม้จะสร้างพิธีกรรมเพื่อตอกย้ำอุดมการณ์สังคมนิยมในการสร้างชาติ เช่น การวางพวงมาลาเพื่อระลึกถึงทหารนิรนามบริเวณอนุสาวรีย์ทหารนิรนามในวันชาติ การเข้าร่วมและความรู้สึกร่วมของประชาชนแทบจะเรียกว่ามีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับพิธีกรรมแบบจารีตที่รายล้อมรอบธาตุหลวง ซึ่งช่วงเวลาของพิธีกรรมจัดว่าอยู่ในระยะที่ใกล้เคียงกัน แต่งานบุญธาตุหลวงอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “พิธีกรรมแห่งชาติ” ที่แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นของสังคมได้ดีกว่าอย่างไม่ต้องสงสัย

งานบุญธาตุหลวงถูกจัดให้มีขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักร ดังนั้นกล่าวได้ว่าองค์ประกอบของลักษณะความเป็นชาติลาวก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ได้แตกหักจากกัน แต่กลับมีบางอย่างต่อเนื่องกันด้วยซ้ำไป เช่น ประเพณีงานบุญธาตุหลวงที่ถูกทำให้กลายเป็นเอกลักษณ์ประเพณีของชาติมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว

โดยธาตุหลวงและสิ่งที่อยู่ในบริบทของธาตุหลวงเช่น ประเพณีบุญธาตุหลวง พิธีกรรมที่ประกอบในงานบุญ เหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่ช่วยสถาปนาหรือเป็นสัญลักษณ์ให้กับความเป็นปึกแผ่น

⁸ เดิมตราสัญลักษณ์ประจำชาติประกอบไปด้วย กงจักรฟันเฟืองอันเป็นสัญลักษณ์ของอุตสาหกรรม ทูงนาและรวงข้าวเป็นสัญลักษณ์ของทรัพยากรป่าไม้ เกษตรกรรมและเหมืองแร่ รังสีของแสงสว่างเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมมั่งมี และความรุ่งเรืองของชาติ ดาวสีทองเป็นสัญลักษณ์ของความสดใส รุ่งเรืองของอนาคตของชาติ ที่นำพาโดยพรรคฯ ในการก้าวไปสู่เส้นทางสังคมนิยม ค้อนเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นกรรมกร เคียวเป็นสัญลักษณ์ของชาวนา ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และทั้งค้อนและเคียวเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวนาและกรรมกร ที่นำพาโดยพรรคฯ อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของประชาชนบรรดาเผ่าในการต่อสู้เพื่อป้องกันและสร้างสรรค์ประเทศชาติ (BBC Summary of World Broadcasts 26/01/76 อ้างใน Evans 1998: 12)

ทางสังคม หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนจินตนากรรมที่เรียกว่า “ชาติ” ดังนั้นชาติหลวงจึงเป็นสิ่งที่ดูประหนึ่งว่าดำรงอยู่นานแล้ว ด้วยความน่าเชื่อถือของชาติหลวงอยู่ที่มีความเชื่อมโยงกับอดีตที่รุ่งเรืองของชาติ และเชื่อมโยงได้กลับวีรบุรุษของชาติที่สร้างชาติหลวงคือ “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช” และมักจะมีคนลาวกล่าวเสมอว่า แม้ชาติหลวงจะเคยถูกทำลายในสมัยที่ฮ่อเข้ามาปล้นทำลายทรัพย์สินและผู้คนชาวลาวในกลางศตวรรษที่ 19 แต่ด้วยความเคารพ บูชา ของชาวลาวทุกคนที่มีต่อชาติหลวงและชาติหลวงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ ทำให้มีการช่วยกันสร้างและบูรณะชาติหลวง จนกลายเป็นชาติหลวงที่สง่างามจนถึงทุกวันนี้

แต่การหันกลับมาใช้ชาติหลวงเป็นตราสัญลักษณ์ประจำชาติ ก็มีได้หมายความว่าลาวจะละทิ้งการใช้อุดมการณ์สังคมนิยมในการสร้างชาติแต่อย่างใด ลาวยังใช้อุดมการณ์สังคมนิยมในการสร้างชาติ แต่ลาวยังอยู่ในยุคสมัยข้ามผ่านจากระบอบทุนนิยมเพื่อก้าวสู่ระบบสังคมนิยม ซึ่งต้องผ่านขั้นตอนการผลิตแบบทุนนิยมเสียก่อน ดังคำกล่าวของ ไกสอนที่ว่า

“เมื่อใดที่พวกข้าพเจ้าสามารถสร้างชีวิตอันผาสุกให้เกิดขึ้นอยู่ประเทศลาวได้แล้ว เมื่อนั้นจึงจะพากันบอกให้ประชาชนพวกข้าพเจ้ารู้ว่าระบอบสังคมนิยมแม่นแฉนี้แหละ...” (สุริดา 2541: 151)

2.4.7 ศัตรูของชาติ

จินตนาการในเรื่องชาติก็คือ จิตนาการที่ก่อให้เกิด “พวกเรา” และก่อให้เกิด “พวกเขา” การสร้าง “คนอื่น” หรือ “ศัตรู” เป็นไปเพื่อเน้นความผูกพันและความสัมพันธ์ของคนในชาติให้เด่นชัดและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักร ศัตรูสำคัญของชาติคือ “ฝ่ายปะเทดลาว” รวมถึงผู้สนับสนุนเบื้องหลังนั่นก็คือเวียดนาม สหภาพโซเวียต ระบอบเก่าจึงมักกล่าวว่าฝ่ายปะเทดลาวบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติลาว เป็นเครื่องมือของเวียดนามที่พยายามจะยึดครองลาว แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เหตุการณ์จึงตาลปัตรเมื่อเวียดนามกลับกลายเป็นพันธมิตรของชาติลาวไป

ถ้าจะกล่าวถึงศัตรูของชาติภายใต้ระบอบใหม่ ต้องย้อนไปถึงเหตุการณ์ในสมัยสงครามกลางเมืองความขัดแย้งระหว่างฝ่ายปะเทดลาวและฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักร ในปี ค.ศ. 1953 ลาวได้รับเอกราชอย่างแท้จริงจากฝรั่งเศส ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่ฝ่ายปะเทดลาวถือว่าช่วงเวลาดังกล่าวประเทศลาวยังเป็น “เมืองขึ้นแบบใหม่” ของตะวันตก เพราะสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงการเมืองลาวสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรปราบปรามฝ่ายปะเทดลาวซึ่งถือว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ (แต่ฝ่ายปะเทดลาวไม่พูดถึงว่าเวียดนามก็เข้ามาแทรก

แขวงประเทศลาวโดยช่วยเหลือด้านการทหารกับฝ่ายของตนเช่นกัน) โดยใช้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการทางการทหาร รวมถึงในรัฐบาลราชอาณาจักรที่กลุ่มผู้นำและนายทุนยังหวังกอบโกยผลประโยชน์ของชาติ แต่ประชาชนลาวส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ดังนั้นสหรัฐอเมริกา ไทย และพวกที่ฝ่ายปะเทดลาวเรียกว่า “ปฏิการ” คือ ม้งและคนลาวในระบอบเก่าที่พยายามโค่นล้มอำนาจรัฐบาลระบอบใหม่ จึงกลายเป็นศัตรูสำคัญเมื่อฝ่ายปะเทดลาวก้าวขึ้นมาใช้อำนาจ

อาจกล่าวได้ว่าศัตรูของชาติก็คือ ใครหรืออะไรก็ตามที่ต่อต้านหรือเป็นขั้วตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของระบอบใหม่ที่นำพาโดยพรรค ดังนั้นสหรัฐอเมริกา ไทย ม้งหรือที่ลาวเรียกว่าพวกปฏิการ จึงอยู่ในสถานะที่ถูกตีตราว่าเป็นศัตรูของชาติ

20 ปีแรกตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ สถานะความมั่นคงของประเทศยังมีปัญหาการทำทลายอำนาจใหม่จากกลุ่มปฏิการตลอดเวลา รวมถึงสถานการณ์ภายนอกประเทศที่สัมพันธ์กับเรื่องความมั่นคงของลาว เช่น เหตุการณ์จีนทำสงครามสั่งสอนเวียดนาม ในปี ค.ศ. 1979 หลายคนอาจมีความเห็นเพียงว่าลาวเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับเวียดนาม จึงทำให้ลาวเข้าข้างเวียดนามและประนามจีน แต่ถ้าพิจารณาในมิติความเป็นชาติ/ศัตรูของชาติด้วยแล้ว จะพบว่าเหตุการณ์ที่จีนทำสงครามสั่งสอนเวียดนามเป็นการสั่นคลอนความมั่นคง และทำลายระบอบใหม่ด้วยเมื่อจีนนำกองทัพมาประชิดชายแดนลาว ประเทศจีนจึงถือว่าเป็นศัตรูของชาติ แต่ทั้งนี้จีนก็มิได้มาแทนสหรัฐอเมริกาในฐานะศัตรูของชาติแต่อย่างใด สหรัฐอเมริกาและลูกมือ อันได้แก่ ไทย และพวกปฏิการยังเป็นศัตรูในสายตาของพรรคอยู่ต่อไปตราบโคที่ขั้วต่อต้านและแสดงตัวเป็นขั้วตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของระบอบใหม่ ดังบทรายงานของคณะบริหารศูนย์กลางพรรค ต่อกรมประชุมใหญ่ครั้งที่ 3 ปี ค.ศ. 1982 ที่ว่า

“เขา(จีน-ผู้วิจัย)ได้เผยให้เห็นใบหน้าทรยศต่อประชาชนปฏิวัติในโลก และประชาชนจีนโดยเขาเอง เขาได้กลายเป็นศัตรูตัวอันตรายโดยตรงของประชาชนเรา... พวกเขาได้สังหารตั้งหลายกองพลใหญ่มาประชิดชายแดน เตรียมจะรุกรานประเทศเรา เขาได้สมรู้ร่วมคิดอย่างแน่นแฟ้นกับจักรพรรดิอเมริกา และปฏิการขวาจัดไทย เลียงเกื้อ และฝีกอบรม พวกปฏิการลาวพลัดถิ่นเป็นหลายพันคน และนำใช้บรรดากำลังปฏิการที่นิยมหมอบอยู่ในภาคพื้นนี้ ผันขยายการเคลื่อนไหวทำลายล้างในหลายด้านต่อประเทศเรา”

เมื่อลาวเริ่มเปิดประเทศ หลังจากประกาศใช้นโยบายจินตนาการใหม่ในปี ค.ศ. 1986 การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตกที่มาพร้อมกับการเปิดประเทศ เป็นการยากที่รัฐบาลเองจะสามารถปิดกั้นวัฒนธรรมตะวันตกที่ถาโถมเข้ามาได้ ภาพวัยรุ่นแม่หญิงลาวในเวียงจันทน์นุ่งกางเกงยีนส์แทนที่จะเป็นซิ่นพบเห็นได้โดยทั่วไป เพลงป๊อป เพลงลูกทุ่งและเพลงหมอลำไทยได้รับความนิยมมากกว่าเพลงลาว ทุกบ้านที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ล้วนแต่เปิดชมข่าว ละคร และรายการต่าง ๆ จากประเทศไทยมากกว่าชมรายการของลาว ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐมักกล่าวอ้างเสมอว่าวัฒนธรรมตะวันตกที่ใดคนไทยเข้าไปสู่คนลาวจะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของลาว ทั้งเรื่องการแต่งกาย จารีตประเพณี ภาษา

แต่ถ้าพิจารณาในอีกมิติจะพบว่าความมั่นคงทางการเมืองของพรรคและรัฐบาลต่างหากเป็นตัวสำคัญทำให้วัฒนธรรมตะวันตกหรือวัฒนธรรมจากไทยถูกเปะปายกลายเป็นศัตรูตัวสำคัญของชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกจะมาพร้อมกับคำว่า “ประชาธิปไตย” “เสรีภาพ” “สิทธิมนุษยชน” “การเปิดกว้างทางการเมือง” ความชอบธรรมของอำนาจที่อยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คนในพรรคฯ จะต้องถูกตรวจสอบ ทำลาย นำไปสู่การสั่นคลอนของรัฐ

ทั้งนี้ศัตรูของชาติในประวัติศาสตร์จะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปในบทที่ 4 ในการวิเคราะห์แบบเรียนชั้นประถมศึกษา อันมีวิชาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติลาว

จะเห็นได้ว่า ระบอบใหม่ภายใต้การนำพาของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ที่ประกาศว่าจะเดินตามเส้นทางสังคมนิยม โคนล้มระบอบกษัตริย์ที่มีมายาวนานกว่า 600 ปี แต่เมื่อพิจารณาลักษณะความเป็นชาติในระบอบใหม่ไม่ได้แตกหักกับระบอบเก่าเสียทีเดียว กลับมีบางประเด็นเกี่ยวกับความเป็นชาติลาวของระบอบเก่าที่ถูกระบอบใหม่นำมาใช้ด้วย ได้แก่ ความเป็นมาของชาติลาวที่มีมาแต่ยาวนานและเจริญรุ่งเรือง พุทธศาสนา(ที่ตอนแรกพยายามจะเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับอุดมการณ์สังคมนิยมแต่ไม่สำเร็จ) ฮีตคองประเพณีเช่นบุญธาตุหลวง หรือแม้กระทั่งทำนองเพลงชาติของระบอบเก่า(แม้จะเปลี่ยนเนื้อร้องก็ตาม)

2.5 เครื่องมือในการสร้างสำนึกความเป็นชาติ

สำนึกความเป็นชาติสามารถสร้างผ่านเครื่องมือได้อย่างทาง เช่น สื่อสารมวลชน อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑสถาน พิธีกรรม การศึกษา เป็นต้น อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่มาช่วยกันตอกย้ำสำนึกความเป็นชาติลาวที่รัฐต้องการจะสื่อ โดยขอยกตัวอย่างเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวที่รัฐในระบอบใหม่ใช้ดังต่อไปนี้

2.5.1 สื่อสารมวลชน

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 สื่อสารมวลชนในลาวทุกแขนงทั้ง สื่อสิ่งพิมพ์ ต่างๆ ทั้งวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ล้วนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลทั้งสิ้น การดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหมดขึ้นต่อกรมสื่อมวลชนของกระทรวงแถลงข่าว และวัฒนธรรม ในระดับแขวงยังต้องขึ้นต่อคณะกรรมการพรรคของแขวง โดยมีเจ้าแขวงเป็น เลขาธิการพรรคของแขวง (วิภา 2544: 60) รัฐยังใช้มาตรการเข้มงวดตรวจสอบกับสื่อทุกชนิด แต่งตั้งบุคคลที่พรรคไว้วางใจได้ไปรับผิดชอบงานสื่อ ดังนั้นสามารถแน่ใจได้เลยว่า สื่อมวลชนในลาว ทุกแขนงจะเสนอข่าวสารข้อมูลเป็นไปตามที่รัฐต้องการ

ในยุคที่แนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ยังมีอยู่อย่างเข้มข้น สื่อที่ถูกควบคุมมากที่สุดคือ ภาพยนตร์ การนำเข้าภาพยนตร์ที่เคยทำได้ค่อนข้างเสรีในยุคก่อน ถูกรัฐบาลระบอบใหม่สั่งระงับหมด เพราะมีเนื้อหาที่รัฐเห็นว่าไม่เหมาะสม ในปี ค.ศ. 1976 รัฐบาลได้ตั้งกรมรูปเงาขึ้นมาหวังที่จะผลิต ภาพยนตร์เอง โดยมีเนื้อหาที่เข้ากับอุดมการณ์อันถูกต้องและสอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ของชาติ โดยเป็นลักษณะ “หนังปลูกระดม” กระแสความรักชาติ เพื่อให้ประชาชนยอมรับระบอบใหม่ และ ความชอบธรรมในการปกครองของพรรค เช่นเรื่อง เสี่ยงปืนจากทุ่งไห แต่อย่างไรก็ดีเนื่องจากขาด แคลนเงินทุน กรมรูปเงาได้ถูกยุบไป และในที่สุดรัฐบาลลาวได้เปลี่ยนเป็นศูนย์ภาพยนตร์และวิดีโอขึ้นในปี ค.ศ. 1991 ขึ้นตรงต่อกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม มีหน้าที่อนุรักษ์และผลิตภาพยนตร์วิดีโอที่เกี่ยวกับมรดกของชาติ ประวัติศาสตร์ชาติ (ทองปาน 2542: 103,162)

ช่วงที่เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ หนังสือพิมพ์เป็นอีกหนึ่งกระบอกเสียงสำคัญของรัฐในการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญในการออกแรงงานและเข้าร่วมในระบบ นารวม โดยหนังสือพิมพ์เสียงประชาชนฉบับวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1977 ได้ลงพิมพ์บท บรรณาธิการอธิบายความสำคัญของการทำงานแบบรวมหมู่ เพื่อเปลี่ยนแปลงชนบท และเป็นหลัก ประกันในความก้าวหน้าในการผลิตการเกษตร (Evans 1988: 21)

ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์นั้น ปัจจุบันลาวมีสื่อสิ่งพิมพ์ 11 ฉบับ โดยมีทั้งที่พรรค รัฐ และองค์การจ้ด ตั้งมวลชนเป็นเจ้าของ โดยมีหนังสือพิมพ์รายวันที่ได้รับความนิยมมีสองฉบับ คือ “ประชาชน” และ “เวียงจันทน์ใหม่” โดยมียอดพิมพ์จำนวน 12,000 และ 4,460 ฉบับตามลำดับในปี ค.ศ. 1997 (ทองปาน 2542: 121) ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชาชนทั้งประเทศที่มีกว่าห้าล้านคน ส่วนวารสารนั้นส่วนใหญ่ผลิตโดยหน่วยงานราชการ และองค์กรมวลชน เนื้อหาส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับ เรื่อง ความสามารถของพรรคและรัฐบาล ประวัติการเสียสละเพื่อชาติของผู้นำ ผลงานความก้าวหน้า ของหน่วยงานราชการหรือองค์กรมวลชน เช่น “ไกสอน พมวิหาน วีระบุद्धของชาติ” (วาละสาน

ปะเทศลาด 1995: 2-7) “วิละกำอันล้ำเลิศที่สุดของปะทาน ไกสอน พมวิทาน ที่มีต่อกองทับปะชาชนลาววิละชน” (วละสานลาวสังฆาค 1999: 6-9)

อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วผู้อ่านหนังสือพิมพ์ และวารสารของลาว ยังมีจำนวนจำกัด หนังสือพิมพ์และวารสารส่วนใหญ่จำหน่ายให้กับหน่วยงานราชการ โรงแรม บริษัทห้างร้าน และตามบ้านบางแห่งเท่านั้น คนลาวโดยทั่ว ๆ ไปก็มิได้กระตือรือร้นต้องการอ่านหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารดังกล่าวแต่อย่างใด ดังนั้นความสามารถในการส่งผ่านอุดมการณ์ของรัฐในประเด็นการสร้างสำนึกความเป็นชาติ หรือการสร้างมาตรฐานภาษาลาวสู่ประชาชนของสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในลาวจึงมีอยู่อย่างจำกัด

ในส่วนสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐประกอบไปด้วย สถานีที่เวียงจันทน์ที่สร้างโดยความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียต เพื่อแทนที่สถานีเดิมที่มีกำลังส่งจำกัด และมีสถานีท้องถิ่นในแขวงต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นมี 15 สถานี โดยออกอากาศส่วนใหญ่เป็นภาษาลาว และภาษาชนเผ่าคือม้งและขมุ ในช่วงเช้ามีดภาษาละครึ่งชั่วโมง (วิภา 2544: 66) ส่วนสถานีท้องถิ่นมีออกอากาศเป็นภาษาชนเผ่าอยู่บ้างในช่วงเวลาสั้น ๆ เช่นที่หลวงพระบาง และเชียงขวาง มีการออกอากาศเป็นภาษาม้ง โดยการออกอากาศเป็นภาษาชนเผ่ามีแนวโน้มมากขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะในเขตลาวตอนเหนือซึ่งมีชาวเผ่าม้งอยู่เป็นจำนวนมาก (Stuart-Fox 1986: 154) แต่อย่างไรก็ตามการดึงจินตนาการของผู้ฟังให้เข้าสู่สำนึกความเป็นชาติร่วมกันโดยใช้ภาษาลาวกลุ่ม เป็นภาระกิจของรัฐที่ไม่อาจละเลยได้ รายการวิทยุทุกแขวงจึงต้องจัดรายการเป็นภาษาลาวกลุ่มเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่เพื่อไม่ให้ถูกมองว่าเป็นการละเลยการมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รัฐจำเป็นต้องให้ออกอากาศเป็นภาษาชนเผ่าแทรกอยู่ด้วย

ส่วนโทรทัศน์ถือว่าเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางอีกช่องทางหนึ่ง รายการโทรทัศน์ของลาว เริ่มทดลองออกอากาศครั้งแรกในวันที่ 1 ธันวาคม 1983 โดยในปี ค.ศ. 1984 ออกอากาศสามครั้งต่อสัปดาห์ ปีต่อมาได้เพิ่มเป็นห้าครั้งต่อสัปดาห์ตั้งแต่เวลา 19.30 น. – 10.00 น. หรือ 11.00 น. อุดมการณ์ที่แฝงอยู่กับการผลิตรายการโทรทัศน์ลาวเห็นได้ชัดเจนจากคำกล่าวของท่านสีสมพอน ลอวันไซ หนึ่งในสมาชิกกรมการเมือง ในวันเปิดสถานีที่ว่า

“ควรจะยึดมั่นในหลักการของพรรคและรัฐ และออกอากาศในเรื่องพื้นฐานของมวลชนและการต่อสู้ของมวลชน พร้อมกับแสดงออกถึงมรดกของชาติที่แท้จริงและงดงาม” (BBC Summary of World Broadcasts 5/12/83 อ้างใน Evans 1998: 20)

แม้ลาวจะสามารถควบคุมสื่อมวลชนทุกแขนงได้ก็จริง แต่การสำนึกความเป็นชาติที่รัฐพยายามส่งผ่านไปสู่ประชาชนมีอุปสรรคสำคัญ ด้วยพรมแดนที่ใกล้ชิดกับไทย และระบบสื่อสารมวลชนของไทยที่พัฒนามากกว่าลาว คนลาวที่อยู่ในแขวงที่ติดกับไทยจึงสามารถรับสัญญาณวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยได้ แนวคิดต่าง ๆ ที่แฝงมากับรายการโทรทัศน์ไทย เช่น บริโภคนิยม วัฒนธรรมตะวันตก การเมืองแบบเสรี ฯลฯ เหล่านี้มีบทบาทอย่างสูงต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติในรูปแบบใหม่ที่ต่างไปจากในแบบที่รัฐต้องการ

ก่อนที่หน้าทีลาวจะเปิดประเทศ ประชาชนลาวส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจน ไม่มีเงินพอที่จะซื้อเครื่องรับโทรทัศน์ การรับสื่อโทรทัศน์จากไทยยังไม่ค่อยแพร่หลายมากนัก รัฐบาลจึงไม่สู้จะเป็นห่วงในเรื่องอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกที่มาจากสื่อไทยมากเท่ากับปัจจุบัน คือหลังจากที่ลาวเปิดประเทศอันเนื่องมาจากนโยบายจีนตนาการใหม่ ในปี ค.ศ. 1986 การแพร่กระจายของสื่อจากไทยมีมากขึ้น ด้วยที่คนลาวมีฐานะดีขึ้นคนลาวทุกคนที่มีเครื่องรับวิทยุ-โทรทัศน์ และสามารถรับสัญญาณวิทยุ-โทรทัศน์จากไทยได้ ล้วนเปิดรับวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยทุกคน แม้เมืองที่อยู่ท่ามกลางหุบเขาหรือห่างจากประเทศไทยมากเช่น หลวงพระบาง หลวงน้ำทา ประชาชนก็ยังขวนขวายที่จะหาอุปกรณ์มาติดตั้งเพื่อต้องการรับรายการโทรทัศน์จากไทย รายการโทรทัศน์ไทยที่มีเวลาออกอากาศมากกว่าด้วยคุณภาพที่ดีกว่า ในขณะที่รายการโทรทัศน์ของลาวเปิดปิดเป็นเวลา ขาดความหลากหลายในรูปแบบและเนื้อหา เป็น “สื่อเพื่อการเมือง” จึงเป็นธรรมดาอยู่ว่าคนลาวจะนิยมดูรายการไทยมากกว่าของลาว

รายการโทรทัศน์ของไทยที่มีลักษณะ “เด็กดูได้ ผู้ใหญ่ดูดี” จึงมีบทบาทอย่างสูงต่อประชาชนลาวทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่แฝงมารับรายการวิทยุ-โทรทัศน์ที่รัฐบาลลาวที่ขัดต่อเอกลักษณ์ความเป็นชาติลาวในแบบที่รัฐต้องการ รัฐบาลลาวตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงพยายามพัฒนารายการโทรทัศน์ของตนแข่งขันกับไทย เพื่อให้คนลาวหันมานิยมรายการโทรทัศน์ลาว ที่รัฐจะสามารถสอดใส่อุดมการณ์ของรัฐได้ ในช่วงเวลาที่เปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาวในเดือนเมษายน ค.ศ. 1994 บริษัทชินวัตรคอปเปอร์เรชั่น ยักษ์ใหญ่ในวงการสื่อสารของไทยได้รับสัมปทานช่องโทรทัศน์ช่องใหม่ในเวียงจันทน์ โดยอากาศเป็นภาษาลาว กลุ่มเป้าหมายคือ คนในเวียงจันทน์และหนองคาย เพื่อแข่งขันกับรายการโทรทัศน์ของไทย แต่การออกอากาศทำได้เพียงปี

⁹ ในปี ค.ศ. 2000 ผู้วิจัยได้เดินทางไปเมืองสิง แขวงหลวงน้ำทา แม้จะเป็นเมืองชายแดนลาวด้านเหนือที่ติดกับจีน แต่จากการสังเกตพบว่าคนลาวในเมืองนั้นส่วนใหญ่นิยมชมชอบกับรายการโทรทัศน์จากประเทศไทย ไม่แพ้คนลาวที่อยู่ในเมืองหลวงเลยทีเดียว

เดียว ทั้งสองฝ่ายก็ยกเลิกสัญญา รัฐบาลได้เข้าควบคุมสถานี โดยเปลี่ยนชื่อจาก IBC-3 เป็นทีวีลาว 3 (Lao Television 3)

ปัญหาการยกเลิกสัญญาจะไม่เกิดขึ้นถ้ารัฐบาลลาวหวังจะดึงเงินตราเข้าประเทศเป็นไปตามนโยบายเศรษฐกิจแนวใหม่ แต่ความคิดในเรื่องอิทธิของวัฒนธรรมต่างชาติที่จะส่งผลกระทบต่อการณ์จิตสำนึกความเป็นชาติในแบบที่รัฐต้องการมีความสำคัญมากกว่าเม็ดเงิน เห็นได้จากเหตุผลการยกเลิกสัญญาที่ผู้บริหารของไทยกล่าวไว้คือ

“การดำเนินงานมี conflict ตอนแรกเอาหนังอเมริกันมาฉายถูกทักท้วง เพราะเป็นประเทศคู่รักกัน นำรายการ action ออกอากาศก็ถูกส่งคำเตือนมาทันที ต้องเปลี่ยนมาใช้หนังจีนกำลังภายใน มีพินดาบก็ไม่ได้ อีก รู้สึกว่าถูกจ้องจับผิดและหามาตรฐานของเขาไม่ได้” (สัมภาษณ์ น.พ.พรหมินทร์ 2542 อ้างในวิภา 2544: 144)

เหตุการณ์ครั้งนี้อาจถือว่าเป็นการทดลองหาประสบการณ์ตามแนวทาง “จินตนาการใหม่” ของลาว โดยลาวคิดว่าได้ใคร่ครวญผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบแล้วว่าทางด้านวัฒนธรรมและความคิดจะยังคุ้มครองให้เป็นแบบสังคมนิยมไว้ได้ แต่ในที่สุดก็พบว่าความพยายามที่จะประสานความแตกต่างสองแนวทางนี้เข้าด้วยกันใช้ไม่ได้กับธุรกิจสื่อมวลชน เพราะอุตสาหกรรมสื่อมวลชนไม่ได้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป แต่เป็นผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม (cultural product) ผลิตความคิดอุดมการณ์ (ideological message) ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของผู้คนในสังคม (วิภา 2544: 144)

2.5.2 อนุสาวรีย์

อนุสาวรีย์เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของบุคคลผู้ทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ ด้วยการสละกำลังกาย กำลังความคิด หรือแม้แต่ชีวิตเพื่อปกป้องประเทศชาติ หรืออนุสาวรีย์อาจสร้างขึ้นเพื่อระลึกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเป็นพิเศษก็ได้ อนุสาวรีย์จึงถูกสร้างขึ้นอย่างมีจุดประสงค์ ซึ่งอาจเป็นการเชิดชูบุคคล หรือย้ำเตือนถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ผู้สร้างให้ความสำคัญ (สายพิณ 2538: 42)

ด้วยเหตุที่อนุสาวรีย์เป็นสิ่งก่อสร้างที่มีความคงทน มีขนาดใหญ่สามารถมองเห็นได้ง่าย และตั้งอยู่ในที่สาธารณะ ตลอดจนรูปลักษณ์ของอนุสาวรีย์ที่มีความงดงามทางศิลปะ ดังนั้นผู้สร้างซึ่งส่วนใหญ่คือรัฐ จึงมักใช้อนุสาวรีย์เป็นเครื่องมือสื่อสาร ความรู้ ความคิด ทศนคติ คำสั่งสอน

นโยบาย หรือความต้องการของรัฐไปยังประชาชนได้ อนุสาวรีย์จึงทำหน้าที่รับใช้จุดมุ่งหมายทางการเมืองของผู้ปกครองเป็นสำคัญ (มานิตย์ 2533: 103) ไม่มีอนุสาวรีย์ใดเกิดขึ้นเพื่อคัดค้านหรือขัดแย้งกับนโยบายของรัฐ เนื่องจากอนุสาวรีย์แต่ละแห่งต้องผ่านการเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐก่อนเสมอ

อนุสาวรีย์แห่งแรกของลาวสร้างในสมัยฝรั่งเศสปกครอง นั่นคืออนุสาวรีย์ของนักสำรวจชาวฝรั่งเศสผู้มีชื่อเสียง “ออกุสต์ ปาวี” เป็นรูปปั้นเด็กน้อยชายหญิงลาวสองคนกำลังมอบดอกไม้ให้ ปาวีด้วยความชื่นชม แรกเริ่มอนุสาวรีย์ดังกล่าวตั้งอยู่หน้าหอพระแก้ว ในเวียงจันทน์ ต่อมาถูกย้ายไปที่จัตุรัสปาวีในปี ค.ศ. 1947 และจากนั้นก็ย้ายอีกครั้งไปที่สถานทูตฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1961 ส่วนอนุสาวรีย์ที่เป็นกษัตริย์ลาวพระองค์แรกคือ อนุสาวรีย์เจ้าไชยะเซตธาทิราด ที่ตั้งอยู่หน้าองค์ธาตุหลวง เวียงจันทน์ ซึ่งพระองค์เป็นผู้สร้าง โดยก่อตั้งในปี ค.ศ. 1957 (Evans 1998: 114-115)

การที่ฝรั่งเศสเลือกสร้างอนุสาวรีย์ของปาวีขึ้นมานั้น ถ้าพิจารณาถึงสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้น ที่มีการคุกคามของลัทธิไทยเป็นใหญ่ ต้องการให้ลาวเข้ามารวมอยู่ในราชอาณาจักรไทย ฝรั่งเศสจึงมีภารกิจสำคัญในการสร้างสำนึกให้คนลาวนับถือและบูชาฝรั่งเศส เพื่อต้องการให้ลาวอยู่ภายใต้สหพันธ์อินโดจีนต่อไป รูปปั้นเด็กน้อยชายหญิงลาวสองคนที่ทำท่ามอบดอกไม้ให้กับปาวียืนยันแนวคิดดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 อนุสาวรีย์ได้ถูกสร้างขึ้นมากมาย อนุสาวรีย์ที่สร้างภายใต้ชุดความทรงจำของระบอบเก่ามีทั้งที่ยังคงถูกรักษาไว้และบางส่วนกลายเป็นของต้องห้ามและสมควรทำลาย เช่น อนุสาวรีย์เจ้าคำสุก (ค.ศ.1957) ที่สร้างโดยเจ้าบุญอุ้ม และอนุสาวรีย์กะต่าย โคนสะ โสติด (ค.ศ.1969) เป็นต้น

ส่วนอนุสาวรีย์ของเจ้ามหาชีวิตสีสะว่างวง (ค.ศ. 1974) กลับสามารถตั้งตระง่านอยู่ได้ที่วัดสีเมือง ในเวียงจันทน์ รวมถึงที่ตั้งอยู่หน้าพิพิธภัณฑ์หลวงพระบาง (ค.ศ. 1977) มีผู้อธิบายว่าเหตุผลที่รัฐบาลระบอบใหม่ยังคงไว้ซึ่งรูปปั้นเจ้ามหาชีวิตสีสะว่างวงเนื่องจาก รูปปั้นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนเงินก่อสร้างจากสหภาพโซเวียต ประเทศร่วมอุดมการณ์เดียวกับลาว หลังจากที่เจ้ามหาชีวิตสีสะว่างวงวัดทะนาเสด็จเยือนสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1972 (Evans 1998: 115-116)

“ประตูลัชชั” หรือชื่อเรียกเดิมว่า “อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก” ที่ปัจจุบันกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเวียงจันทน์ ก่อสร้างในปี ค.ศ. 1957 สังเกตได้ว่าในปีดังกล่าวรัฐบาลราชอาณาจักรลาวก่อสร้างอนุสาวรีย์หลายแห่ง แกมมุมหนึ่งคือเพื่อสร้างความทันสมัยให้กับเมืองเวียงจันทน์ เช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ ในยุโรป จุดประสงค์ในการก่อสร้าง “อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก” ก็เพื่อระลึกถึงนักรบฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักรที่เสียชีวิตในสงครามระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายปะเทดลาว

รัฐบาลในระบอบใหม่พยายามนิยามความใหม่ให้กับ “อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก” โดยในปี ค.ศ. 1995 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมได้ประกาศว่า “อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก” เป็น “มรดกของชาติ” คือ สัญลักษณ์ของชัยชนะเรียกว่า “ประตูล้ำเลิศ” เนื่องจากในวันที่ 23 สิงหาคม 1975 ประชาชนลาวได้ใช้เป็นสถานที่ชุมนุมประท้วงรัฐบาลราชอาณาจักร (Evans 1998: 119-120)

อนุสาวรีย์ในระบอบใหม่ที่จัดว่ากระจายแพร่หลายมากที่สุดในลาวคือ อนุสาวรีย์ของท่าน ไกสอน พมวิหาน อดีตประธานประเทศผู้ล่วงลับ หลังการอาสัญกรรมในปี ค.ศ. 1992 อนุสาวรีย์ของไกสอนตั้งไว้ในทุกแขวงทั่วประเทศ ไกสอนถูกสร้างให้เป็นวีรบุรุษของชาติ ที่อุทิศชีวิตทั้งหมดให้กับการทำงานเพื่อชาติบ้านเมือง เป็นผู้ริเริ่มการปฏิรูปเศรษฐกิจ “จินตนาการใหม่”

ในสมัยที่ทำสงครามปฏิวัติต่อสู้กับชาติของพรรคฯ กองทัพเวียดนามมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือในด้านกำลังทหารและอาวุธแก่ฝ่ายปะเทดลาว ในระบอบใหม่ เวียดนามจึงกลายเป็นมิตรอันดับหนึ่งของชาตินลาว ในปี ค.ศ. 1999 ผู้วิจัยได้เดินทางไปเมืองฮ่าเหนือ พบอนุสาวรีย์ที่รัฐบาลลาวสร้างเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของทหารเวียดนามที่ร่วมรบกับทหาร แสดงให้เห็นว่าเวียดนามเป็นพันธมิตรของลาว

ล่าสุดรัฐบาลลาวได้ก่อสร้างอนุสาวรีย์เจ้าฟ้าจ๋ม (ค.ศ. 2003) และมีดำริที่จะสร้างอนุสาวรีย์ของกษัตริย์ลาวองค์อื่น ๆ ในอนาคต ไม่ใช่ว่ารัฐบาลจะต้องการรื้อฟื้นระบบกษัตริย์แต่ประการใด แต่เพื่อยกย่องกษัตริย์พระองค์ดังกล่าวเป็น “วีรบุรุษของชาติ” ผู้สร้างคุณงามความดีต่อประเทศชาติ สละชีวิตเพื่อชาติ เพื่อปลุกกระแสความสามัคคีและความรักชาติในหมู่ประชาชนลาว และยังเป็น การสร้างอัตลักษณ์ให้ต่างจากไทย ในสถานการณ์ที่ข้อมูลข่าวสารจากไทยมีอิทธิพลต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติในแบบที่รัฐต้องการ

ท่านพันดวงจิต วงสา กรรมการบริหารงานศูนย์กลางพรรคฯ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมของลาว ได้แถลงต่อสื่อมวลชนลาวหลังจากการเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าฟ้าจ๋มเสร็จสิ้นลงด้วยผลสำเร็จอย่างเกินความคาดหมายว่า

“...พรรคฯและรัฐบาลลาวยังมีแผนการที่จะก่อสร้างอนุสาวรีย์วีรชนแห่งชาติคนอื่น ๆ อีกต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยในระยะอันใกล้นี้จะเตรียมความพร้อมเพื่อบริการก่อสร้างอนุสาวรีย์เจ้าสุริยวงศ์และอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์...” (ทรงฤทธิ์ 2003: 88)

2.5.3 พิพิธภัณฑ

พิพิธภัณฑที่เช่นเดียวกับอนุสาวรีย์ คือ เป็นผลผลิตอันเกิดจากสำนึกความเป็นชาติ เป็นสถานที่ที่ระลึกถึงความทรงจำของ “ชาติ” พิพิธภัณฑจึงเป็นเรื่องของความทรงจำของชาติในอดีต แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ในอดีตของชาติ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดสิ่งที่เราเรียกว่า “มรดกของชาติ” ที่พิพิธภัณฑนำมาจัดแสดงไว้

ความสำคัญและแนวคิดก่อตั้งพิพิธภัณฑมีขึ้นครั้งแรกในสมัยฝรั่งเศสปกครอง เมื่อสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (The Ecole Francaise d'Extreme Orient) ซึ่งเป็นสถาบันค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับเอเชียแห่งสำคัญก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1898 ที่ไซ่ง่อน และตามมาคด้วยการก่อตั้งคณะกรรมการพิพิธภัณฑและอนุสาวรีย์ทางประวัติศาสตร์ของอินโดจีน (Directorate of Museums and Historical Monuments of Indochina) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่าง ๆ ทั่วอินโดจีน (Malleret 1969 อ้างใน Evans 1998: 123)

ฝรั่งเศสเริ่มกระบวนการปฏิสังขรณ์โบราณสถานเช่น “ธาตุหลวง” ในเวียงจันทน์ ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสัญลักษณ์ของลาว กล่าวได้ว่า “ความเป็นลาว” ที่รับรู้กันเหมือนความเป็นจริงอันเก่าแก่ นั้น แท้จริงแล้วคือ “ภาพ” ที่ฝรั่งเศสมองดูลาวนั่นเอง จากนั้นเกิดเป็นพัฒนาการชุดภาพของสัญลักษณ์ความเป็นลาวขึ้น เช่น วัดเชียงทองหรือธาตุพูสีเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหลวงพระบาง ทูงไหหินเป็นภาพตัวแทนเมืองเชียงขวาง เช่นเดียวกับวัดพูเป็นภาพตัวแทนของจำปาศักดิ์ เป็นต้น ภาพชุดดังกล่าวกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทรงอำนาจในการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวได้เป็นอย่างดี

ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักร แม้จะไม่มีมีการก่อสร้างพิพิธภัณฑขึ้นซึ่งอาจเนื่องมาจากสงครามกลางเมือง แต่ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ห่อพระแก้ว เวียงจันทน์ ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงความภาคภูมิใจของชาวลาวในเรื่องการดำรงรักษามรดกของชาติ

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 รัฐบาลใหม่มีนโยบายก่อตั้งพิพิธภัณฑขึ้น โดยวังของเจ้าสุวณนะพุมถูกดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑการปฏิวัติ ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1980 การจัดแสดงในพิพิธภัณฑเป็นเรื่องราวการต่อสู้ปฏิวัติของพรรคฯ เส้นทางก้าวขึ้นสู่อำนาจของพรรค การปฏิรูปที่เป็นไปตามเส้นทางสังคมนิยม ด้วยนโยบายจินตนาการใหม่ สภาพสังคมและเศรษฐกิจของลาวผ่านคลายมากขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 การเล่าเรื่องและจัดแสดงในพิพิธภัณฑค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย “ห้องเลนิน” ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตถูกปิดลง การเล่าเรื่องความสัมพันธ์กับประเทศอุตสาหกรรมเดียวกันมีน้อยลง ถ้าวัฒนธรรมของลาวที่แสดงออกในภูมิสถานวัดวา

อารามโบราณสถานต่าง ๆ ของลาวมีลักษณะคล้ายคลึงกับไทย แต่พิพิธภัณฑสถานปฏิบัติของลาวกลับเป็นสถานที่ที่แสดงถึงความแตกต่างในเรื่องการสร้างชาติได้เป็นอย่างดี (Evans 1998: 126-127)

ในปี ค.ศ. 2001 ผู้วิจัยได้เข้าชม “หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ”¹⁰ ซึ่งกำลังมีการจัดห้องแสดงเล่าเรื่องใหม่ พบว่าการจัดแสดงแบ่งห้องเล่าเรื่องของพิพิธภัณฑสถานถอดแบบมาจากกลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะแบบมาร์กซิสต์ตามหนังสือ “ปะหวัดสาตลาว(ดึกดำบัน-ปะจจุบัน) ที่พิมพ์ออกโดยกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 2000 เริ่มตั้งแต่ห้องยุคลาวโบราณ แต่เน้นเป็นพิเศษในยุคการต่อสู้ของประชาชนลาวภายใต้การนำพาของพรรคฯ รูปปั้น “สหยาสิทอง” ตั้งเด่นอยู่กลางห้องการต่อสู้ปฏิวัติ พร้อมบรรยายถึงประวัติของสหยาสิทองที่เสียสละชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง ภาพถ่ายกิจกรรมทางการเมืองของท่านไกสอน พมวิหาน มีมากเป็นพิเศษกว่าผู้นำท่านอื่น “พิพิธภัณฑสถานไกสอน พมวิหาน” ที่ตั้งอยู่นอกเมืองเวียงจันทน์เป็นอีกสถานที่ที่ต่อยอดแนวคิดของรัฐบาลที่พยายาม “ชู” และยกย่องท่านไกสอน ให้เป็น “วีรบุรุษของชาติ” ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจะหลงลืมเพื่อนร่วมอุดมการณ์การเมือง นั่นคือมีห้องแสดงประวัติของเลนิน และประวัติการปฏิวัติรัสเซียอยู่ด้วย

รัฐบาลยังมีได้หลงลืมว่าชาติลาวประกอบขึ้นด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชาติลาว จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานชนเผ่า ที่ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1994

เมื่อ UNESCO ประกาศให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ในปี ค.ศ. 1994 ทุกแง่มุมของเมืองหลวงพระบางถือว่าเต็มไปด้วยประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบอบกษัตริย์มากกว่าเมืองอื่น ๆ การเข้าชมพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง ที่เป็นวังเก่าของเจ้ามหาชีวิตคือ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวลาวและชาวต่างชาติจะพลาดเสียมิได้ ความทรงจำในกษัตริย์ ศักดินาถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเพราะ “วัด” และ “วัง” คือจุดขายสำคัญแก่นักท่องเที่ยวที่จะนำเม็ดเงินเข้ามาสู่ประเทศ

2.5.4 พิธีกรรม

นอกจากภาษาพูด/เขียนใช้เป็นตัวกลางเพื่อสื่อสารระหว่างมนุษย์แล้ว พิธีกรรมเป็นอีกตัวกลางหนึ่งที่สามารถส่งสารไปสู่ผู้เข้าร่วมได้เช่นกัน ถือว่าพิธีกรรมเป็นภาษาสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง โดยพิธีกรรมมีหลายมิติ และหลายระดับ ทั้งระดับปัจเจก ครัวเรือน ชุมชน และระดับชาติ

¹⁰ ในปี ค.ศ. 1997 พิพิธภัณฑสถานปฏิบัติลาวได้เปลี่ยนชื่อเป็นหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ทุก ๆ รัชชาติ ต่างจำเป็นต้องใช้พิธีกรรมเพื่อตอกย้ำรูปการณ์จิตสำนึกความเป็นชาติ รวมถึงเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐเองด้วย พิธีกรรมที่จัดขึ้นส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่เป็นความทรงจำร่วมกันของ “ชาติ” เสมอ เช่น เหตุการณ์วันที่นายครุฑำและประชาชนลาวผู้รักชาติเดินขบวนขับไล่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส วันดังกล่าวถือว่าเป็นวันครูแห่งชาติของลาว เหตุการณ์วันที่ฝ่ายปะเทดลาวประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเหตุการณ์ที่ถือว่าสำคัญที่สุดอันเป็นจุดเริ่มที่รัฐในระบอบใหม่ถือว่าเป็น “สังคายน์ใหม่แห่งการก่อสร้างประเทศลาว” วันดังกล่าวจึงถือว่าเป็นวันชาติ และจะจัดพิธีเฉลิมฉลองในทุกวันชาติ 2 ธันวาคม นอกจากนี้พิธีเฉลิมฉลองวันชาติลาวยังสามารถสะท้อนบริบททางการเมืองในแต่ละปีได้อีกด้วย

โดยในสองปีแรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่ม “ปฏิการ” ยังคงเข้ามาบ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐบาลอยู่เสมอ พิธีเฉลิมฉลองวันชาติจึงถูกจัดขึ้นที่กระทรวงป้องกันประเทศ ในปี ค.ศ. 1978 และ 1979 พิธีเฉลิมฉลองได้ย้ายไปจัดที่สนามหน้าธาตุหลวง โดยในพิธีนั้นถือว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะแสดงออกถึง “ความเจริญก้าวหน้า” ภายใต้ระบอบใหม่ ในปี ค.ศ. 1980 ถือว่าวันชาติที่จัดยิ่งใหญ่เป็นปีแรก ซึ่งในช่วงเวลานั้นลาวประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบนารวม รวมถึงปัญหาด้านบ่อนทำลายความมั่นคงโดยพวกปฏิการยังคงมีอยู่ ตัวแทนจากแขวงต่าง ๆ จึงถูกห้ามไม่ให้เดินพาเหรดทหาร เนื่องเพราะเป็นการฟุ่มเฟือย และเปิดเผยถึงศักยภาพของกองทัพซึ่งอาจจะไม่เป็นการปลอดภัย (Evans 1998: 16)

การฉลองครบรอบ 10 ปีหลังเปลี่ยนแปลงการครอง ในปี ค.ศ. 1985 จึงมีการจัดพิธีเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทั่วประเทศ โดยเป็นลักษณะพิธีstadalinist อย่างเต็มรูปแบบ แต่อีกสิบปีต่อมาคือในปี ค.ศ. 1995 รูปแบบของพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่ลาวเริ่มเปิดประเทศ และแนวคิดสังคมนิยมผ่อนคลายนมากขึ้น (Evans 1998: 18)

ในปี ค.ศ. 1985 มีผู้นำในพรรคเข้าร่วมพิธี ได้แก่ท่านสุพานูวง ประธานประเทศ และนายกรัฐมนตรีไกสอน พมวิหาน พร้อมด้วยตัวแทนจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม และกัมพูชา ซึ่งท่านไกสอนได้กล่าวเน้นมากถึง “ความสัมพันธ์พิเศษระหว่างสามชาติอินโดจีน” พิธีในตอนเช้าเริ่มจากการปราศรัยของท่านสุพานูวง และท่านไกสอน ท่ามกลางตัวแทนจากองค์กรภาครัฐ โดยต่างคนชูรูปถ่ายของคณะกรรมการเมืองทั้งเจ็ดคน รูปมาร์ก เลนิน และโฮจิมินห์ หรือเองเกลก็มี บางคนชูธงชาติลาวหรือป้ายคำขวัญปลุกใจ สรรเสริญพรรคฯ หลังจากนั้นจึงเป็นช่วงเวลาของการเดินขบวนพาเหรด เริ่มด้วยตัวแทนของกองทัพ ตำรวจ กรรมกรในชุดสีน้ำเงินทั้งหญิงชาย ตัวแทนชนเผ่าต่าง ๆ กองทัพพลธวัช ทหารผ่านศึก ยวชน สมาคมแม่หญิงลาวตามลำดับ (Evans 1998: 18)

จะเห็นได้พิธีกรรมวันชาติที่จัดขึ้นกลับไม่มี “ประชาชน” คนธรรมดาเข้าร่วมเลย ผู้เข้าร่วมล้วนแต่เป็นคนของรัฐและพรรค และแยกต่างประเทศ พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นเรื่องของการแสดงถึงกำลังอำนาจของรัฐและพรรคฯ เป็นเรื่องของผู้นำมากกว่าเป็นเรื่องของประชาชน แต่พิธีกรรมที่ถือว่าเป็น “พิธีกรรมแห่งชาติลาว” คืองานบุญธาตุหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสัญลักษณ์ความเป็นปึกแผ่นของประชาชนลาวและชาตินิยมลาวมากกว่าพิธีกรรมในงานฉลองวันชาติ ซึ่งอาจแค่เรียกได้ว่าเป็นพิธีกรรมของโครงสร้างการปกครองหรือผู้ปกครอง แต่มิใช่ของประชาชน

ในปี ค.ศ. 1995 รูปแบบพิธีเฉลิมฉลองวันชาติเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด แต่เนื้อหาหลักกลับไม่ได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด รัฐยังคงเป็นศูนย์กลางของการเฉลิมฉลองเช่นเดิม ไม่มีการเดินพาเหรด มีเพียงการ “มีตติ้ง” ของเจ้าหน้าที่รัฐและแยกต่างประเทศที่สภาประชาชนสูงสุด ซึ่งรัฐให้เหตุผลว่าเพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณของชาติ สิ่งที่แตกต่างไปจากปี ค.ศ. 1985 คือประชาชนลาวเป็นเจ้าของเครื่องรับโทรทัศน์มากขึ้น สามารถชมการถ่ายทอดงานพิธีเฉลิมฉลองทางโทรทัศน์ที่บ้านได้ (Evans 1998: 20) แต่อย่างไรก็ตาม ไม่สามารถบอกได้ว่าแท้จริงแล้วมีคนลาวจำนวนเท่าใดที่เปิดชมการถ่ายทอดพิธีเฉลิมฉลองวันชาติ ในขณะที่รายการโทรทัศน์ของไทยกำลังเป็นที่นิยมในลาวทุกครัวเรือน

กล่าวโดยสรุป รัฐลาวสมัยใหม่กำเนิดขึ้นมาจากการเข้ามาของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ภายใต้อาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส ลาวไม่ค่อยได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่กลับถูกมองในความสัมพันธ์กับเวียดนาม นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังตัดดวงผลประโยชน์จากลาวส่วนหนึ่งที่สำคัญคือการเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษีในอัตราที่สูง ทำให้เกิดขบวนการลุกฮือขึ้นต่อต้านเจ้าอาณานิคมจากกลุ่มลาวสูงและลาวเทิง ต่อมาผู้นำในขบวนการดังกล่าวได้ถูกดึงเข้าสู่ขบวนการชาตินิยมเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง แต่เมื่อลาวได้รับเอกราชและสามารถกำหนดชะตากรรมของชาติด้วยตนเองกลับเกิดปัญหาตามมานำไปสู่สงครามกลางเมือง เนื่องจากรัฐชาติลาวยังดำเนินนโยบายการปกครองที่ไม่มีผลประโยชน์ของประชาชนเป็นเป้าหมายอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นลักษณะของนโยบายการเมืองการปกครองแบบศักดินาและแบบรัฐอาณานิคมที่การเมืองไม่ใช่เรื่องและประโยชน์ของผู้ถูกปกครองหากแต่เป็นเรื่องและประโยชน์ของผู้ปกครองเท่านั้น ในที่สุดฝ่ายต่อต้านรัฐบาลได้รับชัยชนะและประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1975 ที่สำคัญประการหนึ่งคือ สำนักความเป็นชาติต้องมีการนิยามกันใหม่ โดยแกนหลักในการมองชาติของระบอบเก่าภายใต้รัฐบาลราชอาณาจักรคือ ชาติ พุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่แกนหลักในการมองชาติของระบอบใหม่คือ ความมีเอกราชที่แท้จริงภายใต้การนำของพรรค ยุติการพึ่งพาต่างชาติ ความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นชาติลาวไม่มีการแบ่ง

เชื้อชาติและชนชั้น และการก้าวเดินไปสู่เส้นทางสังคมนิยมอันเป็นเส้นทางอันสง่างามนำไปสู่ความรุ่งเรืองของชาติ แต่อย่างไรก็ดี อุดมลักษณ์ของความเป็นชาติในระบบใหม่กลับไม่ได้แตกหักกับระบบเก่าเสียทีเดียว มีบางประเด็นเกี่ยวกับความเป็นชาติลาวของระบบเก่าที่ถูกระบบใหม่นำมาใช้ด้วย

เมื่อความเป็นไปในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความทรงจำในอดีต ระบบใหม่ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา พยายามสร้างสำนึกความเป็นชาติตามที่รัฐต้องการ โดยผ่านเครื่องมือต่าง ๆ อันเป็นวิธีการควบคุมและตีความอดีตใหม่ เพื่อที่จะสร้างปัจจุบันที่แตกต่างตามแบบฉบับที่ตนต้องการ ในบทต่อไปจะกล่าวถึงการศึกษาซึ่งเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่สำคัญ ที่ส่งผ่านสำนึกความเป็นชาติที่สร้างโดยรัฐได้อย่างกว้างขวาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved